

Nadala 2017

50

ANYS

de

Nadales

Fundació
Carulla

Amb aquesta Nadala la Fundació Carulla felicita les festes i agraeix les aportacions voluntàries de les persones que fan possible la dotació dels Premis Baldiri Reixac d'estímul i reconeixement a l'escola catalana, que enguany arriben a la quarantena edició.

La generositat de tants amics ha fet que la dotació dels premis hagi anat creixent any rere any fins a assolir els 101.000 euros de la convocatòria per al curs actual, i els fa els més ben dotats i importants en l'àmbit educatiu.

Fundació Carulla
Aribau 185 3r
08021 Barcelona
Tel. 93 209 09 48
info@fundaciocarulla.cat
www.fundaciocarulla.cat

Imatges:

Ares Ferrari (pàg. 76), Arxiu Històric de Rubí (pàg. 45), Cavall Fort (pàgs. 100 i 101), Club Editor (pàg. 29), Col·lecció MACBA / Centre d'Estudis i Documentació / Fons Xavier Miserachs (pàgs. 57-56), Fototeca (pàg. 28), Galdric Peñarroja (pàg. 71), Guillem Martínez/ANC (pàg. 63), Goteo (pàg. 51), Johnny Bivera (pàg. 88), Jordi Vidal (pàgs. 9, 14, 20-21, 33, 34, 42, 49, 101 [1], 106, 110-111), Josep Gallés i Malats (pàg. 29), Joseph R. Chenelly (pàg. 89), Òmnium Cultural (pàgs. 68 i 94), Photoaisa (pàg. 83), Prisma (pàgs. 75-76, 78, 80, 82, 85 i 88), Rosenman424 (pàg. 79), Raphael Thiémard (pàgs. 86-87), Serra d'Or (pàg. 22), Setanta (il·lustracions pàgs. 10-11), Shutterstock (pàgs. 26, 64, 76, 81 i 84), Sue Ream (pàg. 86), terra-lab.cat (pàgs. 92-93 i 95), Thinkstock (pàgs. 61, 76, 84 i 85), United States Navy (pàg. 88), Verkami (pàgs. 101, 102 i 103), Viquipèdia (pàg. 68)

Coordinació editorial:

Jordi Quer i Joan Santanach

Documentació:

Jordi Algué

Producció editorial:

som sàpiens publicacions

www.som.cat

Disseny i maquetació:

Natàlia Margarit

Impressió:

Fotoletra, S.A.

ISBN: 978-84-7226-820-3

DL: B 26272-2017

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la Fundació Carulla.

Els editors han fet tots els esforços raonables per tal d'identificar els propietaris dels drets d'autor i obtenir les autoritzacions pertinents. Qualsevol error o omissió, si es comuniquen als editors, seran degudament reparats.

Nadala 2017

50 anys de Nadales

Fundació Carulla

50 ANYS de Nadales

Continguts

10

Signatures

12

Presentacions

**Nous temps,
nous reptes**

Marta Esteve

**La Nadala,
50 anys**

Joaquim
Coello Brufau

20

**La Nadala
de Lluís Carulla
i de la Fundació
Carulla: Au Fènix**

Julià Guillamon

40

**Les Nades de
la Fundació Carulla
com a pioneres
del micromecenatge.**

**Els Premis
Baldiri Reixac**

Jordi Pardo

56

**El país entre
el 1967 i el 2017**

Josep M. Muñoz

74

**Cinquanta anys
que semblen
dos segles.**

**El món entre
els anys 1967-2017**

Joan B. Culla
i Clarà

92

**Del mecenatge
de la cultura
a la cultura
del mecenatge.**

**Aproximacions
sobre el futur
de la cultura
i el mecenatge
a Catalunya**

Bernat Puigtobella

106

**Un compromís
renovat.**

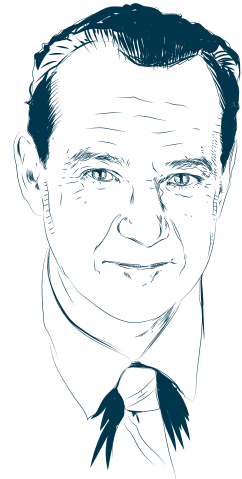
**Evolució de
la Fundació
Carulla**

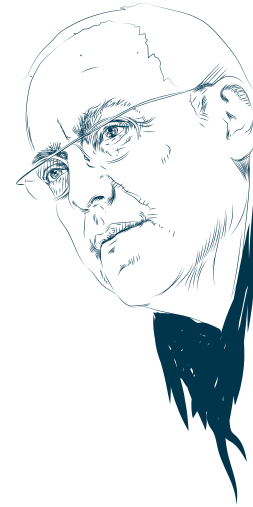
Julià Guillamon

(Barcelona, 1962) és escriptor. En els darrers anys ha publicat *Jamás me verá nadie en un ring. La historia del boxeador Pedro Roca* (2014), *Joan Perucho, cendres i diamants. Biografia d'una generació* (2015), *L'enigma Arquimbau. Sexe, feminisme i literatura a l'era del flirt* (2016) i *El sifon de can Sitra* (2017), a més dels llibres il·lustrats *Baltasar Porcel. Mallorca, Barcelona, el món* (2015) i *Patufet en guerra. La il·lusió de la normalitat* (2017). També és autor, amb Toni Benages i Gallard, del còmic *Josep Palau i Fabre. La joia de viure* (2017).

Jordi Pardo

(Granollers, 1959), director general de la Fundació Pau Casals. Expert en polítiques culturals i desenvolupament. Arqueòleg (UB) i EMPA (ESADE). Membre del jurat internacional de la Comissió Europea per a la selecció de les Capitals Culturals d'Europa. Membre del grup d'experts de la UNESCO en cultura i governança. Ha estat director del Parc Arqueològic d'Empúries, gerent del CCCB i director del projecte del Museu del Disseny de Barcelona. Ha dirigit projectes culturals a catorze països d'Europa, Amèrica i Àsia.

Josep M. Muñoz

(Barcelona, 1959) és historiador i editor. Doctor en Història contemporània per la Universitat de Barcelona, la seva tesi va obtenir el premi extraordinari de doctorat i el premi Gaziel de biografies i memòries i va ser publicada amb el títol de *Faume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual* (Edicions 62, 1997). De l'any 2000 ençà, és el director de *L'Avenç*, i ha ajudat a fer-ne una revista cultural de referència. Ara fa deu anys, va posar en marxa el segell editorial de *L'Avenç*.

Joan B. Culla i Clarà

(Barcelona, 1952) és, des de fa quatre dècades, professor d'història contemporània a les facultats de Lletres i de Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha publicat una quinzena de llibres —el darrer dels quals, *El tsunami* (2017)— sobre la història política i social del segle XX a Catalunya, Espanya i el Pròxim Orient. També exerceix com a analista i comentarista de l'actualitat en diversos diaris, així com en programes de ràdio i televisió.

Bernat Puigtabella

(Terrassa, 1968) és editor del digital de cultura *Nívol* i director de la revista *Barcelona Metròpolis*. Llicenciat en Filologia Catalana i M.Phil. en Literatura comparada per la Yale University, ha treballat molts anys al sector editorial, en diferents càrrecs del Grup 62 i Enciclopèdia Catalana. Ha publicat obres de narrativa i teatre.

Nous temps, nous reptes

Marta Esteve

L'any 1967 Lluís Carulla va impulsar la publicació de les nades amb la voluntat de divulgar la història del país en uns anys en què no hi havia plataformes per fer-ho. En aquells moments, amb la llengua i la cultura catalanes perseguides, va saber interpretar els reptes de la societat catalana i va donar-hi una resposta a través de les diverses accions de mecenatge que va dur a terme, que van tenir el seu punt culminant amb la creació de la Fundació Carulla l'any 1973.

Com ha anat recollint any rere any la Nadala en les seves pàgines, el compromís de la Fundació Carulla amb la cultura i l'educació s'ha desenvolupat a través de moltes iniciatives amb una forta capacitat de capilaritat arreu dels territoris de parla catalana, com també amb el reconeixement de persones que han fet aportacions rellevants al país. Els Premis Baldiri Reixac, l'Editorial Barcino i el Museu de la Vida Rural en són els projectes més coneguts i significatius. Però no pas els únics. La Fundació ha donat suport en l'àmbit de l'alta cultura i a petits projectes locals que han enfortit el teixit cultural.

Avui més que mai el sentit de la Fundació Carulla és vigent. Els reptes de

la societat catalana del segle XXI entronquen amb els de fa quaranta anys. Si bé la cultura i la llengua catalanes són avui patrimoni d'una bona part de la població i hi ha una diversitat molt rellevant d'organitzacions, entitats i institucions implicades en la seva promoció local i internacional, no estan exemptes d'amenaques, especialment en l'àmbit educatiu.

Des de la Fundació ens imaginem una Catalunya oberta al món, cohesionada i integradora, generadora d'oportunitats, en la qual la cultura tingui un paper cabdal en la transformació de la societat. En una conjuntura de gran incertesa i plena de riscos, ens calen institucions que, des de la cultura, puguin contribuir a aquesta aspiració.

La cultura pot ser catalitzadora de canvis substancials en la manera de percebre la societat i el rol que hi tenim. Els projectes culturals més innovadors es troben en la gènesi de les transformacions que determinen el futur individual i col·lectiu de moltes societats. Necessitem espais que impulsin i posin en contacte els diversos actors del canvi per tal de generar respostes als reptes comuns i projectes amb impacte.

El compromís de la Fundació passa per detectar el talent i elevar projectes i artistes a l'excel·lència

El compromís de la Fundació passa per detectar el talent i elevar projectes i artistes prometedors a l'excel·lència que probablement no assolirien sense el nostre suport. És per això que hem de baixar a l'arena, on es gesten i passen coses, per intervenir en aquelles iniciatives que mereixen ser protagonistes del relat de país que volem bastir.

Afortunadament, comptem amb moltes complicitats, institucionals i socials, per impulsar aquesta tasca. La capacitat proactiva pot donar lloc a canvis importants per al país, i aportar una visió de llarg termini i innovadora, que tingui un efecte durador i transformador en la societat.

La Fundació Carulla està cridada a exercir un paper important en els moments de crisi política i institucional que vivim. En aquesta situació, tenim una vocació irrenunciable i una oportunitat única per seguir sent un actor decisiu per a la cultura i el país.

La cultura és el motor de transformació social del segle XXI. ●

Marta Esteve

directora de la Fundació Carulla

La Nadala, 50 anys

**Joaquim Coello
Brufau**

Tot va començar amb una felicitació de Nadal del Sr. Lluís Carulla. Era un moment adequat per transmetre una idea, celebrar i recordar una efemèride, parlar d'una institució social cultural o econòmica de Catalunya. Fer conèixer el país i la seva història, això era per a ell un objectiu permanent i important. La Nadala era un vehicle.

La primera Nadala, el 1967, dedicada a Joan I el Caçador, era més un opuscle que un llibre. A partir de l'any 1968, dedicada aquesta a Pau Claris, ja es va convertir en un llibre il·lustrat i sempre ben editat. El format no ha canviat gaire, però ha estat actualitzat i se n'ha millorat la qualitat, especialment de la part gràfica.

Els títols de les nades són per si mateixos un recull dels valors, dels personatges i de les institucions clau de Catalunya: el Centre Excursionista de Catalunya, la Renaixença, Enric Prat de la Riba, Lluís Domènech i Montaner, l'Orfeó Català, l'Institut d'Estudis Catalans... Les nades constitueixen per si mateixes un valor per conèixer i entendre el país. Potser fora útil fer-ne una reedició sintètica que podria ser un manual d'aproximació per conèixer què és Catalunya.

Ho podria ser perquè la selecció d'assumptes tractats de manera monogràfica no ha estat feta a l'atzar, sinó acurada i intel·ligentment seleccionada, sense perdre mai la referència de la realitat canviant del país.

El 1977 es creen els Premis Baldiri Reixac per promoure i impulsar l'excel·lència a l'escola catalana. Neix la idea de demanar als receptors de la Nadala una contribució per ajudar a finançar aquesta nova activitat. S'inventa, doncs, una nova manera de micromecenatge que consolida el projecte i, sobretot, fa participar les persones properes a la Fundació en l'esforç per conèixer-ne i finançar-ne les activitats. La iniciativa té una utilitat, no doble, sinó triple. De fet, entre 2004 i 2016 es va aconseguir recaptar amb la Nadala més d'un milió d'euros. La Nadala ha estat posada al servei d'un dels projectes de més calat de la Fundació, la millora de l'escola catalana com a vehicle de formació integral dels joves i de cohesió de la ciutadania.

Baldiri Reixac va ser un prevere que va entendre la importància de la formació dels infants a través de la llengua. En una època ben complicada per

Comença una nova etapa de la Fundació. Catalunya ha canviat molt en cinc dècades. Mantenim els objectius, però cal actualitzar prioritats i continguts.

a Catalunya, encara sota el Decret de Nova Planta, va publicar el 1749 un manual per a l'educació, les *Instruccions per l'ensenyança de minyons*. Deia Reixac que les persones havien de saber parlar l'anglès per al comerç, el francès per a la cultura, l'italià per a l'art i el llatí per a la religió... però que, «entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber els minyons és la llengua de sa pàtria». Era un visionari que va entendre la importància cabdal de la llengua per a l'ensenyament i l'aprenentatge dels joves i els infants.

Avui, 250 anys més tard, amb un món progressivament més global, obert i connectat, aquesta és una realitat absoluta que s'imposa per necessitat, quan en temps de Baldiri Reixac ho era per utilitat com a eina clau per instruir i formar. Joan Triadú, vinculat als premis des dels seus inicis, ho va expressar de manera clara i sintètica: «és, doncs, evident, llengua i escola són inseparables. Altrament, ni l'una ni l'altra s'ajusten a allò que, com si fossin un sol ésser, els correspon de fer, és a dir, perdurar en l'art i el saber d'educar».

El 1977 se sortia d'una època fosca de dictadura i repressió, i l'educació era lluny de garantir tot allò que és neces-

sari per fer l'home més lliure. Perquè és aquesta, i no pas cap altra, la funció central de l'educació. L'escola franquista era impregnada de la mediocritat i l'autoritarisme estesos arreu com a conseqüència d'un règim polític nascut d'una victòria militar cruenta i venjativa sobre els propis compatriotes. La Fundació Carulla es proposà llavors recuperar l'ensenyament com a eina clau per refer el país, amb voluntat de recuperar els valors i el sentit de pertinença a una societat lliure, plural i orgullosa dels seus atributs no elitistes, sinó plurals i socials.

Qui pot pretendre que només de les elits en pot sortir l'excel·lència? Ortega i Gasset —en realitat un deixeble de Heidegger, capaç de contraposar genialment els conceptes de l'ésser i el temps, la immobilitat i el canvi, però totalitari d'essència i de pràctica— va encunyar aquesta falsa idea arrelada a fons en la cultura espanyola, tan dominada a la primera part del segle xx pel conservadorisme i per una oposició al canvi que arribà al punt àlgid amb el feixisme a partir dels anys 30. La idea d'un ensenyament plural i compartit, en què la llengua del país s'utilitza com a eina d'arrelament, però no pas d'uniformització, perquè fa conivir la pròpia cultura d'origen

i la de Catalunya com a país d'acollida, és l'aportació cabdal del programa que la Fundació impulsa com a palanca de transformació sota el nom de Baldiri Reixac.

Aquestes escoles modernes, participatives, amb foment de la pròpia iniciativa dels alumnes, es desenvolupen al país, primer com a oasis de modernitat i llibertat, però aviat van fent taca d'oli, perquè l'excel·lència és atractiva i la llibertat encoratjadora, i a poc a poc més escoles adopten aquests principis originaris de mossèn Reixac, però desenvolupats per una munió de mestres i pedagogs que els fan seus en tant que n'experimenten els beneficis i en gaudeixen els resultats. Pere Vergés, fundador de l'Escola del Mar, en veure créixer el nombre d'escoles «transformades», declara amb entusiasme que, a poc a poc, els oasis es tocan fins a fer desaparèixer el desert.

L'instrument econòmic per injectar diners al programa es basa en els premis, és a dir, en els mèrits valorats per un jurat que selecciona on i en quina intensitat s'ha de finançar cada iniciativa. Els premis són a alumnes per treballs i projectes escolars duts a terme, als mestres i professors, a les escoles i, finalment, a projectes docents específics. La dotació ha passat de 16.000 € a 120.000 € anuals amb una aportació equivalent a 4 M€ en 38 anys. S'han premiat 250 professors, 430 escoles del Principat, del País Valencià i de les Illes i 2.200 grups d'alumnes. Els jurats han estat cabdals per mantenir el valor i la qualitat del projecte. L'esmentat Joan Triadú, Joaquim Arenas, Josep González-Agàpito i Rosa Boi-

xaderas, membres destacats del comitè organitzador del premi, n'han estat els impulsors amb una continuïtat d'interès i una cura delicada per guiar i dirigir una iniciativa que, al llarg del temps, ha guanyat valor. Es pot concloure que l'escola catalana no hauria assolit les quotes de valor atractiu i excel·lència aconseguides si el projecte no hagués existit. És per això que la confluència de la Nadala i el projecte Baldiri Reixac és una felicitat coincidència, però és una conclusió òbvia que els Premis Baldiri Reixac són una iniciativa cabdal de la Fundació que haurà d'enfortir-se en el futur pel seu impacte social. Catalunya no té més recursos que la seva gent, el seu talent i la seva iniciativa, i no hi ha millor manera de promoure-la i enfortir-la que a través de cultivar el valor, és a dir, d'educar en llibertat i en igualtat d'oportunitats per a tots.

Comença ara una nova etapa de la Fundació. S'ha repensat el seu objectiu, la visió que representa i la missió que comporta, s'han fet preguntes per reorientar activitats que han estat fetes de manera estable des de fa anys i que amb el pas del temps requereixen ara una revisió. Com diu un patró de la Fundació, apassionat del mar, només canviant una mica el rumb, si es fa camí, el punt d'arribada és molt diferent.

Les nades i la selecció dels seus temes seguiran els passos d'aquesta nova etapa i seran una excel·lent demostració del que ha de ser.

És evident que Catalunya ha canviat molt en els darrers cinquanta anys.

Mantenim uns mateixos objectius, però ara s'hi ha d'arribar d'una manera diferent i s'han d'actualitzar les prioritats i els continguts.

Els premis que la Fundació atorga han passat del reconeixement al finançament de projectes en competència. El Museu de la Vida Rural passa d'oferir un relat històric a esdevenir un centre d'exposició i debat sobre els temes actuals en el sector primari: els efectes de les noves tecnologies de cultiu, des dels transgènics fins als pesticides i fertilitzants; el paisatge com a resultat de l'acció de l'agricultura; els efectes en el medi ambient, etc. L'Editorial Barcino ha de passar d'una labor eminentment filològica, abans obligada perquè ningú la feia, a una de més divulgativa, ara necessària per fer conèixer uns autors valuosos, els clàssics catalans de l'edat mitjana i moderna, que avui poden i han de tenir presència pel seu interès conceptual i literari i la seva utilitat social.

Aquests són alguns exemples dels canvis que s'estan duent a terme i que de ben segur quedaran reflectits a les nades dels propers anys.

Res que duri cinquanta anys no pot ser banal. Avui les nades són un element que demostra la solidesa i la utilitat de l'activitat de la Fundació Carulla. En el futur continuaran sent un termòmetre de la seva activitat. ●

Joaquim Coello Brufau,
president de la Fundació Carulla

La Nadala ha estat posada al servei de la millora de l'escola catalana com a vehicle de formació integral dels joves i de cohesió ciutadana

1967
1969

Nadala 1967

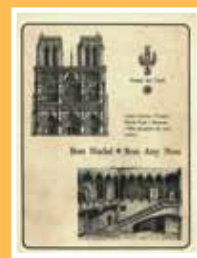
1967. Joan I, el Caçador

Primera Nadala editada per Lluís Carulla de quatre pàgines en què s'explica la història del rei Joan I, conegut com el Caçador i l'«aimador de la gentilesa» per la seva protecció a les arts i a la literatura. La cacera era la seva gran passió i sovint anava a caçar a Poblet, on era rebut amb gran hospitalitat.

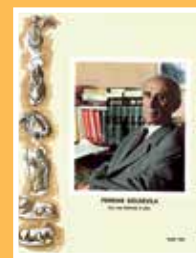
1966 - 1967

Joan I, el
Caçador

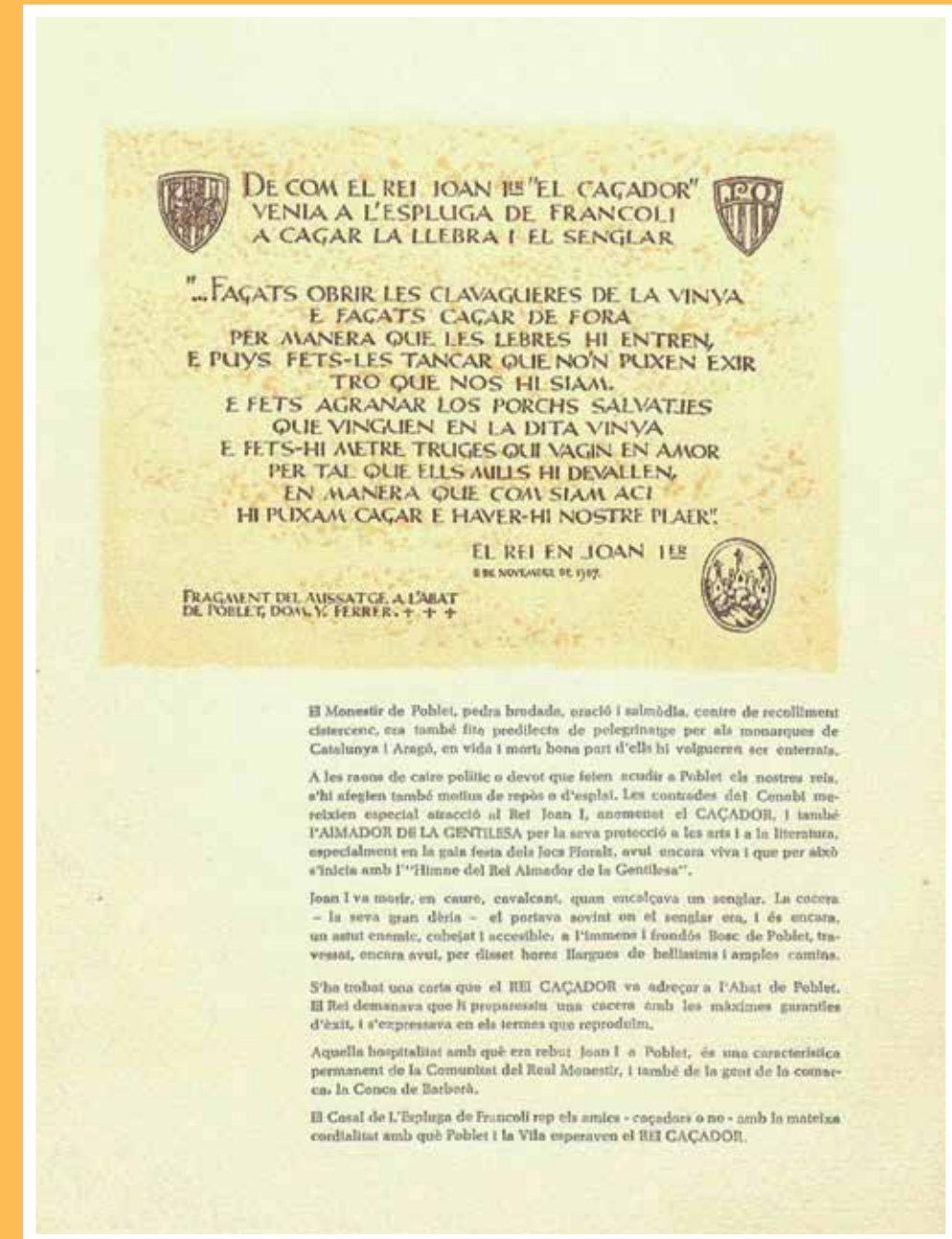
1968

Pau Claris

1969

Ferran
Soldevila

LA NADALA DE LLUÍS CARULLA I DE LA FUNDACIÓ CARULLA: AU FÈNIX

El 1968 no és el 1943, però en ambdues èpoques regnava entre els catalans una gran enyorança del país. Per tant, i com desgrana l'autor a continuació, es poden trobar moltes similituds entre les revistes de l'exili i les nades que, enviades per Lluís Carulla als seus amics per felicitar el Nadal, arribaven a cases de gent que tenia la necessitat de refer el país i parlaven de temes i personatges que «oficialment» no existien. Creaven comunitat.

Per:
Julià Guillamon
Escriptor

Vaig estar treballant uns quants anys en un projecte per fer una exposició i un llibre sobre l'exili català del 1939 i vaig tenir a les mans moltes publicacions de la diàspora. Algunes es van crear com a conseqüència d'aquella gran migració: els escriptors van muntar revistes i editorials per poder publicar el que escrivien i fer-ho arribar als altres escriptors i al públic (la gent que vivia a França, a Mèxic, a Xile o a Veneçuela) i, en el millor dels casos, perquè algun exemplar arribés a Catalunya, on la llengua estava proscriu. D'altres publicacions ja existien quan hi van arribar els exiliats. És el cas de *Ressorgiment*, de Buenos Aires, o *Germanor*, de Santiago de Xile, dues ciutats on hi havia unes comunitats catalanes importants, que es remunraven al segle XIX, i on també hi havia empresaris catalans, que col·laboraven i s'anunciaven perquè aquelles revistes poguessin existir. Quan hi treballava, vaig acostumar-me a mirar aquestes publicacions des del punt de vista de la vivència humana. No m'interessava que Pere Calders hi hagués publicat un conte o que Joan Sales hi hagués llançat un manifest enverinat: intentava imaginar en quines condicions es produïa l'acte de creació i de comunicació que hi ha sempre al darrere d'un text imprès. Un text... i unes fotografies.

Una de les coses que més impressionaven d'aquelles revistes era la part menys literària, les seccions més sen-

zilles, que potser eren les que agradaven més als lectors. Un dia publicaven unes quantes fotografies de l'Escala, de l'Espluga de Francolí o de la ciutat de Lleida, perquè un que era d'allà les havia guardat o les hi havien dut o li havien arribat per carta. Un altre dia, un dels col·laboradors, que havia fet un viatge d'inspecció a Barcelona per veure com estava la ciutat i si hi podia tornar, explicava les seves impressions. De vegades hi havia reportatges dedicats al Corpus, a la Fira de Sant Ponç o als Tres Tombs. A les revistes de l'exili hi havia un bon tou de nostàlgia. Aquestes seccions senzilles, que potser es publicaven com un recurs quan no hi havia altres col·laboracions de pes, eren les més emocionants. L'any 1982 va sortir una edició facsimil dels *Quaderns de l'exili*. Els editors d'aquest facsimil van prescindir de les pàgines que ells consideraven que no aportaven contingut, i no van publicar els fulls en color, on anaven els anuncis, ni tampoc una llista de professionals catalans de diverses disciplines que vivien a la Ciutat de Mèxic. Jo, que vaig tenir la prudència d'anar a buscar l'edició original, de seguida vaig veure que era un dels pinyols de la revista. Una publicació, i encara més a l'exili, fa comunitat.

Hi he pensat, una vegada més, mentre tenia a les mans les nadales més antigues, publicades per Lluís Carulla a finals dels anys seixanta. Mentre era a la sala de reunions de la Fundació Carulla, mirant-me-les, anava pensant:

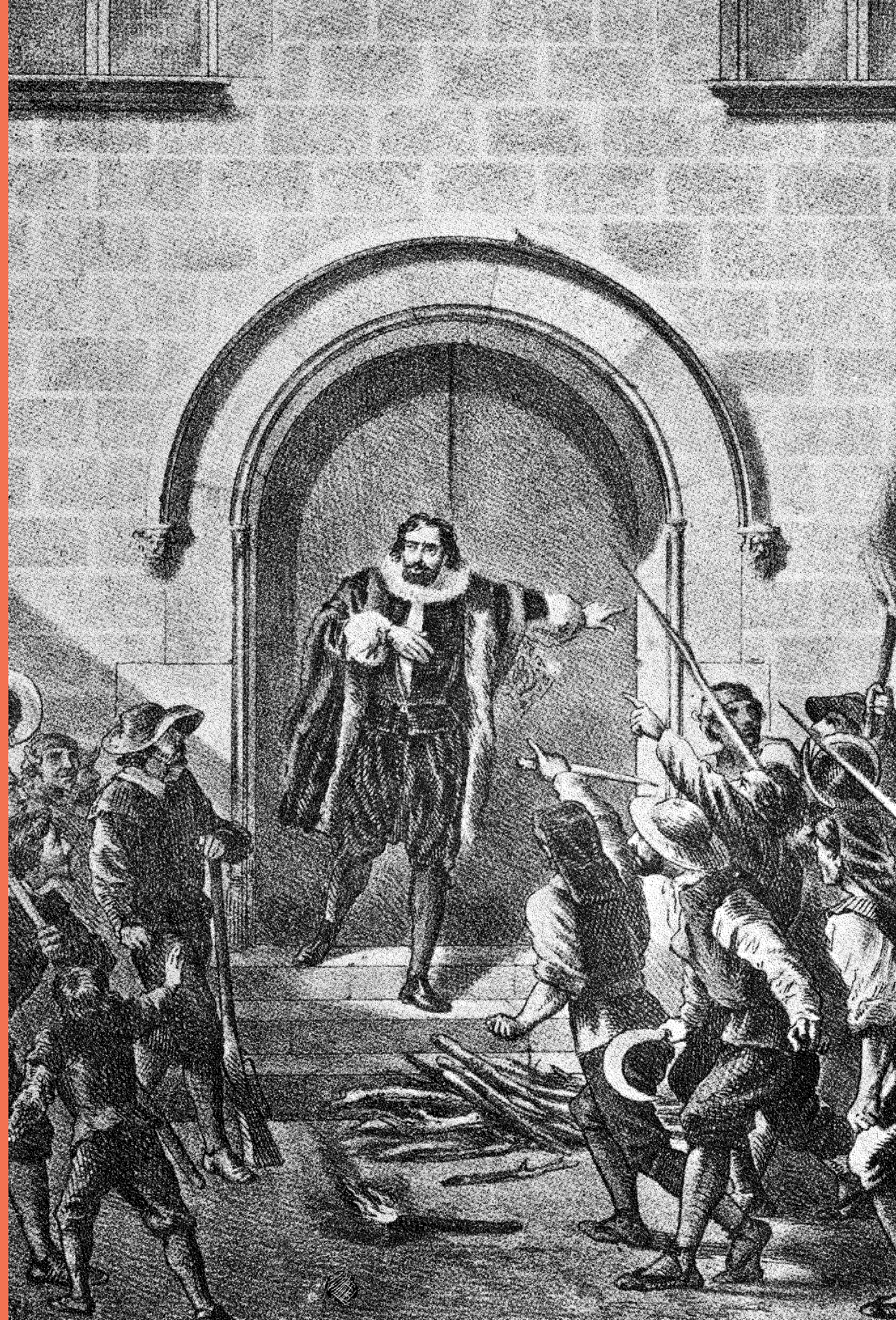

Facsimil dels *Quaderns de l'exili* editat el 1982.

Portada de la revista *Serra d'Or*, una de les primeres en què es va poder parlar de Catalunya des del punt de vista cultural i històric.

A la dreta, il·lustració publicada a la Nadala del 1968. Pau Clarís parla al poble: «Respecteu els meus enemics» (del llibre *Los Fueros de Cataluña*).

Pàgina anterior, *performance* de David Ymberton i Meritxell Cucurella-Jorba amb motiu de la presentació de la Nadala 2011 dedicada a Dau al Set.

Discurs del Canonge Pau Claris
President de la Generalitat de Catalunya

obilíssim i afligidíssim concurs: Ni les meves llàgrimes ni el vostre dolor no em permeten d'allargar-me. Amb tot, però, la matèria és tan greu, que no m'hi podré pas cenyir tan breument com desitjo, puix l'esperit que mou la meua llengua troba que tot allò que trigarà a explicar-se, us deurà de temps en l'execució que us espera.

Heu escoltat atents la plàtica d'aquest meu docte prelat. Ara us prego, com a ciutadà particular, que escolteu els meus raonaments, i, com a cap de la vostra Junta, us encarrego que examineu la substància d'aquestes i aquelles paraules, car jo sé que la meua opinió no prendrà forces en la meua autoritat per a persuadir-vos, ans en si mateixa. No crec que aquest baró que heu escoltat pensi diferentment del consell que us ofereix. No penso pas tan impiament, ni m'avindrà a entendre que és el pastor mateix el qui mena les ovelles a l'estació del llop. Ans arribo a persuadir-me que els homes alletats per la servitud ignoren del tot aquella disposició i llibertat de l'ànim que ha de menester el vertader repúblic, per ventura el més prudent, o el més temperat, de tots els que sou aci. No per cert, l'avantatge que ens porta no és altre que haver perdut el sentiment, de tan exercitada la paciència en d'altres oprobis, puix que, com a nobilíssims catalans, voleu regular les vostres accions per la pauta de les humilitats i llagoteries d'un home, antic cortesà.

NIT DE NADAL

Jo vull la taula parada
com el temps en què era nín,
a prop de la llar fumosa,
baix el sostre revellit.

Sols vós i jo, la serventa,
tornem al casal antic;
tots los altres se n'anaren
i mai més han de venir.

Guarniu la taula ben llarga,
que hi còpiguen grans i xics,
que ha nascut lo Fill de l'Home,
i és nit de goigs esta nit.

Traieu la vaixela fina,
les estovalles de bri,
ompliu los pitxers de roses
com en temps que era feliç.

Poseu en un cap de taula
la cadira del padri,
i en l'altre cap la del pare,
i la de la mare al mig

A vora d'ella la trona
de mon germanet petit;
jo m'asseuré a l'altra banda
com en temps que van fugir.

Enceneu la llar dels avis,
mig cremat hi ha un tronc de pl;
l'últim dia que es va encendre
quan la mare va morir.

.....
En tant sentiré per fora
com tresca la gent feliç
sonant ferrets i guitarres
que el golg pertot sobreix.

I als vidres de la finestra
escoltaré dolç brogit,
igual que si fos la mare
trucant amb lo cap dels dits.

Àngel Guimerà
(fragment)

Pau Casals va dedicar aquesta fotografia a Lluís Carulla l'any 1952. El 1971 Carulla va dedicar la Nadala al músic

«No hi ha tanta diferència entre aquestes nades i les revistes de l'exili». Entenguem-nos: el 1968 no és el 1943. Espanya i el món havien canviat molt. Als anys quaranta la gent pensava que Franco passaria avall quan els aliats guanyarien la guerra. Als anys seixanta el franquisme vivia repapat i gras; la conjuntura política internacional el tenia ben falcat, i no es podia pensar que pogués caure. Hi havia algunes esclatxes en la repressió i ara les publicacions de l'exili es feien a l'interior. Hi havia una gran enyorança del país. Podríem dir que Catalunya s'enyorava d'ella mateixa. En la vida pública es parlava de Catalunya com a referència geogràfica, com a regió econòmica: la

paraula *Cataluña* no era tabú, com ho comença a ser ara en determinats ambients, substituïda, eufemísticament per *Barcelona* o pel *Mediterrani*. De Catalunya com a realitat històrica i cultural, però, no se'n deia mai res. Les primeres vegades que es va poder parlar de Catalunya des del punt de vista cultural i històric va ser en condicions excepcionals: en un butlletí de l'Escolania de Montserrat que més endavant va ser la revista *Serra d'Or*. O en la Nadala que Lluís Carulla enviava als seus amics i que era molt més que una nadala. Feia una funció múltiple. Posava al damunt de la taula temes i personatges que oficialment no existien. Esperonava escriptors i erudits a parlar-ne.

La maduresa del moviment catalanista contribueix a vigoritzar les posicions de la llengua dins la societat del Principat.

Feia que un públic no especialitzat s'hi interessés. Per a uns, era un descobriment. Per a d'altres, una manera de recuperar el que havien sabut o el que havien sentit. Per a d'altres, encara, una manera de connectar amb un impuls que arrencava de la Renaixença i que estava lligat al món d'abans de la guerra. Finalment, i això potser era el més important, creava comunitat. La Nadala de Lluís Carulla arribava a cases de gent que, com ell mateix, tenia la necessitat de refer el país.

En situacions excepcionals, com ho era la situació de Catalunya sota el franquisme, cal treure partit de les petites coses. Què hi pot haver de més inofen-

siu que una nadala? Una publicació, generalment senzilla, generalment de poques pàgines, que té com a finalitat felicitar les festes de Nadal. És també un recordatori del que signifiquen aquestes festes i, per tant, un motiu de reflexió. Les nades de Lluís Carulla o les que, pels mateixos anys, va començar a enviar Joan B. Cendrós portaven aquesta reflexió cap al terreny de la història i la cultura. Ara que ve Nadal, que les famílies es reuneixen amb motiu de les festes, hi ha uns quants dies de recolliment, per fer balanç de l'any que s'acaba i pensar en l'any que vindrà. Aprofitem aquests dies per pensar en el país, llegint un monogràfic il·lustrat sobre algun tema interessant. Cada na-

L'abrandat discurs patriòtic de Pau Claris, fins aleshores desconegut, sorpresa de la Nadala de 1968, la primera amb un contingut cultural.

Poema d'Àngel Guimerà que apareix a la primera Nadala, de 1967.

dala serà una petita joia gràfica que la farà agradable de tenir a les mans. La gent les colleccionarà, i mitjançant les nades de diversos anys, a moltes cases, hi haurà un panorama de la Catalunya antiga i moderna, que en recuperi els grans homes i dones, que en desenterrin les arrels i, sobretot, que miri endavant. La finalitat principal és crear un estat d'esperit per tornar a engegar i construir, quan sigui possible, el país que es vol. Si en lloc de publicar-se com a Nadala fos un llibre (no cal ni pensar en la possibilitat d'una revista: hauria estat prohibida abans de sortir), no es podria fer. Treballar amb la discreció més gran, sense fer soroll. Ja vindrà el dia que es podran fer enciclopèdies, diaris, que hi podrà haver ràdio i televisió en català. La Nadala, humil i familiar, n'ocuparà, de moment, el lloc.

L'any 1967 es va publicar la primera Nadala, que és una declaració d'intencions. El rei Joan I de Catalunya anava a l'Espluga de Francolí, el poble de Lluís Carulla, a caçar la llebre i el senglar. El 1389 va enviar un missatge a l'abat de Poblet. És un text divertit: li dona consells per fer entrar llebres i porcs salvatges en el tancat d'una vinya, i així poder-los caçar més fàcilment. Per atreure els senglars, recomana de tancar-hi primer truges, que faran venir els mascles, una idea que un amic meu d'Arbúcies també va tenir, molts segles després (i que és una pràctica prohibida, em sembla). Eren una anècdota i un text divertits, que connectaven el passat i el present. En aquesta primera Nadala també es publicava un poema d'Àngel Guimerà sobre el Nadal. La Renaixença, el monestir de Poblet, un dels reis de Catalunya. I no qualsevol rei: Joan I, l'*aimador* de la gentilesa, protector de la literatura i les arts. Lluís Carulla i Canals i Maria

Tombes reials de Poblet, entre les quals destaca la de Jaume I, a qui va ser dedicada la Nadala de l'any 1976.

Font de Carulla s'hi emmirallaven. Ara era als industrials que els tocava ser *aimadors de la gentilesa*, per impulsar i finançar projectes que arribessin a la gent, aquells exiliats que no s'havien mogut del país.

Aquesta Nadala del 1967 és, de totes, la que més s'assembla a una nadala: duu fins i tot un poema de Nadal. A la Nadala del 1968 la referència al Nadal és gairebé invisible. Mossèn Josep Sanabre (1892-1976) era l'arxiver de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Era un gran erudit que, a més de temes d'història eclesiàstica, havia estudiat l'acció de França a Catalunya al segle XVII i els antecedents del Tractat dels Pirineus. En una recerca a la Biblioteca Nacional de París va descobrir dos discursos pronunciats per Pau Duran, bisbe de la Seu d'Urgell, i per Pau Claris, l'11 de setembre del 1640, a l'Assemblea dels Tres Braços de la Generalitat de Catalunya, just després del Corpus de Sang. L'excel·lència de la descoberta i el contingut dels discursos devien excitar Lluís Carulla. La felicitació nadalenca estricta ocupava la coberta del quadernet: «Lluís Carulla i Casals, Maria Font i Bernaus i fills, desitgen als seus amics Bon Nadal. Bon Any Nou». Les dues il·lustracions que acompanyaven aquesta llegenda no tenien res a veure amb el Nadal. Estaven triades amb intenció: la façana de Notre-Dame era una imatge icònica de París. L'altre gravat representava el pati gòtic del Palau de la Generalitat, que en aquella època era el Palacio de la Diputación Provincial.

«Aquest Nadal, en donar al cercle íntim dels nostres amics la primícia de la troballa —escriu Lluís Carulla en el text d'introducció—, volem fer participar del mateix goig que l'il·lustre historiador de la Guerra dels Segadors

va sentir en el silenci de la taula de recerca i estudi de la Biblioteca Nacional de París, en prendre consciència que tenia a les mans dos documents principals, inèdits, d'una de les hores més tràgiques de la nostra terra.»

Què deia Pau Claris?

«Heus ací Catalunya, esclava d'insolents; els nostres pobles, com a amfiteatres de llurs espectacles; els nostres béns, botí de llur ambició; els nostres edificis, matèria de llur ira; els camins, esdevinguts segurs per la indústria de les nostres justícies, ara tornen a estar infestats; les cases dels nobles, els serveixen de fàcils hosteries; llurs sostres d'or i de pintures precioses cremen llastimosament en llurs fogueres. Però com han de tractar amb reverència els palaus, els qui no es desdiuen a ésser incendiaris de temples? I doncs, davant totes aquestes desgràcies, n'hi ha que pretenen ara de persuadir-nos d'amples negociacions i mansuetuds.»

Era un document històric i un discurs polític de llarg abast, que lligava amb la situació de Catalunya sota el franquisme. Es podia adoptar el discurs pactista de Pau Duran, o cridar com Pau Claris: «Mori jo! Mori jo infame i respiri i visqui l'afligida Catalunya!». És evidentíssim quina era la posició de Lluís Carulla: per això havia editat aquells dos discursos. En la nota introductòria, Josep Sanabre explicava que del discurs de Pau Claris se'n tenia notícia, però que els historiadors, fins i tot Antoni Rovira i Virgili, consideraven que era un mite. La troballa de París restituïa l'honor de Pau Claris i posava les coses al seu lloc. Què més es pot demanar a una nadala? S'havia anat molt enllà en el sentit his-

tòric i polític i s'havia entrat en un camí sense tornada. La Nadala del 1967 no era, pròpiament, un homenatge a Pau Claris. Es tractava de donar a conèixer uns documents sensacionals que canviaven la visió de la història. Però Pau Claris hi tenia un paper principal. Darrere de la Nadala sobre Pau Claris van venir tres nades més, monogràfiques, dedicades a grans figures de la història, en aquest cas contemporània: l'historiador Ferran Soldevila, Enric Prat de la Riba i Pau Casals.

Prenguem la primera: Ferran Soldevila era, a més d'un historiador de prestigi, un divulgador excel·lent. El 1968 va publicar a Club Editor *Què cal saber de Catalunya*. Club Editor era l'editorial de Joan Sales, que continuava la feina que havia iniciat a Mèxic amb els *Quaderns de l'exili*. La coincidència entre Club Editor i la Nadala de Lluís Carulla no és una cosa menor: demostra la tesi que he exposat al començament d'aquest article de la connexió entre l'exili i l'interior. El 1974 Ferran Soldevila va publicar el *Resum d'història dels Països Catalans*, que ja he explicat altres cops que va ser un llibre transcendental per a mi. Me'l vaig firar el dia de Sant Jordi. Tenia dotze anys i era el primer llibre que comprava. Els llibres de Soldevila feien d'enllaç entre el món i els intel·lectuals d'abans de la guerra i els joves dels anys seixanta i setanta. Per això a la salutació de la Nadala se subratlla tan especialment que Soldevila és l'autor de *Què cal saber de Catalunya*, una obra exhaurida i que —èxit!— es troba a punt de reedició. Paral·lelament a la Nadala es va publicar una miscel·lània d'homenatge amb col·laboracions de Ramon Aramon i Serra, Anscari M. Mundó, Anthony Luttrell, Francesco Giunta, Maria-Mercè Costa i Paretas, Gaspar Feliu i Montfort, Jaume So-

brequés i Callicó i Agustí Altisent: un repertori de textos sobre temes relacionats amb la història medieval, que era un dels temes dels treballs de Ferran Soldevila. L'Institut d'Estudis Catalans, a través de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, es cuidava de vetllar pel rigor de l'edició acadèmica. La Nadala pròpiament dita publicava un text inèdit de Soldevila, un dietari dels anys trenta que acabava el 15 de gener del 1939 al Voló, a la Catalunya francesa. Aquest dietari era pròpiament la Nadala. L'única referència al Nadal

La Nadala del 1968 reproduïa el discurs inèdit que Pau Claris va dir a l'Assemblea dels Tres Braços de la Generalitat de Catalunya, després del Corpus de Sang.

L'historiador Ferran Soldevila és el protagonista de la Nadala de 1969. L'any anterior havia publicat a Club Editor el llibre *Què cal saber de Catalunya*.

A l'esquerra, gravat dels Jocs Florals celebrats a la Sala de Cent de la Casa de la Ciutat de Barcelona el 1868, objecte de la Nadala de 1982, *Commemoració de la Renaixença*.

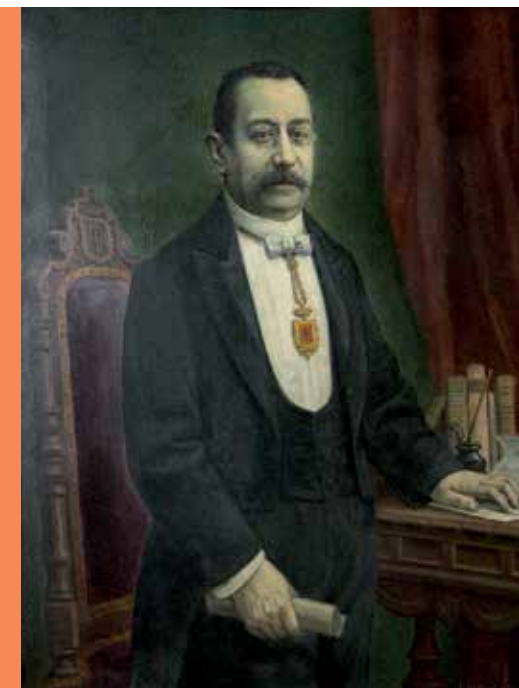
eren uns dibuixos de figures del pessebre del professor de l'Escola Massana Joan Mamano, que no interferien en el text. Rigor científic, dimensió popular, voluntat política.

La Nadala del 1970, dedicada al centenari del naixement d'Enric Prat de la Riba, va ser la primera que va ser concebuda com una revista d'història gràfica: textos breus, fotografies, documents, testimonis de diferents autors, una cronologia, manuscrits i, per lligar l'obra de govern de Prat i la realitat del 1970, un prospecte informatiu dels cursos d'ensenyament del català organitzats per Òmnium Cultural, l'entitat que Lluís Carulla va fundar el 1961, juntament amb Joan B. Cendrós, Fèlix Millet, Pau Riera i Joan Vallvé. La Delegació d'Ensenyament del Català d'Òmnium Cultural acabava d'engegar el 1969.

La Nadala del 1971 celebrava els noranta-cinc anys de Pau Casals. Un cop

més, la relació amb l'exili: Casals va tenir una presència constant en les revistes de la diàspora. Ell mateix va viure exiliat a Prada. Era una figura reconeguda internacionalment i un dels símbols de Catalunya al món. En la Nadala del 1971 Lluís Carulla va anunciar que s'estaven fent els tràmits per crear una fundació. Això coincidia amb un triple aniversari: l'abat Oliba, Prat de la Riba i Pau Casals. La Nadala va arrencar amb 1.200 exemplars. El 1971 se'n tiraven 13.000, que s'enviaven també als socis d'Òmnium Cultural. Lluís Carulla havia creat «Cultura en ruta», sota els auspicis d'Òmnium: un programa per portar a pobles i ciutats llibres i discos catalans, que circulava en un camió Barreiros adaptat, pintat de color carbassa, amb uns grans rètols blancs i vermells. La cultura catalana havia sortit de les catacumbes i es presentava viva i virolada. Es va fer una edició especial de la Nadala per vendre mitjançant «Cultura en ruta». La Nadala arribava al públic general: s'havia

La Nadala del 1970 es va dedicar al centenari del naixement d'Enric Prat de la Riba. Va ser la primera concebuda com una revista d'història gràfica i lligava l'obra de govern de Prat amb la realitat d'aquell any.

Joan Fuster
va escriure un
text de referència
per a la Nadala del
1972 dedicada al
llibre català

transformat en una revista anual amb tots els ets i uts.

La Nadala del 1972 és molt significativa. Novament amb l'excusa de la commemoració (els cinc-cents anys de l'aventura editorial a Catalunya) es va publicar un volum de referència. El text de Joan Fuster tenia tanta entitat que l'any 1992 (vint anys després que es publicés per primera vegada) l'editorial Empúries el va recuperar en la seva col·lecció d'assaig. Hi havia un article més erudit, sobre el llibre manuscrit en llengua catalana, a càrrec de Pere Bohigas; una cronologia feta per Josep M. Ainaud. Vint-i-dues opinions d'editors i testimonis de persones vinculades al món editorial, on no faltava López Llausàs, l'editor de la Catalònia, que havia hagut de marxar a l'Argentina durant la guerra, o Bartomeu Costa-Amic, editor a Mèxic. Costa-Amic

havia iniciat als anys quaranta una col·lecció de clàssics medievals. Com que a Mèxic no trobava els llibres se'ls va fer enviar microfilmats de la Biblioteca del Congrés dels Estats Units. Era tot un personatge. També hi apareixien els editors dels anys trenta, Josep Janés i Olivé i Josep Queralt, de les Edicions Proa, al costat de testimonis moderns, de Francesc de Borja Moll, Joan Triadó, Josep Faulí, Josep Porter o Ramon Pla i Arxé. La part documental, que mai no falta en les nadesles, era molt completa: gravats de llibres històrics, manuscrits i una col·lecció d'exlibris.

El text de Joan Fuster no es limitava a celebrar l'aventura del llibre català: explicava els problemes de creixement i la mala gestió que havia culminat el 1969 amb la fallida de la distribuïdora d'Edicions 62, Ifac, a causa de la crisi de la Gran Enciclopèdia Catalana. Permetia fer un balanç del que havia

La creació de Serra d'Or i Edicions 62 o el naixement d'Òmnium Cultural són els grans esdeveniments col·lectius que marquen la dècada dels 60.

estat la dècada dels seixanta, marcada per grans esdeveniments col·lectius: la creació de *Serra d'Or* i Edicions 62, la represa de les Edicions Proa i Club Editor, el naixement d'Òmnium Cultural, les campanyes «Cultura en ruta» i els cursos de català, la Nova Cançó i tota la plèiade de segells discogràfics que l'acompanyaven. Sortint gairebé del no-res, el món editorial català s'havia desplegat amb la màxima ambició, i s'havia diversificat d'una manera extraordinària. El problema era consolidar-lo econòmicament i eixamplar la base de lectors, si no es volia que aquell esclat fos la flor d'un dia. Les nadesles dels anys setanta no van seguir aquesta línia prospectiva que sembla marcar l'article de Fuster, però van establir la preocupació per la cultura popular, que domina, retrospectivament, la major part dels números que es van publicar en aquella dècada.

El 1973 la Nadala es va dedicar a Lluís Domènech i Montaner, quan feia cinquanta anys de la seva mort. A la imatge de la portada es veia un dels mosaics exteriors del Palau de la Música Catalana, que representa l'Orfeó Català: tot de senyors i senyores burgesos que canten amb una partitura a la mà. Al pis de baix, sota un arc apuntat, els caparrassos esculpits dels grans compositors. 370 exemplars per als «amics novells i coneixences» de Lluís Carulla i la seva esposa; 16.000 per als socis d'Òmnium Cultural, una xifra molt considerable; i 2.000 per a «Cultura en ruta» i per a les llibreries. A més dels exemplars nominatius d'obsequi als autors i a diferents entitats i persones de Catalunya, entre les quals hi havia l'Institut d'Estudis Catalans, l'Hospital de Sant Pau, el Casal de l'Espluga de Francolí o el Museu-Arxiu de Montblanc. 18.392 són molts exemplars. El

A dalt, Joan Fuster participant en el lliurament del Premi d'Honor de la Fundació a Andreu Alfaro, Ajuntament de Barcelona, 1980.

A la dreta, el tràiler-llibreria de Cultura en Ruta, promogut per Lluís Carulla i Òmnium Cultural, va ajudar a difondre la Nadala arreu del país.

volum està exhaurit des de fa anys. Circulava, circulava, i hi havia molta gent que el volia tenir.

Lluís Carulla hi va intervenir amb un text que explicava la vinculació de Domènech i Montaner amb l'Espluga de Francolí i amb el cooperativisme agrícola. Carulla recordava que havia conegut l'arquitecte a la rebotiga de la farmàcia de la seva mare. Tenia deu anys i n'hi havia quedat una impressió vivíssima. Eduard Toda estava excavant Poblet, Domènech l'anava a veure. A la tertúlia hi va conèixer Josep M. Rendé, *apòstol de la pagesia catalana*. Van posar en marxa el projecte arquitectònic del celler cooperatiu, amb molt pocs diners, però amb la voluntat de crear una arquitectura «noble, original i frapant, i no un estil massa senzill i modest», a fi que servís de model perquè altres pobles construïssin, amb el mateix esperit, els seus cellers. Escrivia Lluís Carulla: «Domènech i Montaner féu possible, només amb 99.000 pessetes de 1913, el prodigi de dur a bon port un gran projecte que combinava la bellesa de l'estil amb una austeritat que no acostumen a tenir les obres del gran arquitecte del Palau de la Música Catalana».

Als anys trenta, l'empresa Ford editava a Barcelona amb molt de luxe una revista corporativa. Henry Ford hi publicava unes reflexions filosòfiques sobre el món del demà. La Nadala de Lluís Carulla anava molt més enllà d'una revista

Dibuix de Josep Llimona que il·lustrava el poema d'Àngel Guimerà evocat en la Nadala del 1974, dedicada a l'escriptor.

La Nadala convidava a participar especialistes de diferents àmbits, amb articles de fons que esdevenien una referència. A més del tema monogràfic, se'n tractaven d'altres, vinculats a una commemoració.

corporativa, i Carulla no tenia aquell to messiànic del gran fabricant de cotxes. Els records que de tant en tant hi escrivia, amb tota senzillesa, expliquen de quina manera el país havia anat refent les connexions amb el passat.

En la Nadala del 1974, dedicada a Àngel Guimerà, Carulla va recordar la visita de Guimerà al celler de l'Espluga, el 28 de març del 1921: «Entre l'olor penetrant del vi, tot caminant perplex i absort per les grans naus plenes de dotzenes de ventrades tines, i entre les palmeres de fines arcades en totes direccions, que aguanten les voltes, va batejar la imponent mola: "Aquest Celler és la Catedral del Vi!". I el nom li va quedar».

També explicava la relació de Guimerà amb la seva mare, les visites a la casa pairal materna, can Canals i Nubiola a Sant Esteve de Sesrovires. I la relació que hi va tenir, personalment, quan li va demanar un poema per a la revista *El Francolí*, que ell impulsava amb altres joves de l'Espluga als anys vint. Guimerà li va cedir un poema que començava: «Catalunya, pobre mare, / no et sento el glatir del cor...», i un dibuix de Josep Llimona per il·lustrar-lo.

El punt de partida era el catalanisme popular, d'arrel pairal, revingut amb la Renaixença, que es reconeixia en personalitats com Àngel Guimerà o Lluís Domènech i Montaner, poetes del poble, sempre amunt i avall de Catalunya

parlant amb les senyores que organitzaven tertúlies a les rebotigues de les farmàcies i amb els emprenedors que organitzaven els pagesos perquè poguessin viure de la terra. Un catalanisme popular que se sentia més a prop de l'obra pràctica de les catedrals del vi que del Palau de la Música Catalana. Aquesta recuperació no podia ser simplement un acte de nostàlgia, no n'hi havia prou d'evocar Guimerà o Verdaguer. La Nadala convidava a participar especialistes de diferents àmbits, amb articles de fons que esdevenien una referència. A més del tema monogràfic, se'n tractaven d'altres, vinculats a una commemoració. La connexió amb el present l'oferia la part pragmàtica de la publicació, on es recollien notícies de les activitats de la Fundació Jaume I, sobretot el premi Baldori Reixac, sostingut amb els diners que voluntàriament oferien els lectors de la Nadala. La Nadala no parava de créixer. El 1975, l'any de la mort de Franco, era un volum de 110 pàgines, publicat per la històrica editorial Barcino, que des del 1972 duia a terme les seves activitats sota el paraigua de la Fundació Carulla-Font. Se'n van fer 22.176 exemplars.

Ainaud de Lasarte ha estat un personatge clau en la Nadala, amb els seus coneixements enciclopèdics i el seu catalanisme insubornable

La Nadala del 1980 té molt d'interès des del punt de vista que estem exposant. Se celebraven cent anys del naixement de Josep M. Folch i Torres. El monogràfic girava al voltant de la construcció d'una cultura catalana majoritària. Lluís Carulla hi va publicar una de les seves evocacions, on recordava la sensació, dissabte en sortir de l'escola, d'anar a cal carter a buscar *En Patufet*. Hi explica els detalls d'una col·laboració amb Folch i Torres en els anys de la guerra. Carulla comercialitzava els cubs de caldo Gallina d'Or, que en aquells anys van canviar el nom per Gallina Blanca. El Nadal del 1937, en plena guerra, no es va celebrar: va ser un dia laborable qualsevol. Carulla va encarregar a Folch i Torres una obra de teatre sobre la masia catalana que es va emetre durant una hora per les tres emissores de ràdio catalanes. Hi van participar alguns dels actors catalans més importants del moment, encapça-

lats per Enric Borràs, que hi va recitar «Nit de Nadal», d'Àngel Guimerà, i «La vaca cega», de Joan Maragall. Folch i Torres va descriure les formes de la vida de la pagesia en un muntatge que prefigura el Museu de la Vida Rural. Enmig d'aquest quadre de costums, Folch i Torres va filtrar una referència al Nadal que va passar desapercebuda als censors. Ara, per a una exposició sobre la revista *En Patufet* en els anys de la guerra, he trobat, entre els papers de Folch i Torres i de Joan G. Junceda, el testimoni de l'ajut, amb trameses de menjar, que els va proporcionar Lluís Carulla.

«*En Patufet* suplia el mestre per menys de cinc cèntims per setmana i nen. I dic menys de cinc cèntims, perquè un exemplar d'*En Patufet* passava d'unes mans a les altres dels nens i després, encara, a les dels pares i avis. [...] Tot això fins que el decret d'un general barrà el

Joan Fontcuberta i Carles Duarte, director aleshores de la Fundació, en la presentació de la Nadala del 2012, dedicada a la fotografia.

A la pàgina dreta, un dibuix de la Nadala del 1985. Aquesta Nadala, dedicada a Apelles Mestres, és una de les de més impacte des del punt de vista gràfic.

pas a aquella minúscula i gegantesca revista infantil, que era col·leccionada per molts lectors, relligada en gruixuts volums vermells. Jo tenia la col·lecció íntegra, que guardava a la casa pairal del meu poble. Quan, acabada la guerra, hi vàreig tornar, vaig saber que els immigrants que havien ocupat la casa s'hi escalfaven reduint a cendres la col·lecció. Com l'au fènix, aquelles cendres renaixien en mi en el record de tantíssims afectes i hores inoblidables de lectura i comentaris.»

El sentiment de pèrdua, l'exili interior, el país absent: la necessitat de fer-lo reviure en un mateix i en el record, en l'afecte i la lectura.

Aquesta primera llarga etapa de la Nadala es va mantenir, amb lleugeres transformacions, fins al segle XXI. Als anys setanta i començaments dels vuitanta hi ha una continuïtat gràfica amb l'estil d'altres publicacions catalanistes, com la revista *Serra d'Or* i els seus calendaris dissenyats per Jordi Fornas, o la Gran Enciclopèdia Catalana. Hi havia la voluntat de treure la cultura catalana dels arxius i de les biblioteques i mostrar-la com una cosa viva. I per a això era molt important, a més de textos entenedors, escrits amb la voluntat d'arribar a tothom, que entrés pels ulls. Sempre que es podia s'anava als llocs i s'hi feien fotografies interessants (n'hi ha moltes de Ramon Manent, que n'era especialista). La casa natal de Prat de la Riba, per exemple, o els paisatges de Folgueroles de Verdaguer. El material antic, de fotografies i gravats, es tractava; algunes fotografies es passaven pel filtre de color, i es compaginava amb un estil dinàmic, amb fotografies en blanc i negre i fotografies virades a sèpia de concerts de la Nova Cançó o retrats de grans prohoms barbuts i amb polseres.

La Nadala del 1980 es dedicà a Josep M. Folch i Torres i a la construcció d'una cultura catalana majoritària. Lluís Carulla hi evocava la sensació d'anar a buscar En Patufet els dissabtes en sortir de l'escola.

És una època molt característica, en la qual la cultura catalana va arribar a tenir, gràcies al treball de gent com Fornas o Manent, una imatge fàcilment identificable, dinàmica i moderna.

La Nadala dedicada a Apelles Mestres, del Nadal del 1985, és una de les de més impacte des del punt de vista gràfic. Els retrats de l'home, de Josep M. Ainaud de Lasarte; del dibuixant, per Francesc Fontbona; del músic popular, per Xosé Aviñoa; del poeta, per Joaquim Molas, anaven il·lustrats amb fotografies i dibuixos d'Apelles Mestres, que en mostren tots els registres: de caricatures a flors, paisatges i fantasies que culminen en *Liliana* (1907), un intent d'obra d'art total. Ainaud ha estat un personatge clau en la Nadala, amb els seus coneixements enciclopèdics i el seu catalanisme insubornable.

Als anys noranta, la Nadala s'organitza com una enciclopèdia temàtica, amb números dedicats a l'època de Colom, i Catalunya a la segona meitat del segle XV (1991), el llinatge universal dels Borja (1992), Catalunya, nació mediterrània (1993), el teatre a Catalunya (1994), il·lustradors a Catalunya (1995), el somni d'Occitània (1996), la primera revolució industrial (1997) i la pedagogia a Catalunya (1999). L'any 1998 la Nadala va ser dedicada a Pompeu Fabra. La situació a Catalunya s'ha normalitzat i la Nadala ha perdut el to exaltat que havia tingut als primers anys. Lluís Carulla havia mort el 3 de novembre del 1990 i, amb la seva desaparició, la Nadala va perdre el segell personal que havia tingut en les primeres etapes, quan ell hi intervenia directament i, de vegades, hi escrivia els seus records.

Des del començament del segle XXI, la Nadala ha conegut dues etapes. Una pri-

mera etapa, que ha continuat la línia dels noranta, des d'una perspectiva potser una mica més acadèmica i amb un disseny més sever, amb monogràfics sobre Sant Ramon de Penyafort (2000), la bibliofília a Catalunya des del segle XIX (2001), la cultura catalana sota el franquisme i el pes de la societat civil (2002), i festa, tradició i identitat (2003). El 2004 es va produir un canvi de plantejament i de disseny per fer-la més viva, més gràfica, per subratllar el lligam amb l'actualitat i arribar a una nova generació de lectors. Aquesta etapa s'inicia amb un monogràfic sobre l'autogovern a Catalunya. Al llarg de dotze anys, la Nadala ha tractat de temes molt diversos: la literatura escrita per dones (2005), la cuina (2006), la immigració (2007), l'esport (2008), les xarxes de comunicació (2009), el pes de l'Església en la cultura i el país (2010), el grup Dau al Set i la segona avantguarda catalana (2011), la fotografia catalana contemporània, des dels anys setanta (2012), el món casteller (2013), 1714-2014 (2014), les biblioteques: de l'Escola de Bibliotecàries al llibre electrònic (2015) i Ramon Llull (2016).

Val la pena destacar-ne una per veure quin és l'enfocament d'aquesta nova etapa, que ha recuperat la voluntat prospectiva que s'insinuava en aquell article de Joan Fuster sobre el món editorial. És la Nadala del 2007, *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània*. El disseny de Jordi Casas treu partit de fotografies espectaculars, reproduïdes, si cal, a pàgina sencera i fins i tot a doble pàgina. El monogràfic s'obre amb un text teòric d'Anna Cabré, la gran especialista en geografia humana, directora durant molts anys del Centre d'Estudis Demogràfics de la Universitat Autònoma de Barcelona. A continuació, cinc articles: sobre les primeres migraci-

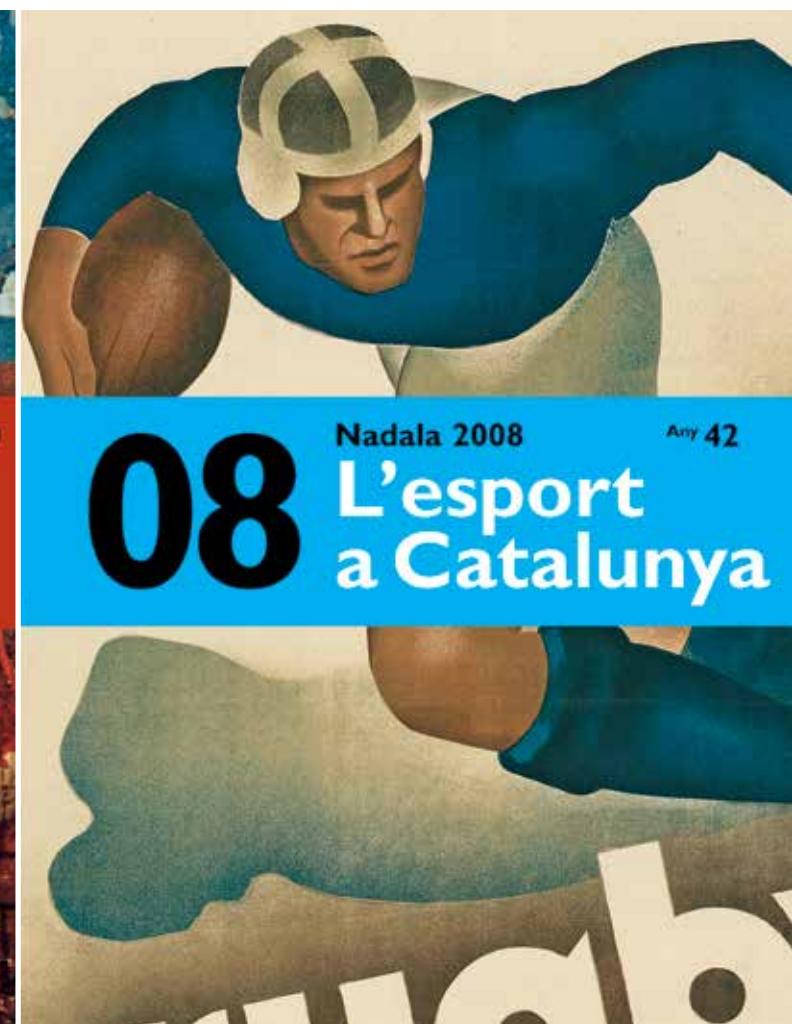
Des del 2004 les nades són més gràfiques i vives. Subratllen el lligam amb l'actualitat i volen arribar als joves lectors.

ons del segle XX (Joaquín Arango); l'onada dels anys seixanta (Isabel Pujadas); la internacionalització de les migracions al segle XXI (Andreu Domingo), amb mapes, gràfics i estadístiques; un article de fons sobre identitat i diversitat (Dolors Oller), i un text sobre el mirall literari de la mobilitat i l'arrelament (Àngels Pascual i Jordi Cardelús). Per acabar, la memòria de l'any de la Fundació Carulla.

L'au fènix va renéixer de la cendra. La televisió, les enciclopèdies, els diaris que als anys seixanta calia substituir amb un esforç d'imaginació, fa dècades que existeixen. Tot segueix, ai!, molt preca-

ri, i no es pot dir, ni de bon tros, que es pugui deixar que les coses es facin soles. Cal la participació de la gent, el sentit col·lectiu. La Nadala de la Fundació Carulla és una eina de reflexió sobre el país que estem fent. Fidel a la filosofia de Lluís Carulla, dedica sempre atenció al passat, d'on venim, què es va fer, com era aquest país. Ara, al costat d'aquesta reflexió retrospectiva, hi ha la voluntat d'escoltar les veus de la gent que en sap i que pensa en el futur. La col·lecció fa goig: es llegeix de gust, sempre hi trobes coses interessants que no has vist enlloc més, imatges que et sorprenen. Els bons projectes superen el pas del temps. ●

Portades de les nades dels anys 2006 i 2008, exemples del canvi de plantejament i disseny que experimenten a partir del 2004.

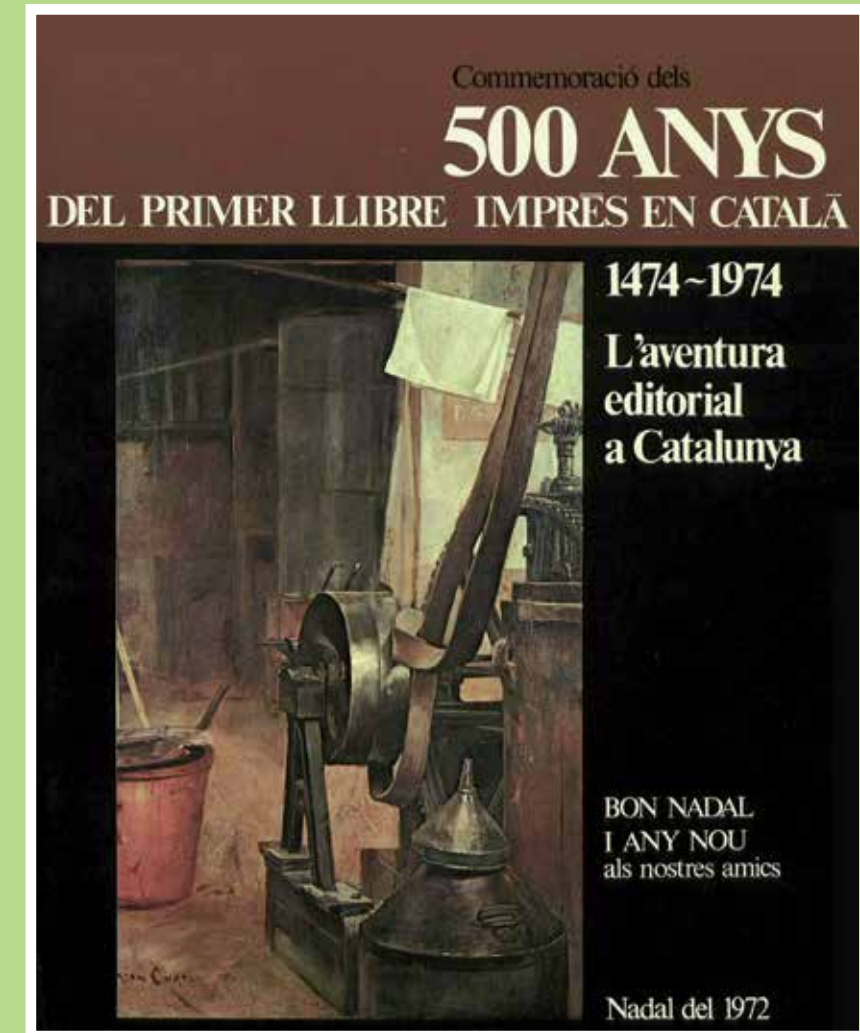

1970
1979

Nadala 1972

500 anys del primer llibre imprès en català

El reconeixement d'aquest any és doble i va dedicat als 500 anys del primer llibre imprès en català —commemoració anticipada per tal de sensibilitzar la gent i preparar els actes commemoratius—, i a Josep M. de Casacuberta, en apropar-se els 50 anys de la fundació de l'Editorial Barcino. També es destaca l'aventura editorial a Catalunya, l'esforç de continuïtat, durant cinc segles, dels qui han fet del llibre català el vehicle escrit de la cultura d'un poble.

1970

Centenari del naixement d'Enric Prat de la Riba

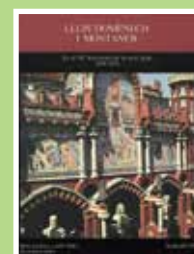
1971

Homenatge a Pau Casals en el seu 95è aniversari

1972

500 anys del primer llibre imprès en català

1973

Lluís Domènech i Montaner

1974

Àngel Guimerà (1845-1924)

1975

L'excursionisme a Catalunya

1976

Jaume I el Conqueridor

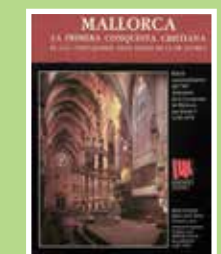
1977

Jacint Verdaguer

1978

La Naixença de Catalunya

1979

Mallorca, la primera conquesta cristiana

LES NADALES DE LA FUNDACIÓ CARULLA COM A PIONERES DEL MICROMECECATGE

Els Premis Baldiri
Reixac

Reflexions sobre el mecenatge,
el patrocini i la participació social en
l'àmbit de la cultura en la perspectiva
del 50è aniversari de les nades de
la Fundació Carulla.

Per:

Jordi Pardo

*Director general de la Fundació Pau Casals.
Membre del grup d'experts de la Comissió Europea
per a l'avaluació i selecció de les capitals europees
de la cultura. Membre del grup d'experts de la Unesco
en cultura, governança i desenvolupament*

Les nades
han estat una de
les iniciatives de la
Fundació Carulla per
impulsar la cultura
i la llengua
catalanes

A la pàgina anterior, Lluís Carulla signant diplomes dels Premis Baldiri Reixac amb Montserrat Carulla i Andreu Morta.

A dalt, el Casal de l'Espluga de Francolí ple d'alumnes en el lliurament dels Premis Baldiri Reixac, 2008.

Una de les moltes iniciatives i projectes de la Fundació Carulla per impulsar la cultura i la llengua catalanes han estat les nades. Promogudes per Lluís Carulla, es publiquen anualment des del 1967. Amb la creació l'any 1973 de la Fundació Carulla-Font han esdevingut un element consolidat de l'activitat d'aquesta institució.

Des del 1979 les nades de la Fundació Carulla han estat vinculades als Premis Baldiri Reixac, creats inicialment com un concurs de llengua i cultura dels Països Catalans, i posats en marxa amb una estratègia de micromecenatge per distingir i potenciar les escoles amb qualitat pedagògica, compromeses amb la llengua catalana, innovadores, inclusives i integradores en el marc d'una societat democràtica. Més enllà del valor estrictament cultural de les nades, aquesta línia de publicacions, que enguany celebra el seu cinquantè aniversari, forma part d'una estratègia molt interessant de participació social en un projecte d'interès col·lectiu, vinculat als Premis Baldiri Reixac.

Aquestes publicacions són un tresor cultural important, amb treballs dedicats a personalitats rellevants del món cultural o a temes que presenten l'estat de la qüestió i l'evolució de diferents aspectes de la cultura catalana.

Però, a més d'això, les nades formen part d'una iniciativa de suport a la qualitat pedagògica que ha permès desenvolupar una estratègia de finançament encapçalada per la Fundació Carulla, però oberta a la participació de persones, empreses i institucions que amb les diferents modalitats de petites aportacions econòmiques permeten el sosteniment d'un projecte d'alt interès educatiu i social adreçat a tota la comunitat escolar del territori català.

Se sumen a aquest projecte tant l'efecte directe del suport a l'esforç de renovació i d'innovació pedagògica dels centres docents com l'enfortiment del caràcter comunitari i participatiu de la iniciativa. Docents i discents, col·laboradors i subscriptors participen d'una estratègia cultural, però també de cohesió i participació social, oberta al micromecenatge i a la divulgació i el coneixement de la figura i el llegat històric del pedagog Baldiri Reixac.

Les nades de la Fundació Carulla són un exemple pioner d'allò que avui anomenem micromecenatge. La continuïtat i l'amplitud d'acció dels Premis Baldiri Reixac han estat possibles gràcies al mateix concepte de desplegament de la iniciativa i al seu model de finançament, que és el resultat de les aportacions privades. Les persones que col·laboren en el finançament dels Premis Baldiri Reixac reben un exemplar de la Nadala cada any, que esdevé un reco-

neixement de la generositat i el suport a aquesta iniciativa adreçada al món escolar, però també un mecanisme de comunicació de la comunitat de persones que segueixen tant l'activitat de la Fundació Carulla com el resultat dels premis. A més de garantir el desenvolupament del projecte al llarg de les convocatòries anuals des del 1979, l'organització i la gestió dels premis han incorporat un element de prestigi distribuït entre totes les persones que hi han col·laborat i hi col·laboren amb les seves aportacions econòmiques, i de protagonisme i participació social en una iniciativa independent adreçada a la comunitat escolar, però que connecta amb les diferents esferes implicades en la defensa activa de la cultura catalana.

La cultura i el mecenatge en un país emprenedor

La perspectiva de cinquanta anys de nades de la Fundació Carulla, impulsades per Lluís Carulla amb l'objectiu de publicar anualment monografies dedicades a un aspecte rellevant i d'actualitat de la cultura i la societat, s'insereix en la tradició emprenedora de la societat catalana per defensar la seva identitat cultural. El protagonisme de la societat civil, a través d'iniciatives

de caire ben divers, ha fet possible un lideratge en molts àmbits fonamentals per a la construcció d'un projecte col·lectiu compartit i cohesionat, àmbits tan diversos com l'econòmic, el social o el cultural.

Tot i la desfeta institucional que suposà el Decret de Nova Planta, la societat catalana del segle XVIII continuà creant institucions i projectes amb els recursos i l'esforç de persones, empreses i associacions ben diverses en tots els àmbits d'activitat, i va fer possible la continuïtat i el desenvolupament d'iniciatives i serveis més enllà de les institucions oficials.

Al llarg dels darrers tres-cents anys, són moltes les iniciatives que s'han construït gràcies a la corresponsabilitat dels actors socials, més enllà del paper de les institucions públiques. En els moments més difícils d'aquest període històric, la societat civil catalana va fer funcions de suplència, enfront de la negació, l'absència i la distància del poder polític establert.

A la tradició gremial i associativa d'èpoques històriques anteriors s'afegí l'eclosió d'ateneus, casinos, cercles culturals, cooperatives, societats d'ajuda mútua, associacions culturals

La força dels moviments corals i altres propostes culturals són exemples de finançament de la cultura de base popular.

A dalt, festa de disfresses al Centre Democràtic Republicà de Rubí, 1933.

A la pàgina esquerra, primera pedra del Palau de la Música Catalana.

i entitats esportives i excursionistes creades al llarg del segle XIX.

A partir del desenvolupament de les administracions públiques, foren especialment les institucions locals, més properes als ciutadans, les que encapçalaren tant la prestació dels serveis bàsics de caràcter comunitari com les iniciatives i els projectes relacionats amb les expressions culturals de Catalunya. En algunes ocasions s'establí un diàleg de complementaritat bàsica amb les administracions locals. En el context del desenvolupament de la Catalunya industrial, les iniciatives civils foren essencials per construir mecanismes de cohesió i integració social. La força dels moviments corals i altres propostes culturals són exemples i referents ben clars d'aquesta estratègia d'iniciativa i finançament de la cultura de base popular. La construcció del Palau de la Música Catalana n'és potser un dels exemples més rotunds. La suplència de les funcions i dels serveis proveïts per l'Estat central va ser

assumida principalment per l'Ajuntament de Barcelona, que va actuar com a administrador del municipi i gestor de facto de la capital de Catalunya, amb un lideratge molt important que comptà també amb el suport de la Diputació de Barcelona. Institucions culturals de caràcter civil o eclesiàstic establiren complicitats per bastir un teixit d'iniciatives i serveis que van ser integrats o desenvolupats per l'important obra de govern de la Mancomunitat de Catalunya, i que van esdevenir elements fonamentals de l'activitat cultural del país i van deixar una herència decisiva per a la realitat contemporània.

En alguns casos, les iniciatives culturals tenien el seu origen en moviments associatius de caire popular. En altres, foren les elits o les personalitats de la cultura o de l'economia les que encapçalaren aquests projectes.

L'Associació Obrera de Concerts n'és un bon exemple. Després de viure a Nova York, l'any 1919 Pau Casals fixà

LA TRADICIÓ EMPRENEDORA DE LA SOCIETAT CIVIL CATALANA

En defensa de la seva identitat cultural

Segle XVIII

→ Després del Decret de Nova Planta, la societat continua creant institucions i projectes amb recursos i esforços de persones, empreses i associacions de diferents àmbits.

Segle XIX

→ Eclosió d'ateneus, casinos, cercles culturals, cooperatives, societats d'ajuda mútua, associacions culturals i entitats esportives i excursionistes.

Segle XX

→ Les institucions locals encapçalaren la prestació de serveis bàsics comunitaris. Els moviments corals són referents de l'iniciativa i finançament de la cultura de base popular.

la seva residència a Barcelona. L'any 1920 creà la primera orquestra simfònica de Catalunya: l'Orquestra Pau Casals, de la qual és hereva l'actual Orquestra Ciutat de Barcelona i Nacional de Catalunya (OBC). L'any 1926 creà l'Associació Obrera de Concerts. Aquesta iniciativa il·lustra molt bé la tradició emprenedora i el microfinançament dels projectes culturals a Catalunya. Pau Casals hi aportà recursos econòmics, va emprar el seu talent i la seva dedicació per posar en marxa una entitat que permetés als obrers de les fàbriques, a camperols i estudiants, escoltar música clàssica en els mateixos espais en què ho feia la burgesia catalana i gaudir-ne. Pels concerts matinals organitzats per l'Associació Obrera de Concerts al Palau de la Música i altres auditoris, passaren entre el 1926 i el 1936 més de tres-centes mil persones procedents de les classes més humils de la societat catalana. El finançament d'aquesta iniciativa extraordinària va ser possible gràcies a la generositat de Pau Casals i els seus col·laboradors, però també, i principalment, gràcies al suport popular. Als recursos inicials aportats per Pau Casals s'afegien les aportacions de les petites quotes dels milers d'associats, que van enfortir la independència i l'autogestió del projecte i van afavorir un lideratge social fonamental.

Pau Casals va impulsar, doncs, un projecte que seguia un model innovador que era gestionat pels mateixos obrers, camperols i estudiants, i que garantia la seva implicació directa en el lideratge, l'administració i el finançament de la iniciativa. D'aquesta manera, després de l'impuls inicial, la gestió i el finançament de l'Associació Obrera de Concerts es nodrí de les quotes dels socis i de les aportacions

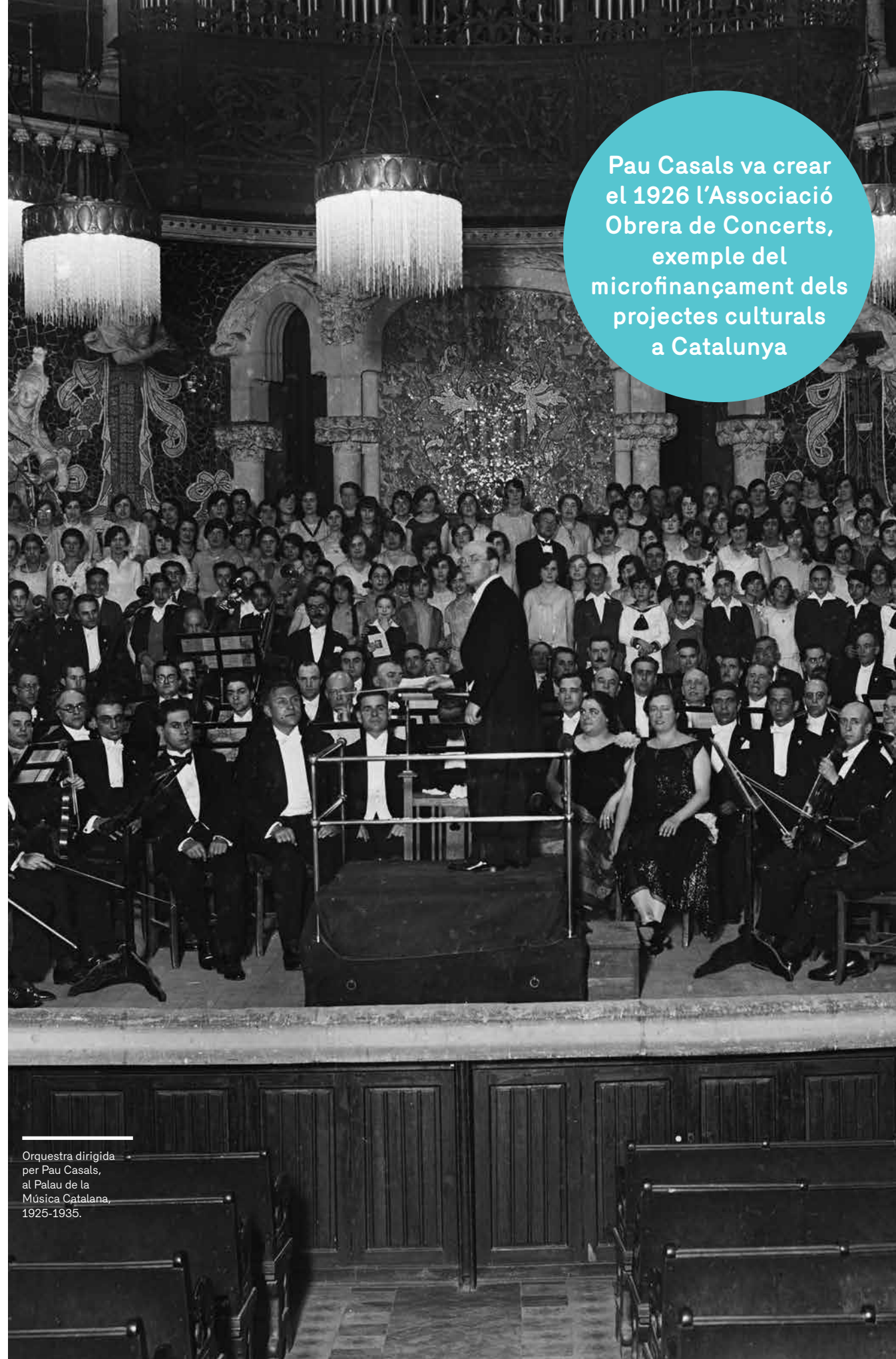
extraordinàries que el projecte podia aconseguir.

Quotes i donacions populars com a estratègia de resistència cultural i cohesió social

Foren molts els projectes culturals desenvolupats per la iniciativa popular i l'associacionisme que integraven mecanismes de finançament directe i d'allò que avui dia anomenariem «micromecenatge», és a dir, petites aportacions econòmiques que expressaven la solidaritat, el compromís i la generositat dels donants. Les col·lectes populars o micromecenatge van esdevenir una part important de les estratègies de finançament dels projectes d'interès social, educatiu i cultural. Ja fos encapçalada per persones físiques o jurídiques o per particulars o empreses, aquesta mena de col·laboració ajudà a crear un teixit molt dinàmic que constitueix un dels actius més importants de la personalitat cultural de la societat catalana.

La recuperació de la Generalitat republicana suposà un avenç institucional i el relançament dels programes i dels serveis culturals i educatius adreçats al conjunt de la població, i un moment d'impuls molt important per al dinamisme cultural i cívic del país, expressat en moltes activitats i iniciatives populars que tingueren el suport progressiu de les administracions públiques catalanes.

El desastre col·lectiu que suposaren la Guerra Civil espanyola i la postguerra tingué de nou en les iniciatives populars i el finançament de caràcter civil una via molt important de resistència cultural i política. D'altra banda, aquest va ser un àmbit de construcció d'elements que van ser fonamentals

Pau Casals va crear el 1926 l'Associació Obrera de Concerts, exemple del microfinançament dels projectes culturals a Catalunya

Orquestra dirigida per Pau Casals, al Palau de la Música Catalana, 1925-1935.

en la lluita antifranquista i, posteriorment, en la recuperació de la democràcia i de les institucions catalanes al final de la dictadura. El gran nombre d'entitats i associacions professionals, populars i sectorials és un dels actius del teixit institucional de Catalunya.

Vitalitat institucional, activitat associativa, patrocini i mecenatge

S'ha dit que un país és ric també pel nombre i el vigor de les seves institucions i entitats. Un país amb institucions públiques que prestin els seus serveis de manera eficaç i eficient, i que tingui un gran nombre d'organitzacions nascudes de la iniciativa privada, dinàmiques, independents i viables, és un país més fort, més cohesionat i més preparat per encarar els canvis i els reptes d'ordre econòmic, social i cultural del futur.

La capacitat d'organització dels poders públics a través de l'estructura de l'administració és cabdal. Però també ho són la densitat i la força de les institucions privades, i la capacitat de participació cívica de la població en projectes de tota mena.

En aquest sentit, la complementaritat i la coordinació entre les iniciatives públiques i privades són fonamentals per tenir un bon sistema institucional, propi d'un país avançat.

L'existència de la Fundació Carulla, creada i dotada per la nissaga Carulla com a expressió de compromís de futur amb la terra i la societat catalanes, és un exemple de responsabilitat social i cívica. Però també ho és la col·laboració de les persones que participen amb les seves donacions en el finançament i el desenvolupament dels Premis Baldori Reixac.

Premis Baldiri Reixac

Any de creació
1979

Guardonats

Mestres i professors:
250

Escoles:
478

Grups d'alumnes:
2.180

Dotació actual
101.000 euros

L'avinentsa històrica dels primers cinquanta anys de publicació de les nades és una bona excusa per fer un cert balanç i comentar possibles perspectives de futur.

La societat catalana ha tingut en el teixit associatiu i institucional privat un element essencial per mantenir la seva cohesió social i la riquesa de la seva identitat i de les seves expressions culturals al llarg de la història. El caràcter emprenedor, el compromís social, la densitat d'iniciatives de tota mena i la importància de l'espai cultural com un patrimoni central per a la construcció del futur col·lectiu han estat factors estratègics que expliquen la vitalitat de la nostra contemporaneïtat cultural.

Cal afegir un aspecte fonamental de la participació de la gent en el finançament dels projectes culturals, educatius i socials. Més enllà dels canvis de paradigma derivats de la transició de la societat analògica a la digital, i que te-

nen a veure amb el concepte, la forma i el canal d'accés als serveis i als projectes culturals i educatius, l'aparició de les plataformes digitals de *crowdfunding* o mecenatge popular ha augmentat les possibilitats del micromecenatge.

Això permet una relació més directa, més compromesa, més àgil i més flexible entre els promotors dels projectes culturals, educatius o d'interès social i el conjunt de la societat. En efecte, ha obert una nova via per garantir el finançament popular de projectes i fer més estreta la relació entre promotors i ciutadans. Caldria regular i equiparar adequadament la fiscalitat i la visibilitat social d'aquestes iniciatives de compromís amb la cultura, l'educació i l'àmbit dels projectes socials. Fer-ho seria un acte de maduresa democràtica que facilitaria la capacitat d'organització dels ciutadans.

La responsabilitat social, individual i corporativa és un àmbit que caldria

La Barcelona que va crear el Palau de la Música ha canviat molt. L'economia s'ha globalitzat i la vinculació entre l'empresa i la societat catalana s'ha transformat.

dotar de millors estímuls i instruments de gestió. En aquest sentit, ni en l'àmbit normatiu de l'Estat espanyol ni en l'espai normatiu competencial de Catalunya no s'han creat de manera satisfactòria les condicions per afavorir el reconeixement del patrocini, el mecenatge i la participació social, que són vitals per estimular l'enfortiment del teixit institucional civil i incrementar la capacitat de prestar serveis i de fer sorgir iniciatives en el marc d'un projecte col·lectiu més just, democràtic i plural.

Sense perjudici de quin sigui el futur de l'autogovern de Catalunya, la societat catalana ha de disposar d'un marc que estimuli el patrocini, el mecenatge i la participació social, i que millori el reconeixement del compromís social de les donacions econòmiques o del treball voluntari.

Els cinquanta anys de les nades publicades per la Fundació Carulla coincideixen amb un període de canvis accelerats de caire econòmic i social que afecten tots els països i estan transformant les nostres formes de vida i de relació en l'àmbit individual i col·lectiu. El trànsit de la societat industrial a la societat del coneixement, la globalit-

zació de l'activitat econòmica i de les comunicacions s'afegeixen a profunds canvis socials i culturals que han estat amplificats per l'inici de la revolució digital.

Aquestes transformacions estan afectant també les relacions entre les dimensions individuals i col·lectives de la cultura. Tot això ha provocat canvis considerables en el context i el sistema de relacions dels operadors i en els mecanismes de finançament i organització de la cultura.

El teixit empresarial del país ha canviat molt. Hi ha hagut un procés de concentració empresarial important, que ha modificat l'estructura del patrocini i el mecenatge. Algunes de les grans empreses creades per la burgesia catalana al llarg del segle XIX o a la primera meitat del segle XX són ara multinacionals amb seus corporatives en altres entorns, i amb menys lligams emocionals amb Catalunya. La Barcelona i el país que van veure crear el Gran Teatre del Liceu i el Palau de la Música Catalana han canviat molt. L'economia s'ha globalitzat, i la vinculació entre el món empresarial i la societat catalana també s'ha transformat.

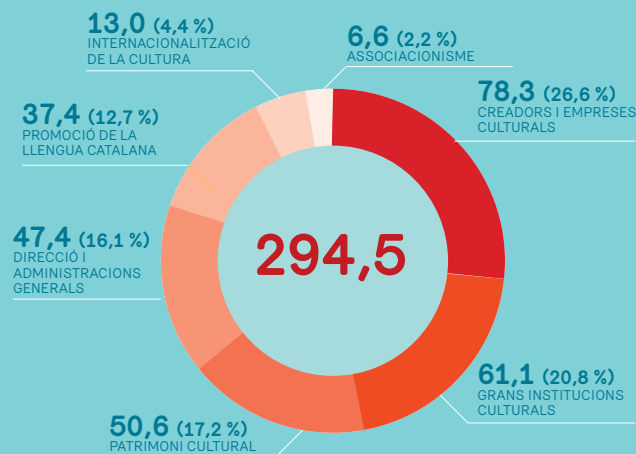
A dalt, tómbola benèfica, organitzada per l'Ateneu Republicà, dins la Festa Major del barri de Gràcia, agost del 1931.

A sota, a l'esquerra, el president Carles Puigdemont lliurant els Premis Baldiri Reixac al Palau de la Generalitat, 2016.

A sota, a la dreta, Marta Esteve, directora de la Fundació és entrevistada per la periodista Lídia Heredia durant el lliurament dels XXXIX Premis Baldiri Reixac (2016-2017).

Programes pressupostaris. Imports 2017

Font: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Gener, 2017.

Així mateix, l'impacte de les grans corporacions empresarials s'ha vist incrementat en termes relatius en el Producte Interior Brut, mentre que la seva capacitat d'ocupació —i de vinculació amb els treballadors d'un territori— ha disminuït.

Els beneficis fiscals del marc normatiu vigent han provocat una concentració de les empreses patrocinadores i dels mecenes. Tret d'algunes institucions que han volgut mantenir el compromís i el vincle viu amb Catalunya, com és el cas de la Fundació Carulla i el grup empresarial al qual està vinculada, moltes de les fundacions empresarials adrecen les seves prioritats de patrocini i mecenatge als territoris dels seus mercats. Especialment els grups empresarials de l'Ibex 35 són els que concentren la capacitat més gran de patrocini i mecenatge. De vegades creen i financen les seves fundacions amb objectius de comunicació empresarial que tenen poca relació amb el teixit cultural i les prioritats d'actuació territorial des d'una perspectiva sistèmica. I, d'altra banda, els estímuls i beneficis fiscals i la visibilitat que aconsegueixen les petites i mitjanes empreses són menors, cosa que dificulta una

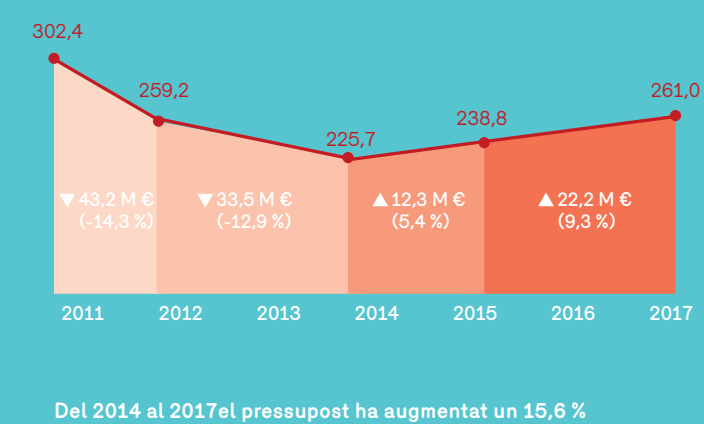
implicació més gran de les petites i mitjanes empreses en els projectes d'interès social i cultural.

Tot això coincideix amb els efectes d'una gran crisi que esclatà el setembre del 2008 amb la fallida de Lehman Brothers, i que va obrir la porta a una enorme crisi econòmica a escala global que ha tingut uns efectes socialment greus també a Catalunya. L'increment de l'atur i les retallades en els pressupostos públics, afegits a les limitacions en el model de finançament de la Generalitat de Catalunya, provocaren unes condicions molt dures per a amplis sectors de la població, amb un increment important dels índexs de pobresa.

L'ajust pressupostari a les administracions públiques ha reduït la capacitat de prestació de serveis que es tenia abans de la crisi, i posa de nou sobre la taula —especialment en els àmbits socials i culturals— la necessitat de trobar un nou model de finançament i concertació entre el sector públic i la iniciativa privada.

Si el patrocini i el mecenatge són fonamentals per al finançament de projec-

Evolució del pressupost del Departament de Cultura 2011–2017

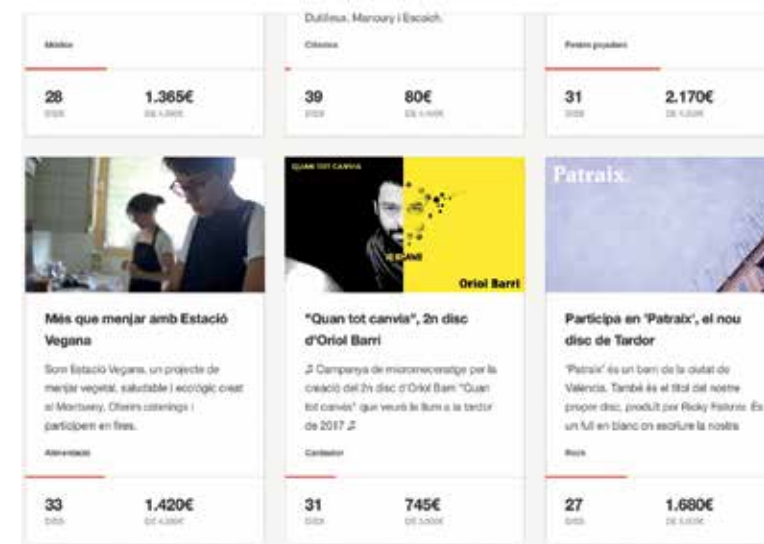

La crisi econòmica i l'ajust pressupostari posa sobre la taula la necessitat de trobar un nou model de finançament i concertació entre el sector públic i la iniciativa privada.

tes culturals tradicionalment organitzats i duts a terme per l'administració pública, també esdevenen fonamentals per a la viabilitat i la supervivència d'iniciatives culturals de caràcter civil. Cal afegir un altre aspecte en el qual Catalunya també té una llarga tradició: el voluntariat. Ja sigui en el treball social, en l'extinció d'incendis, en la defensa forestal o en altres àmbits, a Catalunya hi ha una sensibilitat especial amb relació al voluntariat. Moltes de les iniciatives existents al tercer sector tenen a veure amb l'àmbit del treball social i amb els serveis per a la comunitat. En molts casos, tenen plantejaments de caràcter transversal, que abasten l'educació, els serveis socials i assistencials i la cultura. El finançament d'aquestes iniciatives i l'organització i el reconeixement del treball voluntari constitueixen també un àmbit que caldria regular d'una manera avançada i innovadora.

Per aquesta raó, és indispensable plantejar de manera prioritària un nou marc normatiu per al patrocini, el mecenatge i la participació social. A més d'una estratègia de finançament de les activitats, aquest aspecte representa un mecanisme d'enfortiment de la cohesió social.

Pàgina web de la plataforma de crowdfunding Goteo.

El mecenatge corporatiu i el mecenatge individual

Un altre gran tema pendent per al finançament de la cultura està relacionat amb la diferència entre el tractament fiscal del patrocini i el mecenatge de persones físiques i persones jurídiques. Les exempcions fiscals per a les empreses són molt superiors a les que un donant particular pot rebre per la mateixa contribució econòmica. A part de l'exempció fiscal, la visibilitat comunicativa i corporativa de les empreses privades supera de molt la que poden aconseguir els ciutadans que vulguin fer donacions petites o grans. La manca d'equiparació fiscal i de criteri de proporcionalitat és un altre aspecte que caldria valorar per millorar la situació general d'estímul del patrocini i el mecenatge cívics.

Aquestes diferències fan que la menor desgravació i, per tant, la pràctica real i la visibilitat social que tenen els ciutadans particulars pel que fa a les donacions no estimulin amb més força aquell compromís social tan arrelat a la tradició associativa, als col·lectius professionals i a les petites i mitjanes empreses, que tenen una relació de proximitat molt estreta amb la majoria dels projectes socials i culturals. El finançament de l'espai cultural hauria de tenir un reconeixement similar tant per a les empreses com per als particulars.

Aquesta és una altra gran diferència que ens separa dels països més avançats. En l'àmbit anglosaxó o a França, per citar exemples del nostre entorn més proper, han equiparat clarament els beneficis fiscals que poden rebre els donants particulars amb els de les empreses i corporacions.

A tall de resum de possibles mesures concretes, es proposa apropar els tipus generals de deducció de la quota al 60 % de l'import de les donacions, i aproximar-se d'aquesta manera a la situació actualment existent a França i a la d'aquells països en què hi ha una deducció de la base imposable del 100 %. I igualar els tipus de deducció que s'apliquen a les persones físiques i a les persones jurídiques en un percentatge proper al 60 %, ja que actualment són diferents segons es disposa en els articles 19 i 20 de la Llei 49/2002 de règim fiscal de les entitats sense finalitats lucratives i dels incentius fiscals al mecenatge.

Caldria regular la possibilitat que les deduccions de l'IRPF en concepte de donacions es puguin traslladar a exercicis futurs quan aquestes deduccions superin la limitació del 10 %, opció que es disposa en el cas de l'Impost sobre Societats (segons l'article 20 de l'esmentada Llei 49/2002) i també a altres països de l'entorn. Caldria valorar, així mateix, la reducció de les diferències existents en el règim fiscal del mecenatge i del patrocini, independentment de la capacitat econòmica i la naturalesa jurídica dels contribuents. També es podria valorar la possibilitat de crear addicionalment una deducció de la quota autonòmica de l'IRPF en l'àmbit de Catalunya per a les donacions en el camp de la cultura.

Per mantenir vius la iniciativa i el vigor dels projectes culturals, educatius i d'àmbit social i comunitari és molt important encarar els reptes derivats dels canvis econòmics i socials del nostre temps amb instruments nous i amb una visió innovadora. La fiscalitat del patrocini, el mecenatge i la participació social és fonamental per a la viabi-

litat i la força dels projectes d'iniciativa civil i per a la cohesió del sistema cultural general, públic i privat, d'un país socialment avançat i compromès amb la cultura.

Una mirada al futur

La fita de cinquanta anys de nades de la Fundació Carulla ofereix una perspectiva històrica important.

Són molts els canvis que vindran. Però ben segur que per continuar innovant en aquesta magnífica iniciativa d'impuls dels projectes de qualitat pedagògica adreçats al conjunt del mapa escolar de Catalunya caldrà actualitzar els procediments i les estratègies. Tenir cura del reconeixement social del projecte d'estímul a la innovació, atorgant visibilitat al compromís per promoure el coneixement de la llengua i la cultura catalanes en totes les seves expressions de passat i present, o de creació artística i promoció científica, continuarà essent un objectiu important.

Les nades, vinculades als Premis Baldiri Reixac, han estat un vincle viu d'una estratègia pionera de micromecenatge connectada amb un projecte de reconeixement i impuls a la innovació pedagògica.

Cal potenciar el mecenatge i el patrocini de persones individuals i d'empreses amb un marc normatiu que s'equipari amb els models més avançats. Més enllà del finançament dels projectes culturals, hi ha altres raons essencials. L'impacte en el Producte Interior Brut de la cultura i l'educació és superior al que suposen de despesa pública. Per això podem dir que la cultura no és una despesa: és una inversió, real, mesurable i de futur. D'altra banda, la cultura té una

Espectacle de la companyia Accrorap al Festival Grec 2017.

En els pròxims anys, i per seguir avançant en els projectes pedagògics, caldrà actualitzar els procediments i les estratègies

relació directa amb la diversificació de les activitats econòmiques tradicionals, la innovació i el desenvolupament de l'economia creativa i el turisme. I, més enllà de la capacitat de creació de llocs de treball directes i indirectes i de l'impacte en el PIB, la cultura és un factor clau en la creació d'atractivitat i competitivitat d'una ciutat i un territori. Aquests són factors i índexs objectius mesurats pels organismes internacionals, als quals caldria afegir el cost històric que per al conjunt d'expressions culturals de Catalunya podria suposar el fet de no elevar el nivell de finançament de la cultura i l'educació. Però és també en l'àmbit social on aquest factor és especialment rellevant.

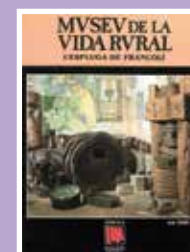
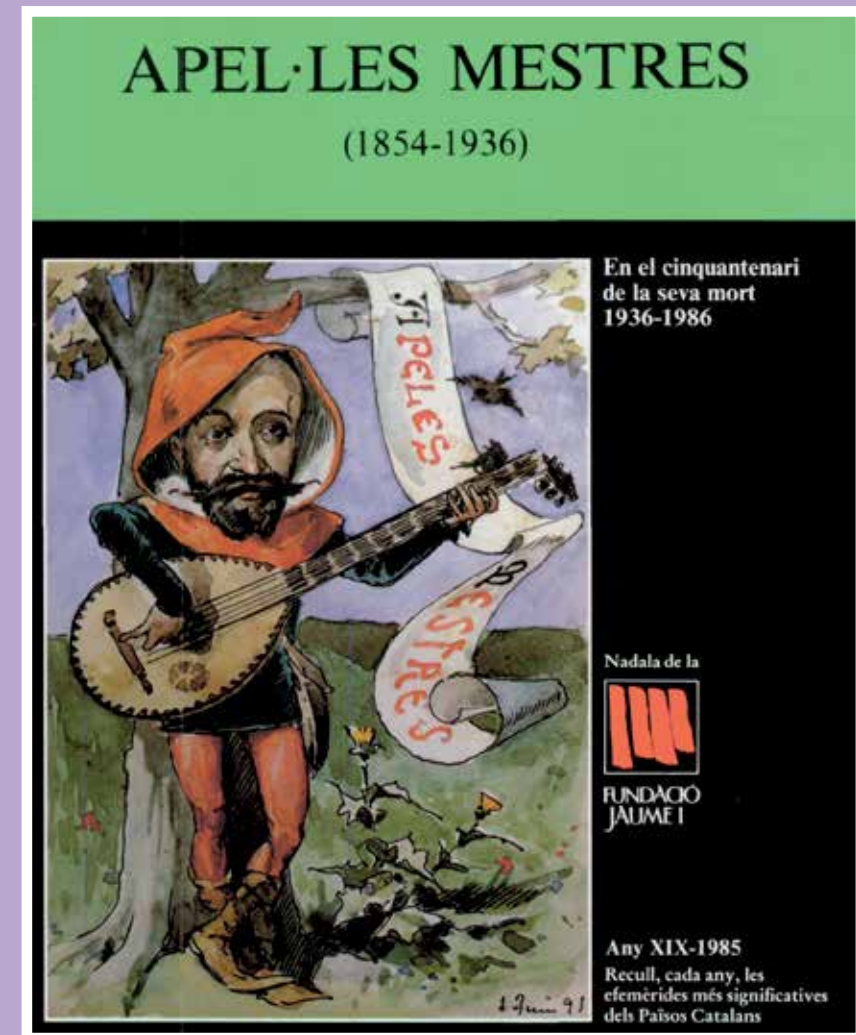
Com més forts siguin els lligams entre el nucli gestor dels Premis Baldiri Reixac i els seus destinataris, i com més garanteixin un nivell d'implicació social ampli, més alt serà l'efecte transformador i impulsor de la qualitat pedagògica que es vol distingir. Aquesta serà, sens dubte, una bona manera de mantenir viu el record d'un pedagog pioner del segle XVIII que ens parla d'un país amb una societat oberta, defensora d'uns valors i d'un model social en què la cultura forma part indestriable dels elements del seu passat, i hauria d'estar en la centralitat de l'agenda política, econòmica i social del seu present i del seu futur. Per molts anys! ●

1980
1989

Nadala 1985

Apel·les Mestres (1854-1936)

Apel·les Mestres fou un artista, una figura polifacètica. Fou dibuixant, il·lustrador, poeta, dramaturg, crític, narrador, traductor, músic i floricultor que donà a la jardineria caràcter artístic. Fou una figura popular avui massa oblidada. Es debaté de manera dramàtica entre l'idealisme romàntic i el positivisme empíric i, a més, buscà i proposà diverses solucions que, en principi, resultaren fallides o contradictòries, però a la llarga acabaren afavorint l'aparició de les primeres avantguardes modernistes.

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

Josep M. Folch i Torres

Institut d'Estudis Catalans

Commemoració de la Renaixença

L'expansió en la Mediterrània

Arrels de la Catalunya mil·lenària

Apel·les Mestres

Catalans a Amèrica

Pere III, el Cerimoniós

L'Exposició del 88 i el nacionalisme català

Museu de la Vida Rural

EL PAÍS ENTRE EL 1967 I EL 2017

En els últims cinquanta anys, Catalunya s'ha caracteritzat sobretot per dos fenòmens. El primer, la immigració, que ha transformat per sempre una societat que, en paral·lel, assolía uns nivells importants de benestar. L'arribada massiva de gent del sud d'una Espanya encara sota la dictadura de Franco va multiplicar la població catalana, com ho ha tornat a fer recentment la immigració arribada de països llunyans.

El segon fenomen ha estat centrat en el combat cívic i polític per assolir un reconeixement a la seva realitat nacional i per aconseguir un nivell de poder polític i institucional que li permeti desenvolupar-se com a país.

Per:

Josep M. Muñoz

*Doctor en Història Contemporània
per la Universitat de Barcelona
Director de L'Avenc*

A la pàgina anterior, emigrants arribats del sud d'Espanya a l'estació de França, a la dècada dels 60. Imatge icònica de Xavier Miserachs.

Immigrants treballant en un camp del Maresme.

Historiar un període que coincideix, de ple, amb la trajectòria vital de l'historiador no és pas una feina fàcil. I ho és menys en un moment en què una revisió, no sempre afina, del gruix del període que cal analitzar està en marxa: el qüestionament del mal anomenat «règim del 1978», sorgit de la manera com es va posar fi a la dictadura franquista, no només ha forçat a una revisió, saludable, del «mite» de la Transició a Espanya, sinó que assistim a una poc subtil impugna- ció de la totalitat del període, des d'una perspectiva magnificada pel mal del presentisme, que fa que la nostra visió del passat estigui severament condicionada pel moment que vivim; un moment, l'actual, presidit, de forma aclaparadora, pels estralls i les conseqüències de la crisi —econòmica, social, política— més gran de les nostres vides. Per contra, la llarga durada, la perspectiva històrica a mitjà i llarg termini, ens ha d'ajudar a situar les coses i a donar-ne, en la mesura del possible, una visió més equilibrada. En l'espai disponible, miraré, doncs, de plantejar algunes de les grans qüestions que, més enllà de les conjuntures concretes, han afectat la vida catalana en aquests darrers cinquanta anys.

Una població que es multiplica

El canvi més important en la societat catalana contemporània s'ha produït, sense cap mena de dubte, en la seva composició demogràfica. Fruit del que la demògrafa Anna Cabré va batejar com «el sistema català de reproducció», la societat catalana va adoptar, de

manera prou primerenca, un sistema de reproducció demogràfic basat en una natalitat baixa que es compensa amb una immigració alta. A l'inici del període considerat, el 1967, Catalunya es trobava precisament en el punt àlgid de la gran onada d'immigració peninsular que va transformar el país entre els anys cinquanta i els primers setanta del segle passat. A mitjan dècada dels seixanta, cada any hi havia una migració neta a Catalunya de prop de 80.000 habitants: és com si cada any s'incorporés a Catalunya una ciutat de la mida de l'actual Sant Boi de Llobregat!

D'aquesta manera, doncs, en tan sols vuit anys Catalunya va passar de tenir quatre milions d'habitants el 1963 a tenir-ne cinc el 1971, mentre incrementava el seu pes demogràfic dins el conjunt espanyol, fins a situar-se en el 15 % (el 1900 era només el 10 %, avui és el 16 %). A l'impuls de la immigració cal afegir-hi el creixement natural fruit del *baby boom*: als anys setanta, pràcticament cada any naixien 100.000 infants a Catalunya, de manera que a finals d'aquella dècada es va arribar a la ratlla dels sis milions d'habitants —una xifra que no es va assolir, però, fins al 1988, i que va donar lloc al feliç eslògan del «Som sis milions». Un sostre que durant anys va semblar gairebé immutable, fix. A partir del 1997, però, i amb especial èmfasi a la dècada del 2000, la població catalana va tornar a disparar-se, aquesta vegada molt més clarament (en comparació del creixement natural, malgrat el repunt de la natalitat), com a fruit de la immigració, que era ara una immigració extrapeninsular, internacional, vinguda de

A l'esquerra, menjador de l'escola Mas Massó, a Girona, amb una elevada presència de nens de famílies immigrants.

A sota, Bellvitge, un dels polígons d'habitatges construïts durant la dècada dels seixanta per acollir la immigració del sud d'Espanya.

hem sabut dedicar a la qüestió es troba en un racó de ciutat, a Sant Adrià de Besòs, lluny de tota centralitat simbòlica i/o efectiva.

Altrament, les diferències entre els dos cicles d'immigració són molt notables, per bé que els *camins* de la immigració siguin a vegades recurrents: en llocs com Manlleu, constata l'escriptor Jordi Puntí, els antics «bars de castellans» han passat a ser ara «bars de magribins», i el centre més o menys degradat de moltes ciutats —com, de manera emblemàtica, la Ciutat Vella barcelonina— segueix sent la destinació d'arribada de molts dels nous. Amb tot, la immigració dels anys 2000 es diferencia de l'anterior en uns quants elements fonamentals: ha estat més concentrada en el temps i, en canvi, més uniformement repartida

pel territori. I s'ha trobat, cal subratllar-ho, amb una societat local que ha tingut més mecanismes d'acollida: uns governs democràtics, un urbanisme domesticat, una escola i una sanitat públiques, uns mitjans de comunicació propis. Justament tot allò amb què no podia comptar el 1967, en ple franquisme.

De fet, tal com ha estudiat el demògraf Andreu Domingo, l'experiència, perllongada al llarg del segle XX, de la societat catalana amb la immigració ha fonamentat la reflexió sobre la qüestió, en una evolució que va d'un rebuig inicial als anys vint i trenta, per por de la «desnacionalització» però, sobretot, del desordre social —una perspectiva present encara en l'obra de Jaume Vicens Vives a finals dels anys cinquanta, sense anar més lluny—, a l'acceptació

racons cada vegada més llunyans, i que fa que l'any 2011 (justament quan la crisi fa que el saldo migratori comenci a ser negatiu) s'arribi als 7,5 milions d'habitants. En els anys centrals de la dècada del 2000, el saldo migratori net era, cada any, d'uns 130.000 habitants, l'equivalent a una ciutat com Tarragona.

En conjunt, doncs, i gràcies essencialment a la immigració, en els darrers cinquanta anys la població catalana ha crescut de manera extraordinària, gairebé en uns tres milions d'habitants, passant dels 4.525.526 del 1967 als 7.424.754 del 2016. La immigració ha passat, doncs, a constituir un tret definidor, bàsic, de la societat catalana d'avui: l'ha canviada per sempre. Una

altra qüestió és fins a quin punt la societat catalana, en el seu conjunt, ha assumit aquest fet com un tret identitari bàsic i l'ha incorporat en la seva auto-representació simbòlica: per dir-ho en altres paraules, fins a quin punt n'ha fet un mite fundacional de la seva realitat nacional. Sobre aquest particular, em va semblar interessant la precisió feta per Jordi Pujol —que ja als anys seixanta, des d'una perspectiva que va anar evolucionant, s'havia interessat pel tema— en una entrevista que vaig fer-li l'any 2001 a *L'Avenç*: quan vaig recordar-li la seva fórmula que «Catalunya era igual a Jaume I més la industrialització», ell va afegir un tercer factor a la suma: «la immigració del segle XX». Però el fet és que l'únic —magre i insuficient— museu que

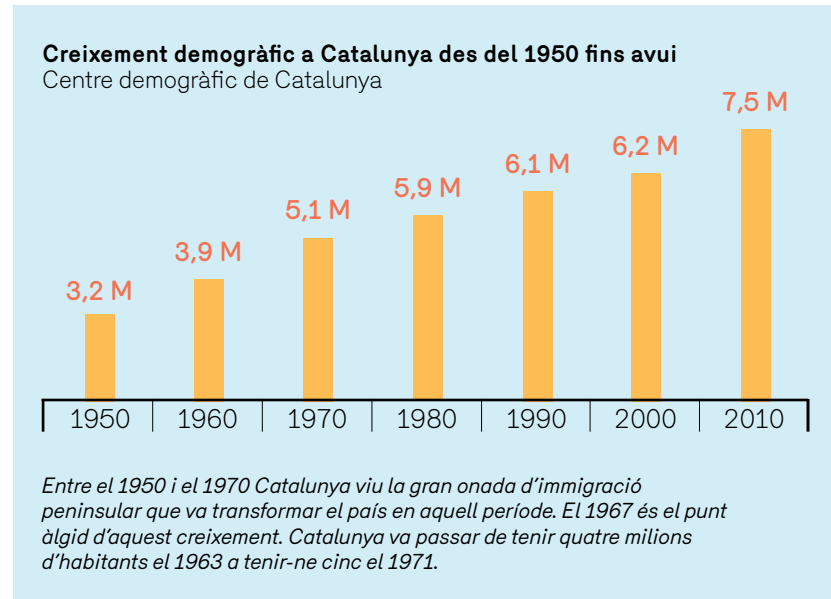
A mitjans dels 60, cada any hi havia una migració neta a Catalunya d'uns 80.000 habitants, equivalent a una ciutat de la mida de l'actual Sant Boi de Llobregat.

general de la interculturalitat com un element indissociable de tota societat moderna, passant per l'etapa intermèdia de la voluntat d'integració (alguns en dirien «incorporació»), que ha pogut semblar durant massa temps una qüestió de suma zero: com si la immigració no hagués de canviar també els autòctons. Avui, ciutats com Olot, molt de temps associades a la imatge d'una Catalunya interior tancada, però que compta amb un 18 % de població estrangera, fan pedagogia de la immigració com l'element constitutiu de la ciutat: d'alguna manera, en algun moment de la història, tots hem estat immigrants, tots hem estat uns «nous olotins».

La reflexió dels anys seixanta, però, partia d'una realitat que es vivia més angoixadament, en termes d'oposició entre col·lectius i en una situació dictatorial que deixava indefenses la llengua i la cultura catalanes. El 1964, instigat per Josep Benet i Jordi Pujol, l'escriptor Francisco Candel publicava un llibre que, escrit des de la perifèria barcelonina, havia de capgirar la perspectiva: *Els altres catalans*. Candel començava recordant com, suposadament, un cartell situat a l'entrada de la Torrassa —un barri de l'Hospitalet de Llobregat que concentrava un alt percentatge de la immigració murciana— deia: «Cataluña termina aquí, aquí empieza Murcia». El llibre no només es rebel·lava contra aquesta perspectiva *segregacionista*, sinó que també acabava amb una profecia el compliment de la qual ens hauria de donar la clau de l'èxit de la proposta: serien precisament els fills dels immigrants els que recuperarien el català per al futur.

La qüestió plantejada ha estat, com no podia ser altrament, central en la so-

cietat catalana d'aleshores ençà, tot i que mai no ha ocupat obertament el primer pla i li ha costat de trobar l'expressió adequada en la literatura i en l'art —i, per extensió, en l'anomenat «imaginari col·lectiu». En tot cas, ha funcionat bàsicament l'assumpció que la societat catalana és capaç de ser, per dir-ho novament en termes d'Anna Cabré, una «fàbrica de fer catalans», sempre que funcioni l'anomenat ascensor social. Mentre sigui així —un fet que la crisi del 2008 ha posat en perill, a causa de la precarització i l'increment insuportable de la pobresa i de les desigualtats—, la societat catalana és capaç d'incorporar els nous, i fer-los seus gràcies a un «marcador social» feble com la llengua —que no només pot aprendre's amb facilitat, sinó que no t'obliga a renunciar a la teva pròpia. Així, a diferència d'altres societats on els marcadors socials són més forts (el color de la pell, la religió), a Catalunya n'hi ha prou de parlar català. O, com deia una cançó de La Trinca de l'any 1972 («Els tres mosqueters») que retratava humorísticament l'ascensió social d'uns manobres, n'hi havia prou

La immigració ha passat a constituir un tret definidor, bàsic, de la societat catalana d'avui: l'ha canviada per sempre.

de menjar pa amb tomàquet i prendre un *carajillu* d'Aromes de Montserrat per considerar-te integrat.

Tot i que en aquests cinquanta anys s'ha produït en la societat catalana un fet d'innegable transcendència, com és la *bilingüització* efectiva de la immensa majoria de la població (és a dir, que ja no hi ha un percentatge significatiu de la població que no sàpiga el català; una altra cosa és fins a quin punt l'utilitza en el seu medi social), és innegable també que la procedència geogràfica i la llengua pròpia segueixen marcant en bona mesura la identitat dual catalana/ espanyola dels catalans i els seus comportaments electorals: només cal veure les enquestes i els assajos d'un hipotètic referèndum per veure com, tot i l'existència de «zones grises» en l'electorat, l'autodeterminació va per barris. Uns barris, els de la Catalunya metropolitana, que amb la seva concentració de la població d'origen immigrant i les

dificultats inherents per a la promoció social han trobat una dificultat afegida a la seva visualització social —dins un fenomen que no és, en absolut, exclusivament català.

Un benestar relatiu

A l'hora de tractar de fer un balanç de com ha canviat la societat catalana en els cinquanta anys que van del 1967 fins avui, n'hi hauria probablement prou d'assenyalar alguns indicadors bàsics del nivell de vida per veure l'enorme transformació produïda. De l'esperança de vida mitjana a la renda per capita disponible, passant pels nivells d'instrucció de la població, els resultats són sens dubte espectacularment positius. Si prenguéssim en compte també altres elements més intangibles, com són els drets individuals i les llibertats públiques, podríem concloure que aquesta és una societat que s'ha anat acostant a aquella que l'any 1954

Assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona al convent dels Pares Caputxins de Sarrià, març de 1966.

Espru havia d'anar a trobar «nord enllà, on diuen que la gent és neta i noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç!», i que, per tant, la societat catalana és a hores d'ara molt més benestant, il·lustrada, cosmopolita, lliure i feliç que la de fa cinquanta anys.

El 1967, Espanya havia deixat enre-re l'autarquia del primer franquisme. Llavors, en una frase feliç de l'historiador Jordi Nadal, Europa va entrar a Espanya, molt abans, doncs, que Espanya entrés a Europa el 1986. I una de les portes d'entrada va ser, indubtablement, Catalunya. Encara que amb les traves enormes de la dictadura policial, encara que fos tangencialment, la societat catalana s'incorporava a uns temps que, com acabava llavors de proclamar el poeta Bob Dylan, «They Are a-Changin'». Sota la façana oficial de la dictadura —que acabava de culminar la seva institucionalització amb la Llei Orgànica de l'Estat, aprovada en un referèndum ad hoc el desembre del 1966, mentre *La Vanguardia*, llavors *Española*, dedicava la portada del dia 26 de gener del 1967 als 28 «años de paz» de Barcelona, és a dir, de l'ocupació de la ciutat per les tropes franquistes—, alguna cosa s'estava movent. La societat estava canviant profundament, evolucionant cap a una «societat de consum» i cap a unes maneres de fer i de convida cada cop més europees i democràtiques. Els «tecnòcrates» del franquisme tardà ho van resumir amb una formulació tramposa: la consecució d'un determinat nivell de renda per capita permetria assolir la democràcia.

Però la democràcia no va venir sola, pel sol impuls del canvi econòmic i social, sinó que va requerir, i de quina manera!, la lluita política. El periodista Marc Andreu va començar l'any 1968 l'estu-

di sobre el moviment veïnal a Barcelona; el moviment estudiantil ja anava llavors en dansa, amb la constitució del Sindicat Democràtic d'Estudiants en la cèlebre Caputxinada del 1966, el mateix any que les noves CCOO constituïen la Comissió Obrera Nacional de Catalunya (CONC). Aviat l'oposició política, social i cultural es va unir sota el paraigua de l'Assemblea de Catalunya, creada el 1971. Emergia un nou sistema de partits i sindicats que ja tenia molt poc a veure amb la Catalunya d'abans de la guerra (quan tant ERC com la CNT eren majoritaris). Es dissenyava un nou país, i els instruments de què s'havia de dotar, amb iniciatives com el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977).

El resultat de tot plegat, més enllà dels avatars concrets de la política, ha estat una gran transformació. A partir de la conquesta de les llibertats i de l'autonomia, es va recosir el país. La «reconstrucció de Barcelona», explicada en l'obra homònima d'Oriol Bohigas, es va estendre a les ciutats de l'àrea metropolitana, però també a les de l'interior, posant fi a l'urbanisme negligent i especulador de la dictadura. La renovació urbanística dels anys vuitanta i noranta va ser un element cabdal del període. Són anys de millora col·lectiva, en què les desigualtats socials es redueixen, en bona part gràcies al «salari indirecte» que l'urbanisme i els nous equipaments porten als barris i a les ciutats metropolitanes. La sociòloga Marina Subirats, explotant les dades de l'enquesta metropolitana de Barcelona en els anys del tombant de

L'oposició política, social i cultural es va unir sota el paraigua de l'Assemblea de Catalunya, creada el 1971. Es dissenyava un nou país i els instruments de què s'havia de dotar, amb iniciatives com el Congrés de Cultura Catalana.

A dalt, capçalera de la manifestació de l'11 de setembre del 1977.

A la pàgina esquerra, el SEAT 600, símbol de l'incipient progrés dels anys 60.

segle, va resumir en el títol d'un seu llibre, *Barcelona, de la necessitat a la llibertat*, el canvi esdevingut en passar de l'escassetat a l'abundància; i reblava amb ironia el progrés aconseguit amb una imatge il·lustrativa: mentre la generació dels pares va lluitar per tenir uns equipaments bàsics als barris (escoles, dispensaris, pavellons esportius), la generació dels fills es queixa perquè l'aigua de les dutxes del poliesportiu no surt prou calenta.

Amb tot, la generació més jove està ara preocupada sens dubte per coses més substantives, com la feina —o, més ben dit, la manca de feina. Els estralls de la crisi, en termes d'increment de la pobresa i de les desigualtats, de la reaparició de situacions que creïem pretèrites, pròpies d'uns anys d'indi-

gència que no pensàvem tornar a veure, ha significat un fort retrocés en el benestar públic i en la felicitat privada, i ha posat en primer pla qüestions tan agudes com els desnonaments, o la gana mateixa. Revertir aquestes situacions socials és, sense cap mena de dubte, el repte principal al qual s'enfronta la societat catalana d'aquest 2017. Si disposa dels instruments necessaris per fer-ho s'ha convertit, precisament, en la qüestió central del debat polític actual. La qüestió de l'Estat, la qüestió del poder, ha aparegut amb dolorosa nuesa.

La insatisfacció política

A la Catalunya del 1967 poca gent sabia, o recordava, què era la Generalitat. Però l'oposició al franquisme s'estava

Referèndums sobre els estatuts d'autonomia i sobre les reformes d'alguns d'aquests estatuts fets a l'Estat espanyol des del 1979

→ 1979

• **Catalunya:** Referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia (25 d'octubre)

• **País Basc:** Referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia (25 d'octubre)

→ 1980

• **Andalusia:** Referèndum sobre la iniciativa del procés autonòmic (28 de febrer)

→ 1981

• **Galícia:** Referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia (21 de desembre)

• **Andalusia:** Referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia (20 d'octubre)

→ 2006

• **Catalunya:** Referèndum sobre la reforma de l'Estatut d'Autonomia (18 de juny)

→ 2007

• **Andalusia:** Referèndum sobre la reforma de l'Estatut d'Autonomia (18 de febrer)

En tots ells va guanyar el SÍ a la pregunta sobre si s'aprovava el procés d'estatut

organitzant, estava començant a guanyar influència social i s'estava preparant per unir-se en un gran organisme unitari, l'Assemblea de Catalunya, nascuda el 1971, i que va resumir les demandes de l'oposició catalana anti-franquista en un lema triple, aviat ben popular: «Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia» —i que anava acompanyat d'un quart element: «la coordinació amb els altres pobles peninsulars en la lluita democràtica».

El 1977, quan a Espanya és elegit democràticament un parlament per primer cop des dels anys trenta, i es posa fi a la dictadura, torna a ressorgir la qüestió que ja s'havia plantejat el 1931 amb la proclamació de la República: qualsevol intent de democratització de l'Estat espanyol va lligat indissolublement a la necessitat de reconèixer un grau d'autonomia per a Catalunya i el País Basc —als quals aviat s'afegeixen d'altres. La qüestió territorial esdevé un dels grans cavalls de batalla, i probablement l'autèntica pedra de toc, de la Constitució espanyola del 1978.

En aquest respecte, la Constitució del 1978 acaba distingint entre «nacionalitats i regions», les quals tenen dret a l'autonomia, dins, això sí, de «la indi-

soluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles», emfàticament proclamada per l'article 2 en una redacció que va ser imposada a Suárez pels anomenats poders fàctics —és a dir, l'exèrcit. Per a la immensa majoria dels catalans, però, va ser una solució factible: l'anomenada a vegades, de manera prou exagerada, «Constitució dels catalans» —pel pes que, en la seva redacció, hi van tenir Miquel Roca Junyent i Jordi Solé i Tura— va ser aprovada en referèndum a Catalunya amb un percentatge de «sí» superior (i un de «no» inferior) al de Madrid, per exemple. Deixant de banda el cas del País Basc, tenyit per la violència d'ETA, una solució al «plet territorial» semblava oberta, i més en un moment en què el nacionalisme espanyol es trobava a la defensiva per la seva associació estreta amb la dictadura de Franco.

Però aviat les coses es van torçar. Hi ha dues dates, de caire ben diferent, que convé retenir: primer, l'intent de cop d'Estat militar del 23 de febrer del 1981, i la immediata reacció dels partits hegemònics espanyols: efectivament, s'havia anat massa enllà en la qüestió de les autonomies, i urgien les mesures d'*harmonització* del procés

El disseny d'una «Espanya radial» a través de grans infraestructures obeïa al projecte de fer de Madrid la «capital total».

autonòmic que el govern de la UCD, amb l'assentiment del PSOE, volia adoptar aleshores. (El fet que l'anomenada LOAPA fos posteriorment desautoritzada en aspectes fonamentals pel Tribunal Constitucional és ben indicatiu de fins a quin punt han canviat les coses.) La segona data, el referèndum per a l'autonomia d'Andalusia, havia tingut lloc exactament un any abans, el 28 de febrer del 1980: malgrat que no es va obtenir la participació legalment requerida en almenys una província, el referèndum es va donar políticament per vàlid i va donar accés a Andalusia al procediment «ràpid» de l'article 151 (reservat inicialment per a les «nacionalitats històriques» que havien tingut un Estatut als anys trenta, és a dir, Catalunya, el País Basc i Galícia). La via de la distinció entre «nacionalitats» i «regions», i la implícita relació bilateral entre aquelles i el govern de l'Estat, s'acabava de tallar. A partir d'aleshores, es va servir el que un constitucionalista andalús, ministre de la UCD, va definir com a *café para todos*.

La generalització de l'Estat de les autonomies bé podria considerar-se positiva, i hauria pogut portar a un Estat de caire federal per primer cop a l'Espanya moderna (al segle XIX, les diverses constitucions espanyoles no havien abordat la qüestió territorial, cosa que

no va succeir fins a la del 1931). Cal recordar, però, que la Constitució del 1978 obria el camí de l'autonomia, però no va ser capaç de «constitucionalitzar» un Estat federal (o de qualsevol altre tipus), amb una ambigüitat que el temps no ha fet més que subratllar. Com ha recordat Carles Boix en un article recent a *L'Avenç*, els motius pels quals un estat federal és robust i viable —és a dir, que beneficiï els seus membres i que compti amb institucions que garanteixin que cap part específica de la federació no pot explotar la resta— no es donen a Espanya.

La no-constitucionalització de l'Estat federal a Espanya —alguns dirien que la seva impossibilitat mateixa— té molt a veure amb l'origen mateix d'un Estat que s'ha construït sobre la plantilla centralista francesa: la negació de la pluralitat interna (vista, en el fons, com una anomalia, i que, en tot cas, no es trasllada mai als òrgans rectors de l'Estat) va de bracet amb el disseny d'un Estat que ha de girar, orgullós, entorn de la seva capital, Madrid, situada al bell mig de la península. Sobre aquest punt, cal considerar l'aportació de l'economista Germà Bel, en el llibre titulat expressivament *Espanya, capital París* (2010), com una de les contribucions importants fetes al catalanisme en els darrers anys: hi mostra com el disseny

Miquel Roca Junyent, advocat i polític, i Jordi Solé i Tura, polític i jurista, van ser els «pares» de la Constitució del 1978.

de l'«Espanya radial» a través de les grans infraestructures (primer la xarxa de carreteres, ara les línies de TGV i els aeroports) obeïa no pas a la racionalitat econòmica, sinó a un projecte essencialment polític, orientat perquè Madrid passés «de sede cortesana a la “capital total”», tal com diu el subtítol del llibre —ben lluny, doncs, de tota idea de bica-pitalitat amb Barcelona. Ja a l'època de Felipe González, en el govern espanyol estaven convençuts que a Espanya no hi havia lloc per a dues metròpolis: i no cal dir per quina optaven. Mentre el govern espanyol es bolcava a l'Amèrica Llatina en el Cinquè Centenari de la «descoberta» d'Amèrica, i construïa el primer TGV peninsular de Madrid a Sevilla, seu de l'Expo, els catalans feien, pel seu compte, un gol per l'escaire amb la consecució dels Jocs Olímpics del 1992 per a Barcelona: un assaig, de gran intel·ligència i enginyeria política, per garantir unes inversions que altrament no haurien anat a una ciutat com Barcelona. (De la mateixa manera que, justament el 1967, s'havien començat a construir amb capital privat les autopistes Barcelona-Granollers i Montgat-Mataró.) Aquesta concepció de fons va tenir òbviament la seva traducció política.

El 2001, en una entrevista a *L'Avenç*, l'encara president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, constata que Espanya havia sortit reforçada de la crisi dels anys noranta i advertia que hi havia el perill que «el progrés espanyol reforci l'orgull espanyol en un sentit molt excoent». Aquell mateix any, l'excalde de Barcelona, artífex dels Jocs Olímpics i president del PSC, Pasqual Maragall, constata en un article al diari *El País*, titulat significativament «Madrid se va», que mentre Espanya es descentralitzava institucionalment, se centralitzava econòmicament a Madrid, amb

la pretensió adicional de ser la porta d'entrada a l'Amèrica Llatina. Dos anys després, el 2003, Maragall considerava, en un nou article al mateix mitjà, que «Madrid se ha ido». I deia: «El magnífico paisaje pintado por la Constitución, una España plural, con idiomas, pueblos y nacionalidades unidas en un proyecto común, se iba como destiñendo para permitir la aparición de la auténtica, inmarcesible e incombustible pintura de fondo, la de la España radial, díscola, difícil y necesitada de una mano firme en el centro para dominar sus demonios; si bien ahora una mano tan económica como política, tan «liberal» como antes dictatorial, tan obvia e inocente de todo pecado como nunca antes lo había sido». Del potser idealitzat «paisatge» del 1978, en vint-i-cinc anys, s'havia passat a constatar quin era el gran projecte nacional espanyol.

En una entrevista del 2004, quan ja havia deixat la presidència i també l'aliança parlamentària amb el PP de José María Aznar, Pujol deia en una nova entrevista a *L'Avenç* que «l'intent de veure si la dreta espanyola era capaç de trobar un encaix per a Catalunya va fracassar». El president que el va succeir, Pasqual Maragall, va voler canviar les regles del joc i abordar, des de la reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006, una veritable reforma de la concepció autonòmica d'Espanya. L'èxit va ser perfectament descriptible. Tant la via de col·laboració amb els governs espanyols de torn (amb la contrapartida de la política anomenada de «peix al cove») com la de reformar el sistema autonòmic en un sentit més federal semblaven abocades al fracàs.

Naturalment, hi ha la qüestió irresolta de què hauria reportat una

Pasqual Maragall, excalde de Barcelona i president del PSC, advertia que mentre Espanya es descentralitzava institucionalment, se centralitzava econòmicament a Madrid

Espanya es construeix sobre la plantilla centralista francesa. Sobre aquest tema l'economista i polític Germà Bel escriu el llibre *Espanya, capital París* (2010)

Cartell de la campanya per al referèndum per l'Estatut. Any 2006.

més gran implicació del catalanisme polític en el govern d'Espanya. La reiterada negativa de Pujol al fet que Miquel Roca o Duran i Lleida fossin ministres no ha permès saber si haurien anat gaire més enllà del que van significar els ministres catalans en els governs socialistes, però en tot cas la manca de presència catalana, per raons històriques, en l'alt funcionariat de l'Estat, i en la judicatura, sí que ha pesat: com ja denunciava Vicens Vives, els catalans havien viscut massa allunyats de l'experiència de l'Estat, i en pagaven (als anys trenta clarament per a ell) les conseqüències.

D'aleshores ençà, la seqüència és coneguda: el juliol del 2010, quatre anys després de l'aprovació i la vigència de l'Estatut reformat el 2006

per mitjà de mecanismes enterament constitucionals, un Tribunal Constitucional en què el PP havia forçat una majoria que les urnes no li donaven en declarava inconstitucionals aspectes fonamentals. Els mecanismes de l'Estat que havien de protegir una part minoritària, la catalana, de l'Estat nació espanyol havien deixat de funcionar. És inútil, a hores d'ara, recordar (ho faig a benefici d'inventari, o d'hemeroteca) la posició del constitucionalista Javier Pérez Royo: l'Estatut reformat formava part del «bloc de constitucionalitat» aprovat per les Corts espanyoles i per sufragi popular, i la comesa del TC no era analitzar-ne la constitucionalitat, sinó precisament defensar-lo de futures lleis que poguessin anar en contra d'allò constitucionalment acordat.

LES MULTITUDINÀRIES MANIFESTACIONS DELS ONZE DE SETEMBRE DES DEL 2010

Sentència de l'Estatut de Catalunya: dictada pel Tribunal Constitucional el 27/06/2010 i segons la qual la nació espanyola és l'única reconeguda per la Constitució. Els termes nació i realitat nacional referits a Catalunya no tenen eficàcia jurídica.

MANIFESTACIONS CADA ONZE DE SETEMBRE

2011

Precedida per l'amenaça judicial del TSJC contra la immersió lingüística en català a l'escola, la manifestació aplega milers de persones sota el lema 'Som una Nació. Volem Estat propi'.

2012

Sota el lema «Catalunya, nou estat d'Europa» i organitzada per l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), dona el tret de sortida per començar a treballar per la independència de Catalunya.

2013

Es forma una cadena humana d'uns 400 km que recorre Catalunya de nord a sud, coneguda com la Via Catalana cap a la Independència. Hi participen 1.600.000 persones segons la Generalitat.

2014

Es commemora el tricentenari de la caiguda de Barcelona el 1714. A Barcelona 1,8 milions de manifestants formen una V omplint la Diagonal i la Gran Via sota el lema «Ara és l'hora».

2015

Concentració multitudinària que va ocupar 5,2 km de l'avinguda Meridiana de Barcelona. És l'anomenada Via Lliure, i reivindicava els eixos bàsics d'una futura República Catalana.

2016

El lema és «A punt» i aplega un milió de persones repartides en cinc ciutats catalanes. A Barcelona s'omple el passeig de Sant Joan.

2017

Sota el nom «La Diada del Sí», la manifestació es desenvolupa a Aragó amb passeig de Gràcia per formar un + coincidint amb la campanya pel «sí» a la independència de cara al referèndum de l'1 d'octubre.

L'endemà de la humiliant sentència del TC, els carrers de Catalunya van veure néixer un sobiranisme popular, de base, democràtic, majoritari i transversal. Un moviment per la independència que s'ha sabut dotar d'una ètica, una estètica i, fins i tot, una èpica que li han donat una força desconeguda en la història de la Catalunya contemporània. La seva capacitat de mobilització i la seva voluntat de bastir un projecte col·lectiu i inclusiu —molt allunyat del debat dit «identitari»— han topat, però, amb dos obstacles fonamentals. D'una banda, la negativa del govern d'Espanya i del sistema polític espanyol en el seu conjunt a reconèixer cap legitimitat al sobiranisme i per tant a entrar en un diàleg i negociació, que ha estat substituïda per una inèdita repressió policial i judicial.

De l'altra, i particularment en la seva expressió política i institucional, l'independentisme, endut per la pressa, ha sobrevalorat les forces pròpies i ha infravalorat la solidesa de l'adversari, tot oblidant aquella advertència de Jaume Vicens Vives respecte de la «impotència coercitiva» dels catalans enfront de l'Estat espanyol.

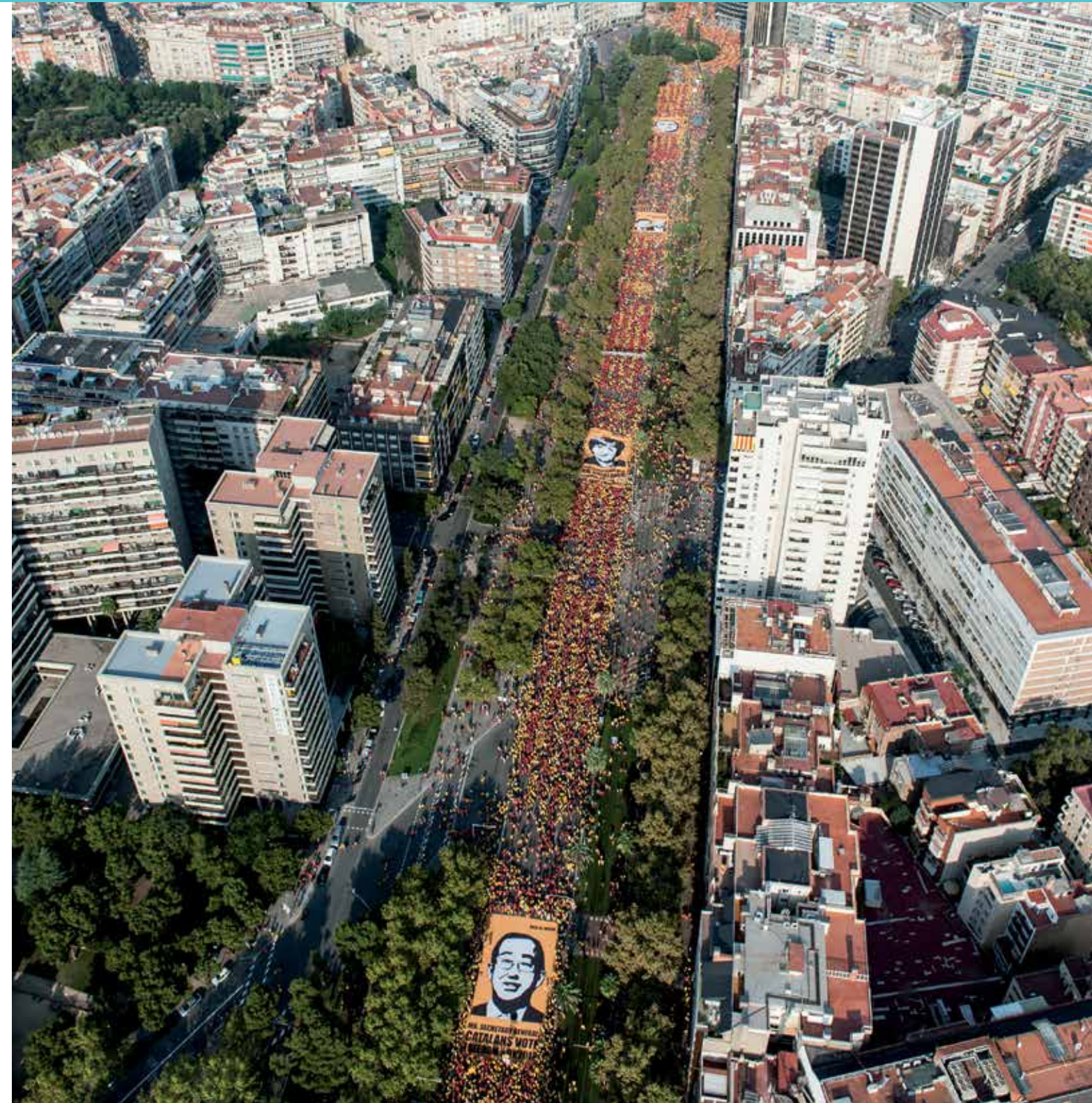
Havent topat amb el mur de la intransigència de l'Estat a afrontar el més gran problema polític que aquest mateix Estat té plantejat, el catalanisme

polític té al davant seu un camí de futur incert. L'Estat de les Autonomies, desenvolupat en un sentit recentralitzador, no ha satisfet, quaranta anys després, les aspiracions a l'autogovern de bascos i catalans. En algun moment de la crisi iniciada el 2008, es va arribar a parlar de la possibilitat d'una «segona Transició» espanyola, sense la qual sembla esvair-se la possibilitat d'un «moment constitucional» que abordi, novament i efectivament, el plet català. Malauradament, la perspectiva espanyola predominant amb què s'ha analitzat l'emergència del sobiranisme ha estat dins un marc mental heretat del conflicte basc, i ha tractat, amb resultats catastròfics, d'aplicar-hi la lògica del combat entre constitucionalistes i nacionalistes a Euskadi.

Més enllà del fet irritant que els constitucionalistes d'avui siguin majoritàriament els hereus dels qui, com Aznar, es van oposar a la Constitució del 1978 precisament per les seves «concessions» a l'autonomisme, hi ha la sospita mai desmentida que l'aspiració final del nacionalisme d'estat espanyol és «derrotar» el projecte catalanista. Amb tot, la qüestió catalana perviurà i caldrà trobar un desllorigador polític a una situació que, ara per ara, aboca la societat catalana a una tria complicada entre la irrellevància provincial o la difícil independència. ●

Una sospita mai desmentida és que l'aspiració final del nacionalisme d'estat espanyol és «derrotar» el projecte catalanista.

Manifestació de l'Onze de setembre del 2014.

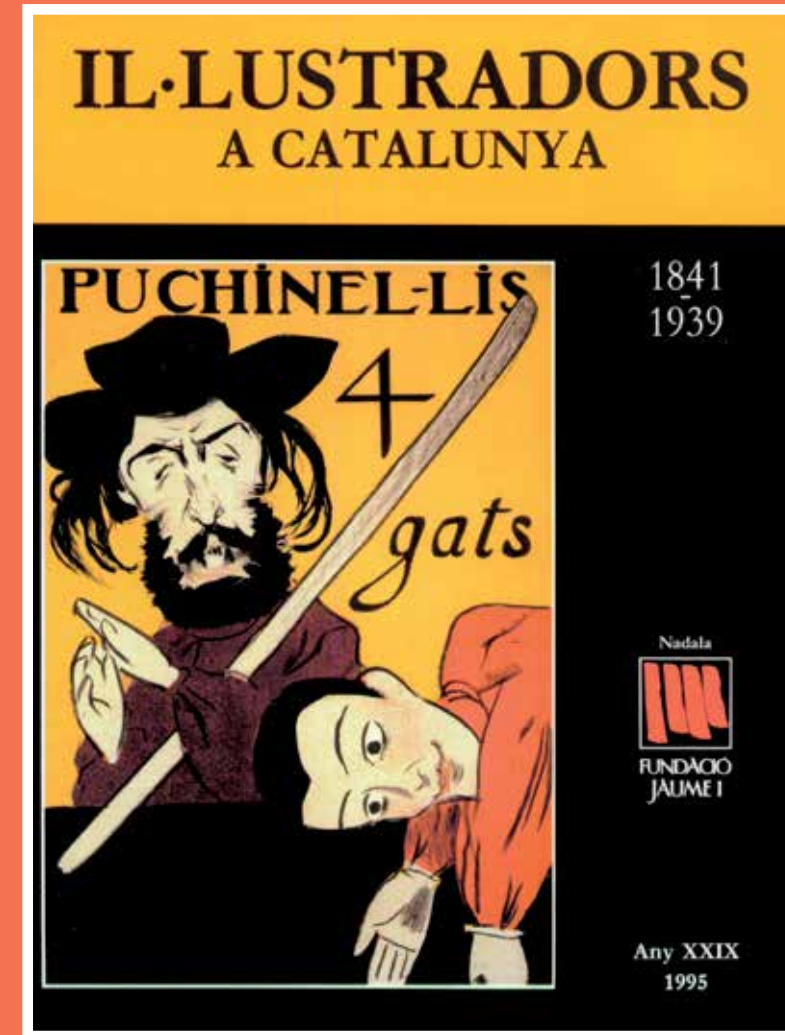

1990
1999

Nadala 1995

Il·lustradors a Catalunya (1841-1939)

Contemporàniament a l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888, van aparèixer senyals que anunciaven un moviment d'exaltació de tot el que era nou, oposat al naturalisme i fins i tot al medievalisme inspirador de la Renaixença. El catalanisme cultural —artístic, musical, literari, històric— es manifestava amb nou aspecte. L'afany de modernitat i les influències de la cultura europea prepararen els fonaments del modernisme. A Catalunya, aquest moviment, diferent a la resta de moviments europeus contemporanis que s'hi podrien assimilar, com l'Art Nouveau francès o el Jugendstyl alemany, abasta la totalitat de les manifestacions artístiques i literàries a la recerca de la identitat pròpia, tant en les arts plàstiques, sobretot en l'arquitectura, com en la música, i vol arribar a tot el poble.

1990

Orfeo Català

1991

L'època de Colom

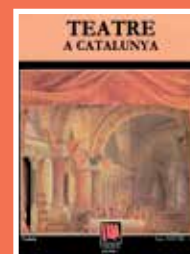
1992

Els Borja

1993

Catalunya, nació mediterrània

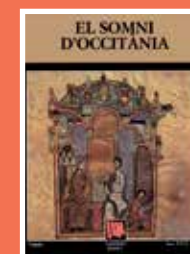
1994

Teatre a Catalunya

1995

Il·lustradors a Catalunya

1996

El somni d'Occitània

1997

La primera revolució industrial a Catalunya

1998

Pompeu Fabra

1999

Pedagogia a Catalunya

CINQUANTA ANYS QUE SEMBLEN DOS SEGLES

El món entre
els anys 1967-2017

El ritme del temps històric s'ha accelerat de manera trepidant en el transcurs de l'edat contemporània i, principalment en els darrers cinquanta anys, s'han produït transformacions en la societat que han canviat el món en tots els seus aspectes. Així, i com repassa l'autor de l'article, des d'un escenari polític i econòmic dominat per la Guerra Freda fins a l'aparició de la comunicació virtual, el planeta ha tirat endavant a cop de guerres i conflictes i ha arribat fins avui, en ple segle XXI, amb el benestar a casa i l'amenaça del terrorisme planetari a fora.

Per:

Joan B. Culla i Clarà

*Professor d'Història Contemporània
a la Universitat Autònoma de Barcelona*

El període 1967-2017 ha viscut canvis de tota mena que, en altres èpoques, haurien necessitat centúries: l'obertura econòmica de la Xina, la fi del bloc soviètic i l'aparició de la comunicació virtual en són exemples

Com és ben sabut, el temps cronològic i el temps històric no sempre coincideixen: per exemple, el segle xx històric no va durar cent anys sinó només setanta-cinc, els compresos entre 1914 (amb l'esclat de la Gran Guerra que liquidà la Belle Époque) i el 1989 (amb l'obertura del Mur de Berlín i la desintegració del bloc soviètic).

El temps històric tampoc no té sempre ni la mateixa densitat ni el mateix ritme: la seva densitat ha tendit a augmentar, i el seu ritme a accelerar-se, en el transcurs de l'edat contemporània. En aquest sentit, el període 1967-2017 ha comportat canvis i transformacions de tota mena que, en altres èpoques, haurien demanat diverses centúries. Tal vegada podem il·lustrar-ho amb un exemple d'aparença trivial, però que ha modificat la vida quotidiana de milers de milions d'éssers humans d'un cap a l'altre del planeta.

Fa mig segle, la idea que una persona pogués comunicar-se telefònicament des de qualsevol lloc amb un nombre il·limitat d'altres individus, sense necessitat de cables ni d'aparatoses antenes, pertanyia al domini de la ficció més aviat còmica. Era un privilegi exclusiu de Maxwell Smart, el protagonista de la sèrie televisiva nord-americana *Get Smart* (aquí, *Superagent 86*), que parodiava els gadgets tecnològics de les pel·lícules de James Bond amb el seu hilarant sabatòfon.

Avui una gran porció de la humanitat, inclosos des de moltíssims infants de

menys de deu anys al Primer Món fins als migrants que arrisquen la vida travessant il·legalment la Mediterrània, des dels pastors massai de l'altiplà de Kènia fins a les classes mitjanes emergents de la Xina, tenen en el telèfon mòbil una eina imprescindible que, de retop, ha revolucionat la mobilitat humana, l'accés a la informació, les relacions interpersonals, la manera de fer negocis, etcètera. Perquè, el 2017, els *smartphones* i altres ginys de darrera generació ja no serveixen només ni principalment per parlar a distància, sinó per llegir diaris, per guiar-se de mapes i plànols, per fer enregistraments sonors i visuals i transmetre'ls després, per sol·licitar i pagar serveis de tota mena i per a una infinitat d'aplicacions més.

Guerres de trenta anys i guerres de sis dies

Tot i que en aquell moment era impossible saber-ho, l'any 1967 se situa just en l'equador de la segona meitat del segle xx històric: vint-i-dos anys després del 1945 (amb la derrota del nazi-feixisme i la fi de la Segona Guerra Mundial) i vint-i-dos anys abans del 1989 (amb l'esfondrament del Teló d'Acer i la fi de l'URSS com a superpotència). És a dir, 1967 es troba al bell mig de la pugna ideològica, política, militar i econòmica entre els Estats Units i la Unió Soviètica. Una pugna que coneixem com la Guerra Freda, encara que des del 1963, després de la desactivació de la crisi cubana, hom parlés de *détente*, de «coexistència pacífica» o de «desgel», segons la terminologia preferida.

A la pàgina anterior:
Foto gran: Protesta
contra el president
Yanukovich a Kiev,
Ucraïna.
Fotos petites:
enderrocament del
Mur de Berlín; càrrega
policial als carrers
de Gènova, durant la
reunió del G8, 2001,
i usuari de les noves
tecnologies.

A la pàgina dreta,
exèrcit israelià durant
la guerra dels Sis
Dies.

A sota, soldats
nord-americans
a la guerra del
Vietnam per
enfrontar-se a la
guerrilla del
Vietcong, 1967.

L'escenari on la lluita per l'hegemonia mundial entre els models encapçalats per Moscou i per Washington estava essent més virulenta i més directa (pilots de la USAF contra artillers antiaeris soviètics, marines contra soldats de l'exèrcit regular xinès) era sens dubte la península de la Indoxina, i això des del 1945. El 1967, la implicació nord-americana en suport del règim pro-occidental del Vietnam del Sud i en contra del nacionalisme comunista del Vietnam del Nord arribà a la xifra de 510.000 homes desplegats al país asiàtic, amb bombardejos aeris massius sobre les àrees urbanes i industrials del nord (Hanoi, Haiphong...) i intensos combats a banda i banda del paral·lel 17. Tal com havia anunciat el president Johnson en el

discurs anual sobre l'estat de la Unió, aquell gener, en relació amb el Vietnam no es podien esperar sinó «despeses més grans, pèrdues més elevades, angoixes més intenses». L'any següent, l'impacte de l'ofensiva comunista del Têt obrí els ulls d'una gran part de l'opinió pública nord-americana sobre la impossibilitat de guanyar aquella guerra.

Però, més enllà de les jungles indoxineses, la rivalitat entre l'est i l'oest es ma-

510.000 homes
van ser enviats
pels Estats Units
a combatre
al Vietnam

LA GUERRA DELS SIS DIES

- Del 5 al 10 de juny de 1967: Occident i el bloc soviètic s'enfronten a l'Orient Mitjà en l'anomenada guerra dels Sis Dies, donant suport armamentístic a Israel i als països àrabs respectivament.
- Motiu: Egipte decideix expulsar de Gaza i la península del Sinaí un contingent de pau de l'ONU, i impedir el pas de vaixells israelians per l'estret de Tiran.
- Batalla: des del primer dia Israel aconsegueix un gran avantatge en la batalla aèria. La guerra s'estén a Síria i Jordània, que entren en conflicte al costat d'Egipte.
- Final: el 10 de juny Israel accepta l'alto el foc que proposa el Consell de Seguretat de l'ONU.
- Resultat: Israel aconsegueix el control de la península del Sinaí i la franja de Gaza, dels alts del Golan, Cisjordània i de tot Jerusalem. La victòria israeliana marca la fesomia geopolítica de la regió durant les quatre dècades següents.

La Indoxina és l'escenari on la lluita entre Moscou i Washington va resultar més virulenta i directa, des del 1945.

nifestava també, el 1967, en països tan distants com Indonèsia i Grècia. Al primer, l'ala conservadora de l'exèrcit, que ja l'any anterior havia pres el poder i desfermat una repressió ferotge contra comunistes i altres elements d'esquerres, culminà el març del 1967 la instauració del «Nou Ordre», forçant la dimissió del no-alineat Sukarno i instal·lant a la presidència el general Suharto, que hi restaria autoritàriament fins el 1998 enmig d'una corrupció sistemàtica. A Atenes, el 21 d'abril, un grapat de coronels d'extrema dreta obsedit per l'amenaça roja i amb el suport de la CIA donaven un cop d'estat i aixecaven una dictadura que se sosteniria fins al 1973.

Sense ser un producte de la Guerra Freda, sinó un litigi nacional i territorial molt anterior, el conflicte arabisrae-

lià va conèixer també, el juny de 1967, un episodi cabdal: l'anomenada guerra dels Sis Dies, enfrontament per procuració entre l'Occident que havia armat i donava suport a Israel, i el bloc soviètic proveïdor i padrí d'Egipte, de Síria, de l'Iraq, etcètera. L'espectacular victòria israeliana va marcar la fesomia geopolítica de la regió durant les quatre dècades següents, i la humiliant derrota àrab impulsà l'eclosió d'un veritable moviment d'alliberament nacional palestí.

Val a dir que, per aquestes dates, el bloc socialista començava a presentar esquerdes serioses. La Xina Popular havia estat, des del seu naixement el 1949, un país massa gran, poblat i potent per actuar com un simple satèl·lit de Moscou, com una Bulgària més. Però la Gran Revolució Cultural Proletària llançada per Mao Tse-tung

el 1966 —i que assolí el seu zenit el 1967— posà les relacions entre els dos règims «germans» en fase d'ex-comunió recíproca i al llindar de l'enfrontament bèl·lic. Barallat amb la superpotència soviètica enmig de la lògica bipolar que ordenava el món, el poder maoïsta considerà aleshores prudent la conciliació amb Washington. D'aquesta manera, l'entrada de la República Popular de la Xina a l'ONU el 1971 i l'espectacular visita de Richard Nixon a Pequín el 1972 havien de ser les conseqüències més paradoxals i inesperades de la convulsió provocada pel *Petit llibre roig* de Mao.

1967 va ser un any rellevant, també, en altres aspectes. Per exemple, mostrà la força que mantenien els nacionalismes subestats: el 30 de maig, la República de Biafra proclamava la seva independència de Nigèria, l'exèrcit de la qual necessitaria dos anys i mig de guerra a sang i foc —i un milió de morts— per recuperar el control del territori secessionista; el 24 de juliol, a Mont-real, el president francès Charles de Gaulle llançava el crit de «Vive le Québec libre!», que havia de representar el punt d'arrencada simbòlic del modern nacionalisme quebequès. Al llarg de les dècades següents, les lluites del Sudan del Sud, del Kurdistan, d'Eritrea, d'Escòcia... o de Catalunya, amb les seves enormes diferències, mostrarien que el mapa polític del món no era forçosament inqüestionable ni inamovible. Al mateix temps, el naufragi del superpetrolier *Torrey-Canyon* davant les costes de Cornualla, el març de 1967, constituí el primer gran desastre ecològic d'aquesta mena i plantejà el problema de la contaminació marina com un dels reversos del creixement econòmic d'Occident.

Crisis del capitalisme, col·lapse del comunisme

L'Europa de l'oest, els Estats Units, Canadà, Austràlia, etcètera, van conèixer en efecte, un cop superats els estralls de la Segona Guerra Mundial, tres dècades d'intens desenvolupament economico-social, allò que alguns han anomenat «els trenta [anys] gloriosos». Aquesta llarga bonança es veuria pertorbada pels «xocs petrolers» del 1973 i del 1979 —el boom es fonamentava sobre els hidrocarburs barats, i ara aquests multiplicaven el seu preu per quatre o per cinc, i els països productors fins i tot tancaven circumstancialment l'aixeta—, cosa que va fer entrar l'economia capitalista en una etapa de turbulències, de cicles més curts i d'atur cronificat en molts països. La cartellització de les primeres matèries —seguint el reeixit model de l'Organització de Països Exportadors de Petrolí (OPEP)— afegí també la tradicional hegemonia del Primer Món sobre l'economia global.

Aviat, la industrialització accelerada de països —sobretot, asiàtics— amb mà d'obra molt abundant i salaris molt baixos arrabassaria a Occident el paper de fàbrica del món, i va abocar a la crisi o a la quasi desaparició, a Europa i als Estats Units, sectors tan emblemàtics com la mineria del carbó, el tèxtil, la siderúrgia o la construcció naval. És cert que es van veure parcialment substituïts per empreses lligades a les TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació), però es tractava d'un sector molt més volàtil i amb una capacitat acusadament menor de crear llocs de treball.

Després, el 2008, arribà la recessió global, filla de l'esclat de diverses bombolles (hipotecària, immobiliària, borsària, financerobancària...), en un

Durant els 70 l'economia dels països del «socialisme real» mostrava una salut aparentment envejable, en contrast amb la capitalista.

Joves estudiants alcen el *Petit llibre roig* de Mao a la plaça de Tiananmen durant la Revolució Cultural xinesa, 1967.

efecte dòmino que havia de resultar devastador sobretot per a les economies menys sòlides o més especulatives d'Occident: la grega, la xipriota, la irlandesa, la portuguesa, l'espanyola... Enfront de la pitjor crisi del capitalisme des del 1929, els governs i les institucions econòmiques internacionals van respondre amb mesures antitètiques a les que havia emprat, per exemple, l'administració Roosevelt durant la dècada de 1930: polítiques antikeynesianes obsedides pel dogma del dèficit zero, per l'equilibri pressupostari obtingut a base de retallar les despeses públiques, sobretot en matèria social (pensions, sanitat, educació...). Aquestes mesures d'austeritat a ultrança han comportat elevadíssims costos per a àmplies capes de la població. I, encara que el 2017 les dades macroeconòmiques parlin de recuperació, els efectes socials de gairebé una dècada de crisi resten lluny d'estar superats.

Per contrast amb les zigzagues de l'economia capitalista durant els anys 1970, la dels països del «socialisme real» mostrava una salut aparentment envejable: entre 1967 i 1978, el PNB de la Unió Soviètica havia crescut una mitjana del 4,2 anual..., per bé que, en el millor moment (1975), el PNB per habitant de l'URSS només representava el 41,7 % del dels Estats Units. Certament, al món democràtic el prestigi intel·lectual i moral del comunisme sofrí danys irreparables amb la invasió de Txecoslovàquia (1968) i amb la publicació del lli-

bre d'A. Soljenitsin, *Arxipèlag Gulag* (1973). Però, en canvi, l'expansió del model soviètic per extenses àrees del Tercer Món semblava imparable. No per obra d'uns intrèpids guerrillers que insurreccionessin les masses oprimides, com a Cuba el 1959 (la mort solitària d'Ernesto Che Guevara a Bolívia l'octubre de 1967 havia mostrat les limitacions d'aquest model), sinó més aviat gràcies a cops de força militars ràpidament apadrinats, en tots els terrenys, des de Moscou o des de l'Havana.

Així, i a banda d'exercir una influència diplomàtica i militar més o menys estable sobre nombrosos països àrabs (Egipte, Síria, l'Iraq, Algèria, Sudan...), el Kremlin va veure amb la natural satisfacció com s'instauraven repúbliques «populars» o «democràtiques», règims marxistes-leninistes de partit únic, al Iemen del Sud el 1967, al Congo Brazzaville i a Somàlia el 1969, a Etiòpia i a Benín el 1974. L'any següent, la sobtada descolonització del penúltim imperi ultramarí contemporani —el portuguès— propicià la presa del poder per part de governs filosoviètics a Cap Verd, a Guinea Bisau, a Angola o a Moçambic. El 1979, una intervenció militar directa i massiva en suport dels comunistes locals convertí l'Afganistan —el vell Estat-tampó de la rivalitat imperial rus-

Mao Tse-tung, líder del partit comunista xinès, va llançar la Gran Revolució Cultural Proletària a la Xina Popular, el 1966

sobritànica al segle XIX— en l'últim protectorat de l'URSS.

El problema d'aquesta expansió no era tant la resistència armada que pogués trobar —tot i que la dels mujahidins afganesos es transformà per a l'Exèrcit Roig en un petit Vietnam fins a la retirada del 1989— sinó el cost econòmic que representava per a l'URSS. En tractar-se de països subdesenvolupats i de règims mancats de consens intern, els satèl·lits africans i asiàtics obligaven Moscou a atorgar-los crèdits a fons perdut, a armar-los de franc, a formar-ne els militars, els policies i els futurs quadres polítics mitjançant llargues estades a la metròpoli, a enviar-hi milers d'assessors, instructors i metges, a vendre'ls petroli a preu preferent i comprar-los les seves primeres matèries per damunt del preu de mercat...

Sostenir d'aquesta manera el castrisme cubà des de principis dels anys seixanta havia estat un caprici car, però la Unió Soviètica no es podia permetre finançar una dotzena de Cubes. Menys encara quan, des del 1979, la taxa de creixement anual del PNB de l'URSS es desplomava, amb una mitjana de l'1,6% per al septenni 1979-1985, mentre que a la Polònia galvanitzada per l'elecció del papa Joan Pau II esclatava un moviment social massiu de rebuig del comunisme. Quan, el 1983, el president nord-americà Ronald Reagan desafià el Kremlin a una nova i imprevisible cursa d'armaments (la Iniciativa de Defensa Estratègica o Star Wars), l'escleròtic sistema soviètic va perdre definitivament l'alè.

Arribat al poder el 1985, Mikhaïl Gorbatxov no va poder sinó constatar la fallida econòmica de l'URSS i el caràcter

A sota, Charles de Gaulle a l'Exposició Universal de Mont-real, durant la visita realitzada al Quebec, 1967.

A la pàgina dreta, carrer de la capital txeca durant la Primavera de Praga, 1968.

La independència de Biafra o el modern nacionalisme quebequès demostraven que el mapa polític del món no era inqüestionable.

ruïnós del seu imperi, problemes que no era possible superar només amb glàstnost (transparència) i perestroika (reformes). Així, doncs, Moscou renuncià tàcitament al rang de superpotència; consentí sense intervenir-hi que, el novembre-desembre del 1989, els països de l'Europa de l'Est s'emancipessin de la seva tutela; i no va poder impedir que, el 1991, fos la mateixa Unió Soviètica la que es desintegrés (o descolonitzés), donant lloc a una quinzena d'estats independents.

El retorn dels nacionalismes d'Estat

Contra allò que havia previst el politòleg nord-americà Francis Fukuyama,

l'esfondrament del paradigma comunista i la conclusió de la Guerra Freda no comportaren «la fi de la història» (és a dir, el triomf universal de la democràcia i la desaparició dels conflictes ideològics), però sí que van deixar un enorme buit polític, doctrinal i estratègic. I, com que la natura té horror al buit, aquest gran espai vacant —no tan sols en el terreny geoestratègic, sinó també en l'àmbit dels discursos i en el de les esperances col·lectives— ha trobat al llarg dels últims vint-i-cinc anys nous ocupants, bàsicament dos: els nacionalismes i l'islamisme polític.

Avui, el comunisme ortodox resta com a sistema vigent en un parell de petits països (Corea del Nord i Cuba), on, tan-

El 1989 els països de l'Europa de l'Est s'emancipen de la tutela de la Unió Soviètica, presidida per Mikhaïl Gorbatxov

mateix, resulten més rellevants l'exercici dinàstic del poder a càrrec dels Kim i dels Castro, i la síndrome obsidional, de fortlesa assetjada, que justifica les respectives dictadures. En canvi, la Xina no va esperar a la fi de l'URSS per deixar enrere els dogmes marxistes-leninistes: des de la mort de Mao Tse-tung (1976) i a partir de la presa del poder per part de Deng Xiaoping, el país més poblat del món es llança pel camí d'unes reformes econòmiques (descol·lectivització, descentralització, àmplia obertura a les inversions estrangeres, estímul a les exportacions i també al consum privat...) que han provocat un gran augment del nivell de vida, però també una acusada diferenciació de classes socials. I, sense dir-ho, ha eclipsat les idees de Mao darrere de l'orgull nacionalista i les maneres de gran potència.

La Xina del 2017 és, de fet, un país d'economia capitalista —la segona del món, estalonant els Estats Units— governat autoritàriament per un partit únic que encara s'anomena comunista, els dirigents del qual —a la manera de Guizot, primer ministre francès del

segle XIX— diuen als seus ciutadans: «enriqueu-vos, però no ens aneu demanant democràcia», com van fer els estudiants de la plaça de Tiananmen, esclafats el 1989. D'altra banda, el model xinès d'economia oberta i política tancada ha estat adoptat des de principis del segle XXI pel Vietnam i, més tardanament, per Laos. Podríem dir que, entre Confuci i Marx, la Xina i alguns dels seus veïns s'han decantat resoltament per Confuci.

El país on ha estat més flagrant la substitució del comunisme pel nacionalisme com a legitimador del poder i eix de la política estatal és, sens dubte, la Rússia postsoviètica. Molts dels seus habitants van viure la fi de l'URSS com una derrota enfront de l'Occident sempre hostil i com una gran humiliació col·lectiva, sensació agreujada pel desgavell econòmic i la impotència militar mostrada en la primera guerra de Txetxènia, durant la presidència de Borís Ieltsin (1991-1999). És sobre la restauració de l'orgull nacional i la recuperació de l'estatus internacional que s'ha aixecat el lideratge de Vladímir Putin.

El país on ha estat més flagrant la substitució del comunisme pel nacionalisme com a element legitimador del poder i eix de la política estatal és, sens dubte, la Rússia postsoviètica.

Protestes en un míting celebrat durant els anys de la Perestroika al districte de Sverdlovsky de Moscou, 1989.

Antic oficial del KGB soviètic, Putin és des del gener del 2000 el líder indiscutit de la Federació Russa, tot alternant els càrrecs de president i de primer ministre per tal de burlar les restriccions constitucionals a l'encadenament de mandats. Afavorit durant la seva primera dècada al Kremlin pels alts preus

del petroli i del gas, construí un sistema de poder piramidal i personalista sota façana parlamentària i recuperà no tan sols molts símbols, formes i litúrgies del tsarisme, sinó també el seu nacionalisme gran-rus, eslavòfil i conservador, en estreta aliança amb l'església ortodoxa.

La perestroika (reformes) i la glàsnost (transparència) no van ser suficients per salvar una URSS en decadència

Repúbliques independents sorgides després del col·lapse de la Unió Soviètica

Armènia

Azerbaidjan

Estònia

Kazakhstan

Letònia

Moldàvia

Tadjikistan

Ucraïna

Bielorússia

Geòrgia

Kirguizistan

Lituània

Rússia

Turkmenistan

Uzbekistan

De cara a l'exterior, Putin considera que l'antic espai soviètic és l'hinterland de seguretat de Rússia i, per tant, interpreta l'expansió de l'OTAN cap a l'est i la instal·lació de governs pro-occidentals en els confins russos com a amenaces o agressions. Contra aquests perills ha reaccionat no només amb xantatges energètics, ingerències politicoterritorials (utilitzant les minories russes o pro-russes com a cinquena columna) i gestos de represàlia a la intenció dels Estats Units (aliances amb Cuba, Veneçuela i altres règims llatinoamericans hostils a Washington), sinó que també ha emprat la força militar: contra Geòrgia el 2005, contra Ucraïna a partir del 2014 (annexió de Crimea, suport armat als separatistes del Donbass...), en auxili massiu del seu client, el dictador siríà Bashar al-Assad, a partir del 2015.

A una escala menor, el conreu i l'exaltació de la identitat nacional ha ocupat també el paper que tenia el comunisme a les noves repúbliques de l'Àsia Central exsoviètica —on serveix sovint per a justificar règims autoritaris i presidències vitalícies—, i ha retornat amb força als països de l'Europa oriental que havien suportat durant quatre dècades un internacionalisme de cartró pedra. En determinats casos (Polònia, Hongria...) aquesta reacció pendular exhibeix símptomes inquietants d'integrisme o de xenofòbia.

A l'Amèrica llatina, en canvi, s'ha produït una situació singular. D'una banda, moviments revolucionaris d'encuny marxista-leninista tan veterans com les FARC colombianes van renunciar a les armes a finals de 2016 per incorporar-se al joc parlamentari. De l'altra, i al voltant de la Veneçuela presidida des del 1999 per l'exmilitar

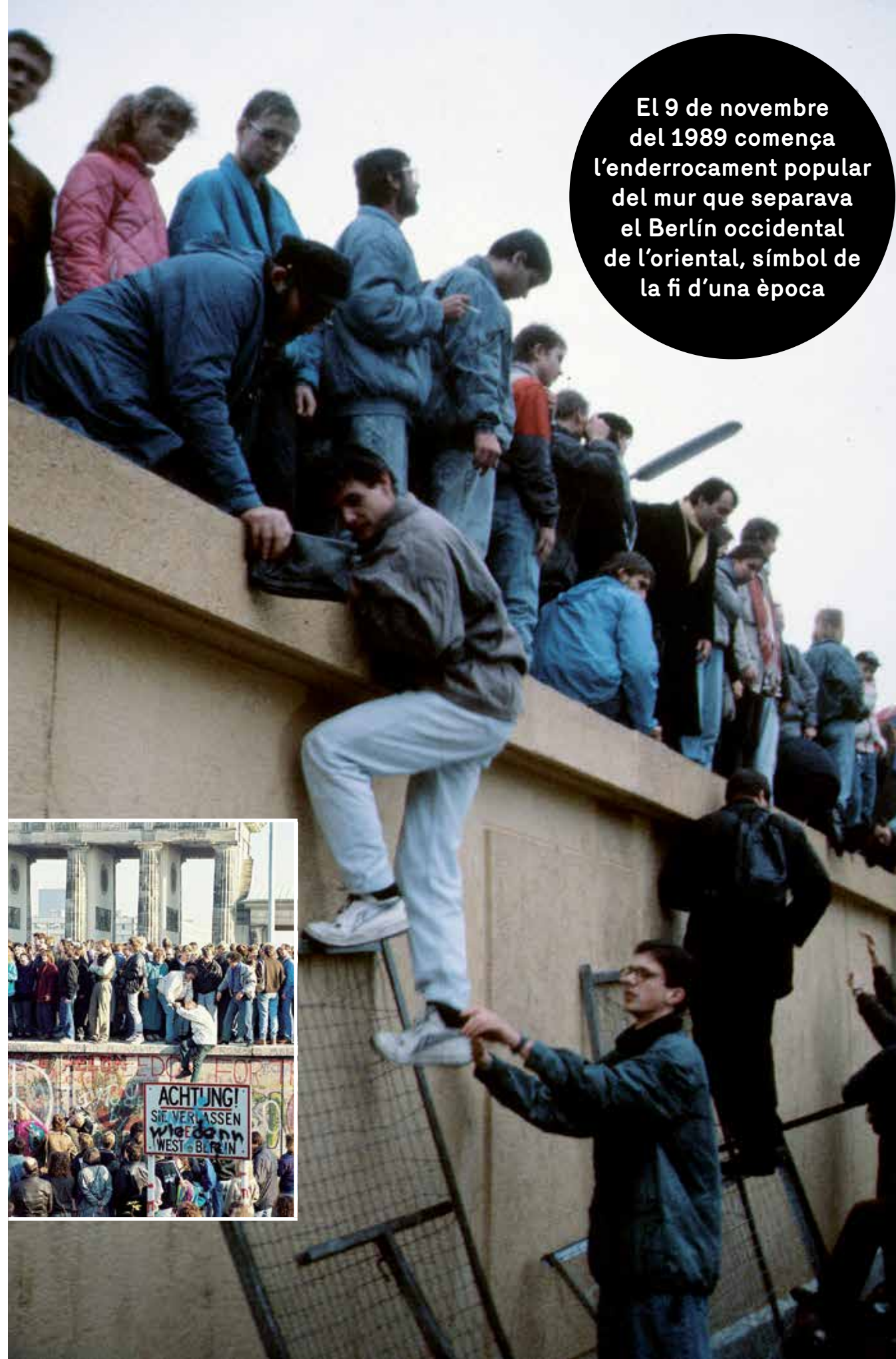
Hugo Chávez, s'ha anat construint un anomenat «socialisme del segle XXI» que combina l'ortodòxia marxista (de fet, té el ple suport de Cuba), el nacionalisme «bolivarià» i l'indigenisme. Aquesta recepta va obtenir democràticament el poder a Bolívia amb Evo Morales (2006), a l'Equador amb Rafael Correa i a Nicaragua amb Daniel Ortega (2007), i fins i tot ha aixecat estructures d'ambició continental (l'Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América o ALBA). Tanmateix, la Veneçuela del successor de Chávez, Nicolás Maduro, es troba el 2017 al llindar del col·lapse econòmic i social, i els altres règims d'aquesta família ideològica no semblen tenir gens assumida la necessitat de l'alternança democràtica.

L'islamisme global

Tot i que el marxisme estricte havia tingut una penetració discreta i molt contestada en el món araboislàmic, des de la dècada de 1950 hi van proliferar un seguit de règims «revolucionaris», «socialistes» o «progressistes» (l'Egipte de Nasser, l'Algèria de Ben Bella i de Boumédiène, la Síria i l'Iraq baathistes, la Líbia de l'inclassificable al-Gaddafi, el Sudan de Numeiry...) que, amics de la Unió Soviètica, feien bandera del laïcisme, de la justícia social, de la transformació econòmica i de l'antiimperialisme.

Doncs bé, al llarg dels anys vuitanta el fracàs d'aquells règims a l'hora de corregir les desigualtats socials, de crear els llocs de treball que exigien unes demografies galopants, de garantir a tothom un mínim de benestar, aquest fracàs es va fer evident, i l'enfonsament de l'URSS acabà de desacreditar una etiqueta socialista que, també al món

El 9 de novembre del 1989 comença l'enderrocament popular del mur que separava el Berlín occidental de l'oriental, símbol de la fi d'una època

àrab, havia esdevingut el tapabrut de la manca de llibertats.

Fou a partir d'aleshores quan sectors creixents de les masses àrabs i musulmanes començaren a buscar en l'islamisme polític —el programa del qual («l'islam és la solució») estava formulat des del 1928 amb la fundació, a Egipte, de la Germandat Musulmana— una doctrina susceptible de vehicular les seves esperances de millora. De fet, la victòria dels aiatol·làs iranians sobre l'imponent règim del xa, el 1979, havia mostrat per primer cop el potencial de la religió musulmana per subvertir l'estatu quo, però el fet de tractar-se d'un país xiïta limità la força de l'exemple. Tanmateix, l'octubre del 1981 militars gihadistes egipcis assassinaven el president al-Sadat, i el febrer de 1982 els Germans Musulmans de Síria desfermaven una rebel·lió a la ciutat de Hama contra la dictadura laica i socialista de Hafiz al-Assad. Entretant, la lluita contra l'ocupació soviètica a l'Afganistan atreïa milers de voluntaris musulmans d'arreu del món (entre ells, el saudita Ossama bin Laden) i es transformava en el gresol del terrorisme gihadista de les dècades següents.

Molt més a prop d'Europa, a Algèria, el prestigiós —per progressista— règim del Front d'Alliberament Nacional es va veure submergit des del 1992 en una guerra civil de deu anys contra diversos grups islamistes armats, i el 1998 sagnants atemptats suïcides colpejaren les ambaixades dels Estats Units a Nairobi i Dar es Salaam. Amb tot, Occident no va prendre consciència de l'envergadura de l'amenaça fins els espectaculars atacs de l'11 de setembre de 2001 a Nova York i Washington. El fet que, com a resposta, la Casa Blanca decidís les invasions de l'Afganistan (2001) i, sobre-

tot, de l'Iraq (2003) nodrí encara més el discurs de l'islamisme radical contra els «infidels» i els «croats» occidentals. De fet, l'ISIS, Daesh o Estat Islàmic va sorgir el 2006 de les restes dels aparells armats de la dictadura de Saddam Hussein.

Des de finals del 2010, i començant per Tunísia, unes societats àrabs que se sentien emmordassades i sense expectatives de futur van iniciar un cicle de protestes (la «primavera àrab») i, en pocs mesos, enderrocaren governants que semblaven perennes a Tunísia, Egipte, Líbia o el Iemen, a banda de sacsejar tots els governs des del Marroc fins a Bahrein. Les demandes democràtiques d'aquestes revolucions ciutadanes, però, presentaven un problema: en cas de convocar-se eleccions lliures, la victòria requeia fàcilment en partits islamistes el programa dels quals incloïa la imposició de la xaria en el marc de règims teocràtics sense llibertats. Això ha donat lloc, a Tunísia, a seriosos conflictes avui més o menys endegats, i a Egipte a un cop d'Estat militar el 2013 i la instauració d'un govern autoritari molt semblant a aquell que havia caigut dos anys abans.

Hi ha hagut, però, casos pitjors. A Líbia, la caiguda i execució de Gaddafi provocà la desintegració de l'Estat, convertit en un caos de milícies, senyors de la guerra i bandes gihadistes. A Síria, la revolta contra el despotisme dels al-Assad derivà ràpidament en una guerra civil a la vegada política i sectària que ja és al seu sisè any i ha causat potser mig milió de morts, amb creixents intervencions estrangeres. Semblant, encara que a menor escala, és el cas del

Estats Units, 2001. L'atemptat d'Al-Qaeda enderroca les torres del World Trade Center, a Nova York.

Iraq, 2003. Membres de la unitat d'operacions especials polonesa Grom, al port d'Umm Qasr.

Marines dels Estats Units a la base de Kandahar, l'Afganistan, desembre de 2001.

Afganistan, 2001. Marines dels Estats Units avancen pel desert en la guerra contra els talibans afganesos.

L'ISLAMISME GLOBAL

El fracàs als anys 80 dels règims afins a l'URSS que havien proliferat des del 1950 en el món araboislàmic dona pas a un ressorgiment de l'islamisme polític, que desemboca actualment en un conflicte múltiple i virulent intraislàmic i en un terrorisme planetari.

- ➔ **1979:** La lluita contra la intervenció soviètica a l'Afganistan transforma el país en el gresol del terrorisme gihadista.
- ➔ **1981:** Militars gihadistes egipcis assassinen el president al-Sadat.
- ➔ **1982:** Els Germans Musulmans de Síria es rebel·len contra la dictadura laica i socialista d'Hafiz al-Assad.
- ➔ **1991:** Neix l'islamisme polític, en substitució dels règims «socialistes» imperants en el món araboislàmic des del 1950.
- ➔ **1992:** Guerra civil a Algèria entre el progressista Front d'Alliberament Nacional i diversos grups islamistes armats.
- ➔ **1998:** Atemptats del grup gihadista Al-Qaeda contra les ambaixades dels Estats Units a Nairobi (Kènia) i Dar es Salaam (Tanzània).
- ➔ **2001:** Atemptats terroristes d'Al-Qaeda als Estats Units (contra el World Trade Center de Nova York i el Pentàgon a Washington). Els Estats Units envaeixen l'Afganistan.
- ➔ **2003:** Els Estats Units envaeixen l'Iraq. S'endureix l'islamisme radical contra Occident.
- ➔ **2006:** Sorgeix a l'Iraq el grup insurgent radical, Estat Islàmic.
- ➔ **2010:** Tunísia encapçala la «primavera àrab», però les demandes de democràcia topen amb els partits islamistes.
- ➔ **2013:** Cop d'estat militar a Egipte.

Iemen... En definitiva, si fa mig segle es parlava del «conflicte del Pròxim Orient» com si l'únic focus de tensió a la zona fos l'antagonisme araboisraelià, avui els conflictes hi són múltiples, d'una amplitud i una virulència sense precedents, enquadrats —i aquest és un fet tan nou com inquietant— dins una pugna intraislàmica entre sunnites i xiïtes que expressa la rivalitat estratègica entre l'Àrabia Saudita i l'Iran amb els respectius clients i protegits.

A més —i, del punt de vista occidental, sobretot— aquest gran incendi al cor de l'islam nodreix un terrorisme planetari que, en nom d'Estat Islàmic, pot colpejar amb atacs terroristes a París, a Brussel·les, a Orlando, a Niça, a Berlín, a Barcelona o en qualsevol altre lloc. Un terrorisme difícilíssim de prevenir o d'extirpar i que amenaça de corcar des de dins les nostres societats obertes.

El 1967 —concretament, l'11 de maig— els governs de la Gran Bretanya, Irlanda i Dinamarca presentaven les seves candidatures per incorporar-se a l'aleshores Mercat Comú de només sis membres. El 2017, després d'haver-ho decidit en referèndum l'any anterior, els britànics estan negociant la seva sortida (l'anomenat Brexit) d'una Unió Europea que restarà amb vint-i-

set membres si no hi ha noves baixes; Dinamarca es manté per voluntat pròpia fora de la zona euro mentre hi creix l'euroescepticisme; i Irlanda apareix dins la UE com un paradís fiscal severament amonestat per Brussel·les. Quan es compleixen seixanta anys dels tractats de Roma, el projecte europeu viu les seves hores més baixes enmig del desànim de la ciutadania i la grisa impotència dels dirigents.

El 1967, el president dels Estats Units era el demòcrata Lyndon B. Johnson que, successor de l'assassinat John F. Kennedy, mantenia encara un impuls de reformes progressistes (la Great Society) en matèries com l'educació, la sanitat, l'atenció als jubilats, etcètera. El 2017 s'ha instal·lat a la Casa Blanca Donald J. Trump, un *outsider* formalment republicà, un home de negocis sense cap experiència política prèvia i amb opinions potencialment conflictives en nombroses matèries, des de les relacions exteriors fins a la immigració passant pel canvi climàtic. La primera potència del món, com el món en el seu conjunt, deixa enrere l'època de les certituds i s'endinsa en els temps de les incerteses. ●

2000
2009

Nadala 2004

L'autogovern de Catalunya

Aquesta edició presenta la història d'un país que ha mirat en diverses èpoques cap a l'autodeterminació a través d'un govern propi. Ressegueix el camí que Catalunya ha fet des dels orígens, amb la independència de l'imperi Carolingi aconseguida pels comtes catalans capitanejats pel comte de Barcelona, fins al naixement de les primeres institucions politicoadministratives com la Cort General de Catalunya i la Diputació del General de Catalunya, òrgan que aviat es conegué amb el nom de Generalitat.

2000

Sant Ramon de Penyafort

2001

Bibliofília a Catalunya

2002

Cultura catalana i franquisme

2003

Festa, tradició i identitat

2004

L'autogovern de Catalunya

2005

Escriptores

2006

Cuina catalana

2007

Immigració

2008

L'esport a Catalunya

2009

Xarxes de comunicació a Catalunya

DEL MECENATGE DE LA CULTURA A LA CULTURA DEL MECENATGE

Aproximacions sobre
el futur de la cultura i el
mecenatge a Catalunya

El futur de la cultura catalana depèn, en gran mesura, del patrocini i el mecenatge. La recent crisi econòmica ha demostrat que la cultura no es pot deixar en mans estatals ni tampoc de les lleis de mercat. Cal, com adverteix l'autor, plantejar la difícil tasca de construir un model alternatiu a l'actual.

Per:

Bernat Puigtobella

*Llicenciat en Filologia Catalana
i M.Phil. en Literatura Comparada
per la Yale University.*

*Editor del digital de cultura Núvol
Director de la revista Barcelona Metròpolis*

La cultura catalana necessita com l'aigua de pluja una llei de mecenatge cultural

El futur de la cultura catalana dependrà en bona mesura de la musculatura que la societat civil sigui capaç d'articular al voltant de les arts mitjançant el patrocini i el mecenatge. La crisi econòmica dels darrers deu anys ha posat de manifest que no podem deixar la cultura sota la tutela estatal, ni tampoc confiar-ne el futur i la sostenibilitat a les lleis del mercat. La cultura catalana necessita com l'aigua de pluja una llei de mecenatge cultural, equivalent a la que s'aplica en altres països d'àmbit europeu, com ara França, on l'any 2003 es va promulgar la llei Aillagon, que va galvanitzar el sector cultural. Una llei com aquesta a Catalunya, però, no pot prosperar fora del marc legal actual de l'Estat espanyol, avui regit per un govern recelós, que no en té prou d'entorpir el mecenatge, sinó que, a més a més, grava els productes culturals amb un IVA desmesurat. Davant d'un govern que ni fa ni deixa fer, és difícil construir un model alternatiu a l'actual.

«En cap cas el mecenes no ha de substituir l'Estat, però l'Estat ja no té el monopoli del que és d'interès general», sosté Robert Fohr, cap de la Missió del Mecenatge del Ministeri de Cultura de França, que ara fa un any va presentar el model francès en un acte convocat pel CoNCA a l'Ateneu Barcelonès per reivindicar una nova llei de mecenatge que incentivés fiscalment els patrocinis en el camp de la cultura. Per fer una breu comparativa entre la llei francesa i l'espanyola, n'hi ha prou de constatar que mentre a Espanya la desgravació és del 35% per a les empreses i del 25% al 30% per als particulars, a França, les empreses gaudeixen d'un 60% i els particulars d'un 66%, que fins i tot pot arribar al 75%. «Abans del 2003 només 2.000 empreses a França declaraven aportacions en mecenatge, i no únicament en cultura, sinó en qualsevol altre àmbit. Actualment ja són 44.000 empreses les que declaren ajudes en mecenatge social, cultural, esportiu... Pel que fa a les aportacions de particulars, s'ha passat de 4,3 milions a 5,7 milions d'euros»,

A la pàgina anterior, *Paisatge en joc*, fotografia del projecte terra-lab.cat. Guanyador del 1r Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural, pretén fer una aproximació fotogràfica al país des de la contemporaneïtat.

A dalt, els mecenes Joan B. Cendrós, Lluís Carulla i Joan Vallvé, a la seu d'Omnium Cultural.

Pàgina dreta, *Paisatge en joc*, fotografies del projecte terra-lab.cat.

declarava fa alguns mesos Fohr en una entrevista al diari *Ara*. En aquest mateix acte a l'Ateneu, Fohr reconeixia també que el mecenatge cultural a França havia quedat relegat en tercera posició, després del mecenatge social i l'esportiu, tot un símptoma de l'espai que ocupen les arts en l'índex de prioritats d'un país com França, que ha tingut una gran tradició de suport públic a la cultura. Sigui com sigui, «la dimensió institucional de la cultura és essencial, però el compromís global de la societat amb la cultura és irrenunciable», sosté el president del CoNCA, Carles Duarte. «No podem resignar-nos a una cultura que quedi en mans de les administracions o burocratitzada», afegeix.

Robert Fohr sosté que «Espanya té una llei des del 2002 i és un país amb molta tradició de fundacions. Hi ha moltes més fundacions a Espanya que a França. Per tant, es poden fer moltes coses». Fohr té una part de raó, sí, però la crisi del 2008 ha desmantellat en bona mesura l'entramat de fundacions de les antigues caixes catalanes i ha deixat despulcat el pessebre cultural. Precisament la Llei 49/2012 tenia com a objectiu fomentar el mecenatge i promoure la participació de la societat civil en la defensa del patrimoni cultural amb incentius fiscals, però actualment aquesta llei no compleix aquests dos objectius: «Hi ha una molt bona base, però una molt mala normativa que impedeix els bons resultats», sosté Isabel Niño, advocada i membre de l'Institut d'Art Contemporani del Professional Advisors to the International Art Market. Tornarem més endavant a les recomanacions del CoNCA sobre una nova llei de mecenatge. Abans, però, seria important remuntar-nos una mica enrere i fer una diagnosi de la situació actual.

Sortint de la ressaca de la indústria cultural

A principis del segle XXI, el sector cultural català surt d'una ressaca que l'ha deixat esllanguit. La ressaca d'haver-se embriagat durant els anys vuitanta i noranta amb la noció que teníem una indústria cultural, una entelèquia política que es va revelar com un oxímoron, una falsa esperança alimentada durant anys per un sector que es feia il·lusions i havia de treure pit. Un cop arribada la crisi del 2008, la cultura s'ha despertat sòrdidament d'aquesta fantasia per patir dos revessos: un descens dràstic del consum cultural per part del ciutadà, que va deixar de comprar llibres o d'anar al teatre quan van anar mal dades, i, en segon lloc, la constatació que el mercat català té unes dimensions demogràfiques reduïdes i, per tant, un sobrecost que ara mateix només es pot compensar amb una abnegada militància.

La crisi del 2008 va fer palès, doncs, que aquella suposada indústria cultural dels anys vuitanta i noranta del segle passat havia estat sostinguda (i qui sap si sobrealimentada) amb diners públics. Va ser gràcies a les subvencions (minses, però estables) que el sector cultural va poder tirar endavant els seus projectes durant anys. Un cop arribada la recessió, amb la consegüent reducció del pressupost de Cultura, que va caure sota mínims, el globus de la indústria cultural es va desinflar estrepitosament. La sensació de terra cremada es va estendre per tot el sector.

Molt enrere quedava el model dels anys cinquanta i seixanta, dècades de resistència en què la cultura catalana començava a aixecar el cap gràcies a mecenes individuals com Lluís Carulla o Joan B.

En els darrers cinc anys hem vist néixer innumerables iniciatives que han tirat endavant sense cap mecenatge, gràcies a vocacions incombustibles i a una voluntat sovint temerària d'emprendre.

Cendrós. Aleshores la cultura catalana no disposava de cap ajut públic, ni tampoc d'un mercat ampli que garantís la comercialització. És per això que una Nadala com la que teniu a les mans era possible en aquells anys gràcies a l'empenta del mecenes Lluís Carulla, que va generar complicitats mitjançant un sistema de subscripció semblant al que avui practiquem amb les campanyes de micromecenatge. Aquest model havia estat clau per impulsar tot un moviment de recuperació en la clandestinitat o a repel del règim, una etapa importantíssima que ja s'ha analitzat en altres articles d'aquesta Nadala.

El paisatge de la cultura l'any 2008, però, ja és tot un altre. Hi ha una constel·lació d'equipaments públics (museus, teatres o biblioteques) que no existien abans de la Transició i que avui s'emporten la major part del pressupost que l'administració destina a la cultura. Després de cobrir el capítol de nòmines i manteniment de les infraestructures, queda ben poc pressupost per irrigar els brots verds de la cultura, aquelles iniciatives de petits col·lectius (companyies teatrals, editorials independents, galeries d'art, etc.) que no es poden refiar únicament de la resposta del mercat. En aquest nou context, el mecenes torna a ser més necessari que mai per detectar talent i discernir el valor de les noves propostes culturals.

L'artista global

Simultàniament, es dona un altre fenomen curiós i sorprenent. En l'actualitat, a diferència dels últims anys del segle XX, el mercat cultural ha esdevingut global. Autors com Jaume Cabré, cineastes com Albert Serra, escultors com Jaume Plensa o músics com Jordi Savall poden exportar el seu

art arreu i optar a un públic mundial. Som davant una paradoxa: l'ensulsiada d'aquella suposada indústria cultural ha coincidit en el temps amb l'obertura d'un gran angular de mercat per a tots aquells productes culturals que poden viatjar fora de Catalunya, i aquí podem incloure tant un videojoc com una escultura o una novel·la traduïda. Passa que el singular cinema d'Albert Serra, rodat íntegrament amb actors amateurs, és de tot menys un producte industrial, i una novel·la de Jaume Cabré serà sempre una aventura unipersonal i artesanal. El talent individual, doncs, pot conquerir el mercat global, però el mercat nacional tot sol no té prou densitat demogràfica per absorbir totes les iniciatives que, industriosa i més que no pas de manera industrial, es van gestant per generació espontània.

El descrèdit d'aquella premissa industrial de la cultura, i la consegüent renúncia de l'administració a donar suport a moltes iniciatives per falta de pressupost, va suscitar mala maror i agres protestes en el sector durant els primers anys de la crisi. L'«austericidi», però, no va impedir que sorgissin noves generacions de creadors que no havien tingut mai una subvenció i que van decidir fer-s'ho tot sols. En els darrers cinc anys hem vist néixer innumerables iniciatives, totalment autogestionades i altruistes, que han tirat endavant sense cap mecenatge, gràcies a vocacions incombustibles i a una voluntat sovint temerària d'emprendre. Moltes d'aquestes aventures han mort per la impossibilitat de professionalitzar-se, però d'altres han acabat reeixint i creant un nou mosaic de microempreses culturals. Paral·lelament hem viscut una eclosió de talents individuals, persones que han decidit fer un curs d'escriptura i autopublicar-se una novel·la, músics

Escultura urbana
El alma del Ebro,
de Jaume Plensa,
ubicada al recinte
Expo de Saragossa.
Plensa és un
artista català que
pot optar per un
públic mundial.

Tot apunta que som davant d'un canvi de model i que en un futur no gaire llunyà la cultura guanyarà centralitat en el conjunt de l'esfera pública

joves que s'han enregistrat el seu propi disc o han impulsat un curtmetratge amb pocs recursos. L'autoexplotació ha permès que molts usuaris de la cultura, que en condicions normals només haurien pogut aspirar a ser espectadors, s'hagin convertit en actors i productors de cultura. I gràcies a les plataformes de micromecenatge, de les quals parlarem més endavant, el públic s'ha convertit no només en el consumidor, sinó també en el productor de cultura.

Ara bé, si ni l'Estat ni el mercat no poden sostenir la frenètica producció artística del país, quin paper ha de tenir el mecenes tradicional al segle XXI? Abans de respondre a aquesta pregunta, potser caldria plantejar-ne una altra: quina és la funció de la cultura al nostre país? I quins mecanismes de prestigi han de validar-la?

La cultura «re-presentada»

Una primera funció de la cultura és representar. Qualsevol manifestació artística haurà de guanyar el seu espai o d'imposar-se en el mercat obert de representacions que competeixen en un mateix entorn. Per tal d'existir, una obra ha de trobar ressò i ha de tenir presència mediàtica, ha de ser present en els mitjans de comunicació que traslladen i difonen aquestes representacions al públic que les ha de consumir. Per dir-ho amb un pleonasma, la representació ha de ser «re-presentada» mediàticament i distribuïda socialment per tal d'imposar-se entre el públic. El marc mental i la llengua dins la qual s'inscriu aquesta «re-presentació» mediàtica ja duen implícit un gest polític que en determina l'enfocament o la ideologia. Explicar en quin món vivim ja porta implícita una declaració de quin món volem. No n'hi

ha prou, doncs, de fer la cultura. També cal explicar-la. En conseqüència, el sector ha de proveir-se de recursos tant per generar els continguts com per disseminar-los. Una cultura minoritària (i minoritzada) no en tindrà prou amb un mecenatge o uns ajuts públics que donin suport a la creació. S'haurà de proveir també de recursos que facilitin la seva «re-presentació» a la societat. La generació d'aquests canals de difusió serà clau per consolidar l'imaginari proposat pels artistes i escriptors. Saber a favor de quina cultura juguen aquests mitjans serà decisiu a l'hora d'imposar una imatge del país o una altra.

Són aquests mateixos mitjans que han de posar en valor el mecenatge que fa possible determinades accions culturals. El mecenatge ha de ser facilitador, però també s'ha de fer valdre com un mecanisme de prestigi en si mateix, de manera que el patrocini formi part d'un cercle virtuós que es retroalimenta. Un festival o un simposi té patrocini perquè està ben valorat i de retruc tindrà prestigi si hi ha uns mecenes al darrere que hi donen suport. En aquest sentit, la responsabilitat social corporativa de moltes empreses es guiarà per uns valors als quals es vulgui associar la mateixa marca. Sense uns mitjans de comunicació potents que siguin capaços d'irradiar la «re-presentació» d'aquests valors (siguin culturals, esportius o socials...), el patrocini tindrà menys incentius per prodigar-se, especialment en un país com el nostre en què els incentius fiscals són més limitats i el patrocini és vist com una inversió en reputació.

Mecenatge o patrocini?

Fins ara hem alternat indistintament els termes *patrocini* i *mecenatge*, però

són realment el mateix una cosa i l'altra? Cada vegada és més difícil distingir-los. Si els haguéssim de situar en dos extrems d'un sol eix, diríem que l'objectiu d'un patrocini és sempre que l'acció patrocinada arribi al màxim de gent possible. D'aquí que els patrocinis en el camp de la cultura s'aboquin majoritàriament en festivals, activitats públiques capaces de generar massa crítica i, per tant, visibilitat. En contrast amb les exigències del patrocini, el mecenatge pot ser algú que vol passar desapercebut, un filantrop que té com a prioritat principal o fins i tot única que el projecte que fomenta i estima arribi a bon port i compleixi la seva missió, que no és altra que la seva pura i simple realització. Per això hi ha pocs patrocinadors que fomentin artistes o escriptors, i pocs mecenes que impulsin festivals de música pop.

Internacionals o universals?

Tant els creadors com els gestors culturals i els mecenes que faciliten la difusió de les obres aspiren, doncs, a representar, a donar-nos una imatge del món en què vivim. Aquesta representació sol aspirar a tenir la màxima circulació. I tant pot aspirar a representar el país a la resta del món (fins i tot en un sentit diplomàtic del terme) com als que ja hi viuen i formen part del mateix entramat cultural que l'artista es proposa descriure. Hi ha representacions que són traduïbles o exportables i d'altres que, en canvi, sent igualment vàlides, queden circumscrites al consum interior. Parlem d'aquella cultura que fem intramurs, i que no ha de transcendir fora muralles perquè tingui sentit. Parlem d'artistes que poden tenir una gran qualitat i fins i tot ser universals, sense la necessitat de ser internacionals.

Patrocinador versus mecenes

PATROCINI

L'objectiu és que l'acció patrocinada arribi al màxim de gent possible. En el camp de la cultura els patrocinis s'aboquen majoritàriament a festivals, activitats públiques capaces de generar massa crítica i, per tant, visibilitat.

MECENATGE

L'aportació econòmica ve d'algú que vol passar desapercebut, un filantrop que té com a prioritat principal o única que el projecte que fomenta i estima arribi a bon port i compleixi la seva missió, que no és altra que la seva pura i simple realització.

A la pàgina dreta, espectacle presentat a FiraTàrraga 2016.

J. V. Foix és un poeta nacional de talla universal, però difícilment serà mai un autor de circulació internacional. Hi ha artistes que tenen èxit internacional, però la seva fortuna prové d'una finestra d'oportunitat que li donen els imponderables de la globalització. L'escriptor Dan Brown té un èxit mundial, però això no li garanteix un lloc a la literatura universal. L'afany de re-presentació pot tenir, doncs, una ambició local, internacional o universal, i totes tres dimensions es poden solapar o no, segons el cas, ja que no sempre són coincidents. El patrocini buscarà més aviat el resultat internacional, i li importaran poc les expectatives d'universalitat. El mecenatge, en canvi, és més probable que s'inclini per defensar un producte local i alhora universal. El Sónar o el Primavera Sound necessiten patrocinadors. La Sala Atrium o el Teatre Akadèmia necessiten mecenes.

La cultura intramurs

Tal com hem dit, hi ha el talent individual, o productes que poden viatjar fora muralles. Aquests productes no surten del no-res. Cal haver llaurat molt terra endins per poder projectar-se enllà de les nostres fronteres. És en la cultura que es fa intramurs, en el reducte més local/nacional, on es gesta el talent, on sorgeixen els brots verds, l'humus de la cultura. Les novel·les de Jaume Cabré o les escultures de Jaume Plensa són el producte d'una terra i un temps concret: no han nascut pas globals, i si són exportables és perquè són també locals.

El cas és que hi ha discursos exportables i d'altres, en canvi, que no són exportables. Més aviat estan destinats al consum intern de la mateixa comunitat, però generen un pòsit d'autoco-

Una cultura minoritària (i minoritzada) no en tindrà prou amb un mecenatge o uns ajuts públics. S'haurà de proveir també de recursos que facilitin la seva «re-presentació» a la societat

neixement. Sovint aquests discursos es gesten en la participació, aquell àmbit de confluència en el qual el creador i el consumidor entren en diàleg i es confonen. Aquesta cultura intramurs ha tingut sempre un fort component amateur, militant, però no hauria de ser del tot desprofessionalitzat si la cultura local ha de tenir un mínim de qualitat. S'ha de dotar, això sí, de recursos que en garanteixin el funcionament i la viabilitat, tant si són públics com provinents de mecenes particulars, o totes dues fonts combinades.

La nova centralitat de la cultura

La cultura catalana del segle XXI no pot sobreviure únicament amb recursos públics. El pressupost destinat a la cultura és encara molt inferior al que hauria de ser, perquè no es valora la cultura com un bé de primera necessitat, ni com un motor econòmic. Tot apunta, però, que som davant d'un canvi de model i que en un futur no gaire llunyà la cultura guanyarà centralitat en el conjunt de l'esfera pública. Aquesta nova centralitat de la cultura serà la conseqüència de dos fenòmens simultanis. En primer lloc, la tecnologia i la intel·ligència artificial ens permetran d'emancipar-nos de moltes feines mecàniques, que recauran en robots i ordinadors. En un món més mecanitzat, la redistribució del treball facilitaria la reducció de la jornada laboral i una major disponibilitat per a l'oci i el consum cultural. En segon lloc, la cultura serà cada vegada més un mitjà per atreure públics i generar nous ingressos econòmics derivats de l'oci. Un exemple ben clar d'aquesta situació el trobem a l'Ajuntament d'Olot, que destina el 7 % del seu pressupost municipal a la cultura, una inversió que té un retorn econòmic important, ja que atreu a la

Garrotxa gent d'arreu i reverteix en riquesa als altres sectors de l'economia local. Aquestes dues tendències confirmaran gradualment que la cultura pot esdevenir un bé de primera necessitat i pot ser també un motor econòmic. Amb tot, hem de vetllar perquè tot allò que s'inverteix en nom de la cultura no sigui oci banal disfressat, pura diversió vestida amb ínfulas culturals. Una política cultural que només es justifiqui amb xifres de participació, amb índexs d'audiència, amb ràtios de retorn, està abocada a la banalització i a la dictadura del mercat. A l'hora d'administrar cabals públics, cal saber discernir, doncs, quines propostes són per si mateixes prou comercials per tenir èxit totes soles i quines necessiten el finançament o el mecenatge per tirar endavant.

Qui mereix una subvenció?

El Primavera Sound, posem per cas, ja no necessita una subvenció de la conselleria per existir. Si li havia calgut al principi, ara afortunadament ja no li és indispensable per perpetuar-se ni per reencarnar-se en altres ciutats. La Casa Batlló tampoc no necessita recursos públics per perpetuar la seva existència, perquè ja té un model de negoci prou consolidat.

En canvi, hi ha projectes culturals de dimensions no industrials, com la revista *Cavall Fort*, que ja va néixer gràcies al mecenatge, o la Sala Beckett, que sempre necessitaran una subvenció per ser sostenibles. I poso a propòsit aquests dos exemples, una revista infantil i un teatre amb un obrador internacional de dramaturgia, perquè mentre l'una té un abast estrictament infantil i local, l'altra, tot i haver de menester ajuts, pot tenir una alta volada com a generadora

A l'esquerra, portada del número 1 i, a dalt, portada del número 1.324 del setembre del 2017, de la revista juvenil *Cavall Fort*, que va néixer gràcies al mecenatge.

Les empreses culturals que no se sotmeten a les lleis del mercat han de trobar un equilibri entre l'ajut públic, el mecenatge privat i el suport de la comunitat.

de nous talents que es projectin més enllà de les nostres fronteres. Per tant, hi ha realitats culturals que, sent estrictament locals, mereixen el suport públic, i d'altres que, sent minoritàries, poden ser subvencionables i alhora internacionals, com els dramaturgs de la Beckett o els films d'Albert Serra. Un cop enteses totes aquestes variables podrem discernir amb més enteniment quines propostes culturals cal defensar. Així, podríem concloure que, de la mateixa manera que no podem premiar un artista només perquè sigui internacional, tampoc no podem condemnar-lo pel simple fet que sigui minoritari.

El triangle perfecte

Per tant, si ja hi ha propostes culturals que es defensen soles, sigui perquè són de base o perquè ja cotitzen prou al seu mercat, com podem ajudar aquelles que necessiten el suport de tercers per fer-se realitat? Les empreses culturals que no se sotmeten a les lleis del mercat han de trobar un equilibri entre l'ajut públic, el mecenatge privat i el suport de la comunitat. És en aquesta trian-

gulació que es pot donar la viabilitat de molts projectes culturals que vulguin ser professionals i alhora rellevants per al país. Cap d'aquestes tres fonts de finançament no serà imprescindible, però la suma de totes tres pot acabar sent virtuosa. En qualsevol projecte de dimensions locals modestes, tant si és un festival com una microinfraestructura cultural, no n'hi haurà prou amb una subvenció. Es recomanarà també el reforç d'un mecenatge privat directe, i el mecenatge indirecte de la comunitat que el faci possible i li doni sentit com a públic. L'administració, l'espònsor particular i el públic que paga o s'hi subscriu formen la triangulació ideal per generar un quadre d'ingressos equilibrat i equitatiu. Anem cap a un model en què l'administració no farà cap aportació si no hi ha també un mecenes, i en què el mecenes tampoc no hi concorrerà si el creador o el productor no és capaç de concitar un consens entre prescriptors i mobilitzar una comunitat (un públic, en definitiva) que es faci receptora i s'apropii de la proposta. Un diari com l'*Ara*, que ha sorgit

Foto 1: Lliurament del 2n Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural al Museu Virtual de la Moda de Catalunya.

Foto 2: Espectacle *Ah Judith* a la Sala Àtrium, iniciativa que ofereix un producte local amb voluntat universal i que requereix de mecenes per tirar endavant.

Foto 3: Projecte «Fem que la sardana sigui Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat», impulsat per la plataforma de micromecenatge Verkami.

Foto 4: Espectacle de carrer presentat a FiraTàrrrega 2016.

en plena crisi i constitueix, per tant, un bon exemple de producte generat dins el nou paradigma del segle XXI, respon plenament a aquest model. Ajuts públics, finançament d'uns propietaris que tenen més vocació de mecenes que no d'accionistes i, *last but not least*, un gruix de subscriptors que li donen la musculatura necessària de comunitat i audiència.

El mecenatge comunitari

No podem parlar de mecenatge en ple segle XXI sense referir-nos a les noves plataformes de *crowdfunding* que han sorgit en els darrers cinc anys, i que són filles de la crisi. Verkami, fundada ara fa cinc anys per una família de Mataró, en seria l'exemple més conegut. El seu èxit ha estat tan fulgurant que la marca *verkami* se sol utilitzar per denominar qualsevol campanya de micromecenatge, de la mateixa manera que diem *kleenex* per referir-nos a un mocador de paper. La consolidació d'aquestes plataformes, inspirades en el model americà de Kickstarter, ha anat paral·lela a l'eclosió de les xarxes socials, que s'han convertit en les artèries per on circula la informació a Internet. Verkami ha estat el bressol de projectes importants que s'han generat en el camp de la cultura en els darrers anys. Digitals com *Crític* o pel·lícules com *L'endemà* han estat el fruit de l'empenta col·lectiva del micromecenatge. El model de microfinançament no queda tan lluny de les subscripcions anticipades dels mecenes del segle passat. És probable que Lluís Carulla, sense saber-ho, fos un dels primers impulsors d'una campanya de *crowdfunding* al nostre país. Amb tot, les virtuts del micromecenatge tenen els seus límits. Serveixen per finançar projectes puntuals, o com a mecanisme d'ignició d'una aven-

tura que necessita un impuls inicial, però que després ha de trobar altres mecanismes de sosteniment. A més a més, la comissió de la plataforma i els impostos subsegüents acaben restant a l'objectiu de la campanya. Una cultura que visqui exclusivament a cops de Verkami podrà fer petites coses de gran manera, però no podrà ser gran ni projectar-se al món sense el mecenatge filantròpic de fundacions i mecenes que, a títol particular, han fet generoses aportacions a la cultura.

I mecenatge no són només diners

El mecenatge cultural tindrà cada vegada més un component social. Guanyaran suport i finançament aquelles iniciatives que siguin capaces de generar noves actituds, una nova confiança en la comunitat, de desvetllar i d'educar els públics que s'han de beneficiar de la cultura. I això no s'aconseguirà única-

Eixos clau del patrocini i el mecenatge

La pràctica del patrocini i el mecenatge se sustenta sobre tres eixos factorials clau, que també serveixen per organitzar les recomanacions i propostes de l'estudi:

EIX 1: LA REALITAT SOCIAL

Un compendi que engloba des de la formació dels valors i les tendències socials, passant pel comportament dels públics culturals, fins als mitjans i les xarxes de comunicació.

EIX 2: LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

Tant les específicament culturals com les econòmiques i fiscals, les comunicatives o d'educació, i la regulació del tercer sector.

EIX 3: ELS OPERADORS

Inclou les empreses i els particulars donants, les entitats culturals receptors, i els agents i les plataformes de mediació.

Fotograma de la pel·lícula *L'endemà*, d'Isona Passola, que va tirar endavant gràcies a l'aportació de 8.163 mecenes a la plataforma Verkami.

ment a cop de talonari, sinó creant xarxes de complicitats, vincles entre aquell que proporciona uns recursos i el que els fa fructificar. Veurem arribar aviat una nova cultura del mecenatge, que, en lloc d'injectar diners en un projecte, més aviat hi aportarà recursos humans i saber fer, aquell assessorament per part del personal especialitzat que en farà l'acompanyament.

El CoNCA, un dels organismes culturals que més ha batallat per a la promulgació d'una adequada llei de mecenatge, ha publicat un *Decàleg per al foment del mecenatge i el patrocini cultural* en què esbossa propostes de política cultural, econòmica i fiscal, però també estratègies encaminades

a la transformació de la realitat social. Significativament, un dels principis d'aquesta nova cultura del mecenatge que pretén impulsar el CoNCA consisteix a «potenciar el voluntariat com a expressió del compromís filantròpic de la ciutadania». No deixa de ser una recomanació sòbria i oportuna ara que sembla que tornem a sentir els esquellots de les vaques grasses de la indústria cultural. Per *voluntariat* podem entendre moltes coses: autoexplotació, participació, emancipació, empoderament... Digueu-ne com vulgueu, perquè deu ser una mica totes aquestes coses alhora, aplicades amb grans dosis de generositat. I, sobretot, una gran manera de tornar a connectar amb la vocació de servei dels nostres avis, aquells que van encarnar la represa durant la nit fosca del franquisme. Ells ens van ensenyar que els diners, tots sols, no fan miracles. Que encara siguem aquí per explicar-ho, potser sí que és un miracle. ●

Si es parla de mecenatge en ple segle XXI cal referir-se a les noves plataformes de *crowdfunding* sorgides en els darrers cinc anys, filles de la crisi

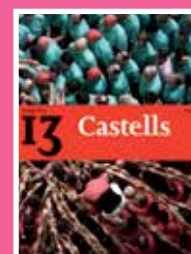

2010
2017

Nadala 2011

Dau al Set. La segona avantguarda catalana

Dau al Set fou un grup artístic avantguardista català creat al voltant de la revista homònima a Barcelona l'octubre de 1948. Se l'ha considerat la primera i més important manifestació de l'avantguardisme de la postguerra. Els seus membres fundadors van ser el poeta Joan Brossa (que va idear el nom del grup i de la revista), el filòsof Arnau Puig i els pintors Joan Ponç (director de la revista), Antoni Tàpies, Modest Cuixart i Joan-Josep Tharrats (editor i impressor de la revista). Poc després de la creació del grup, va afegir-s'hi Juan-Eduardo Cirlot.

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

Església,
cultura
i país

Dau al Set

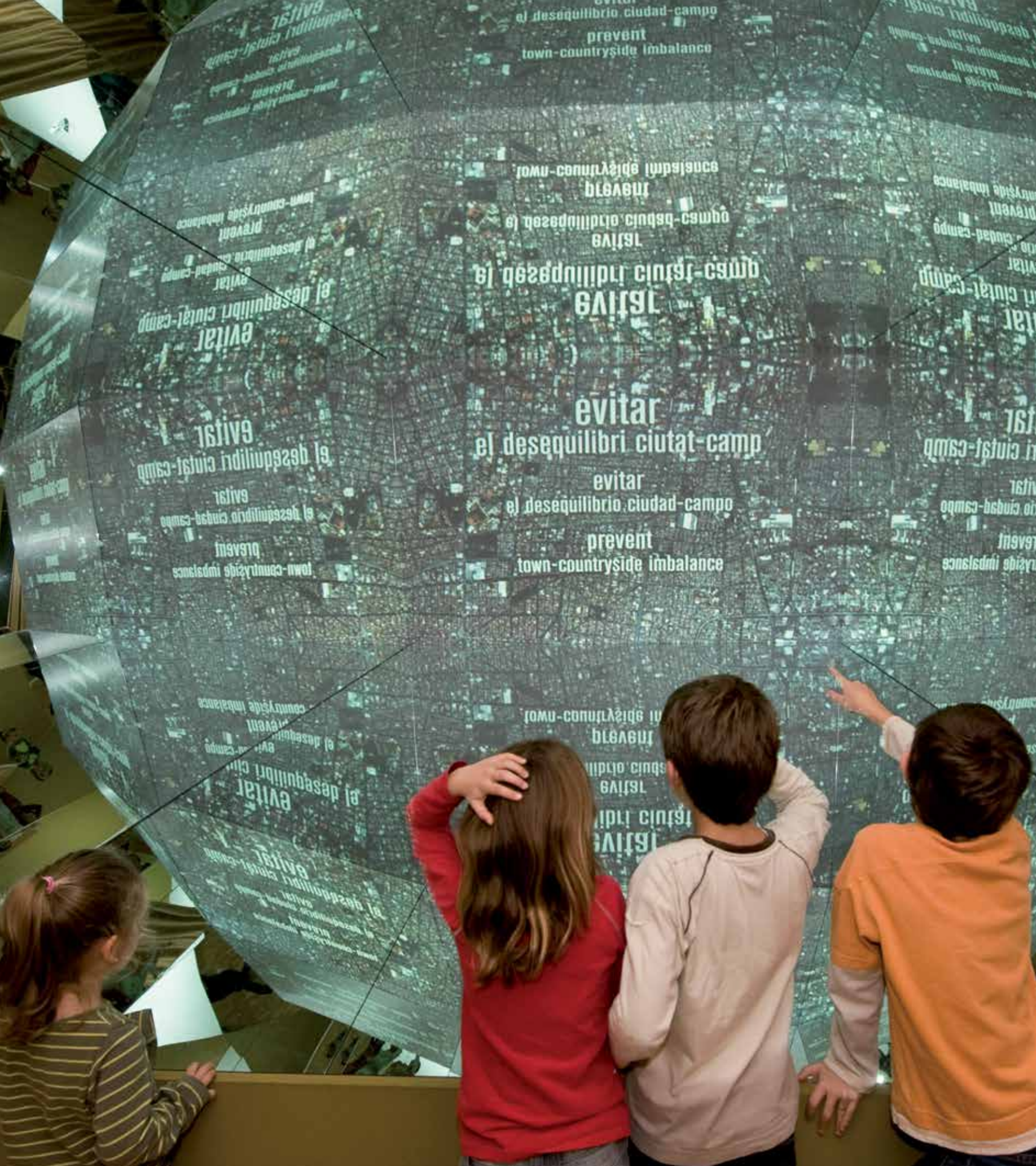
Fotografia
catalana
contemporània

Castells

1714

Biblioteques

Ramon Llull

UN COMPROMÍS RENOVAT

Des de 1973 la Fundació Carulla ha evolucionat al costat de la societat catalana

Primera etapa: 1973-1990

Lluís Carulla, en els anys inicials de la Fundació i fins a la seva mort, va emprendre el que serien els tres eixos troncal·ls de l'entitat:

- **Editorial Barcino.** Fundada el 1924 per Josep M. de Casacuberta amb l'objectiu de publicar i divulgar els clàssics catalans, Lluís Carulla va adquirir-la el 1972 per integrar-la a la Fundació i potenciar-la.
- **Premis Baldiri Reixac.** Iniciats l'any 1979 i dedicats a promoure l'escola catalana i de qualitat, han premiat fins avui més de 25.000 alumnes, 500 escoles i 250 professors.
- **Museu de la Vida Rural.** Museu etnològic ubicat a la casa pairal de la família Carulla, va ser la culminació de l'acció de Lluís Carulla a la seva població natal, on ja havia impulsat projectes com el Casal de l'Espluga de Francolí i la Residència Jaume I. Va ser inaugurat el 1988, tot just abans de la mort del fundador.

A més d'aquestes iniciatives, encara avui definitòries de la Fundació, Lluís Carulla va impulsar tres guardons més:

- **El Premi d'Honor Jaume I** (1977-2014), per distingir personalitats i entitats que han enfortit amb la seva tasca la identitat nacional, és un guardó complementari al Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, exclusiu per a escriptors.
- **Els Premis d'Actuació Cívica** (1983) tenen per objectiu reconèixer persones que treballen pel país des de l'anonimat.
- **Els Premis Sanchis Guarner** (1981-2002) guardonaven la fidelitat a la llengua i s'acostumaven a atorgar en la Nit de la Cultura de Mallorca, organitzada per l'Obra Cultural Balear.

Finalment, Lluís Carulla va incorporar-hi la Nadala, una publicació anual dedicada a un tema rellevant de cultura catalana. Editada des de l'any 1967, aviat va esdevenir una eina útil per rei-

vindicar la història i les arrels del país. Lluís Carulla va vincular-la als Premis Baldiri Reixac fent que els seus subscriptors fossin micromecenes dels premis, com ho són encara avui.

Segona etapa: 1991-2003

Durant els anys posteriors a la mort del fundador, la Fundació va persistir en la promoció de la llengua, la cultura i els valors que configuren la societat catalana, amb la voluntat d'enfortir el sentit de pertinença al país.

De la mà de Maria Font, vídua de Carulla i presidenta de la Fundació, i de

Montserrat Carulla i Font, filla i vicepresidenta, es van continuar i consolidar les activitats iniciades.

Dos fidels col·laboradors de Lluís Carulla van tenir una paper rellevant en aquest període: d'una banda, el seu secretari personal, Andreu Morta, que es va encarregar de la gestió de la Fundació, i, de l'altra, l'activista cultural Josep Tremoleda, que es va responsabilitzar de la Barcino, i que morí prematurament l'any 1999.

Durant aquests anys cal destacar també la figura del filòleg Amadeu J. Soberanas, que va esdevenir el direc-

A la pàgina anterior, Calidoscopi, una de les atraccions del renovat Museu de la Vida Rural.

A sota, a l'esquerra, moment en què l'Editorial Barcino passa a formar part de la Fundació, 1972. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Raimon Carrasco, Lluís Carulla, Andreu Puig Torras, Martí Mas Tobau, Albert Manent, Jordi de Casacuberta, Josep Benet, Josep M. de Casacuberta, fundador de Barcino, Maria Font, Miquel Coll i Alentorn i Montserrat Carulla.

A sota, a la dreta, lliurament del Premi d'Honor Jaume I, Saló de Cent, 1979, presidit per l'alcalde Narcís Serra.

tor literari de Barcino després de la mort de Josep M. de Casacuberta.

Tercera etapa: 2004-2016

Amb la incorporació del poeta i lingüista Carles Duarte a la direcció de l'entitat i l'arribada de Montserrat Carulla i Font a la presidència, es va emprendre un procés de relançament de la Fundació i se'n va canviar el nom.

L'any 2004 la Fundació va rebre el nom de Fundació Lluís Carulla, en homenatge i reconeixement del fundador en l'any del centenari del seu naixement.

El 2014 es va produir el darrer canvi de nom de l'entitat, que passà a dir-se Fundació Carulla per reforçar el vincle no tan sols amb el fundador, sinó també amb tota la família.

Durant aquest període es van engegar noves línies d'actuació:

- Els Premis Francesc Candel (2004), destinats a guardonar bones pràctiques en la integració dels immigrants.
- Els Premis d'Educació en el Lleure (2004), dirigits a distingir projectes provinents de l'educació no reglada.

Evolució del pressupost de la Fundació

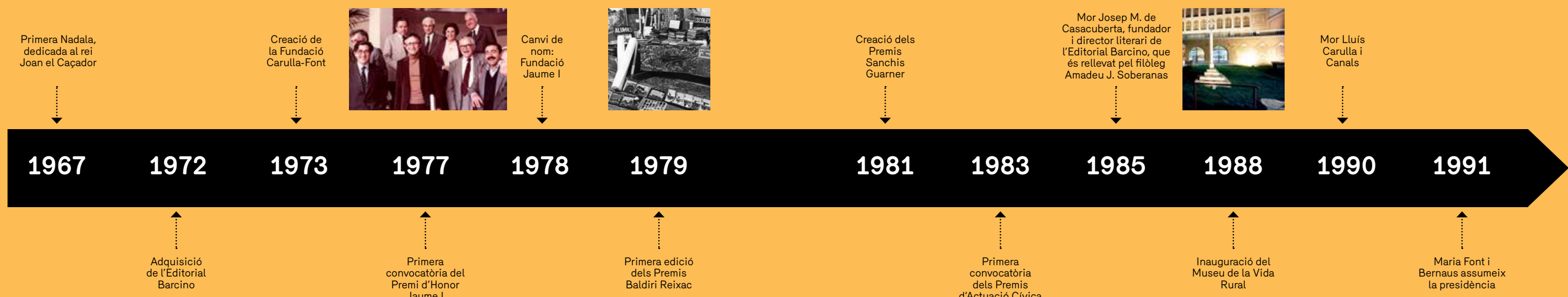
1990	→	607.000 €
2003	→	954.100 €
2017	→	2.120.000 €

Lluís Carulla i Canals, emprenedor i mecenes cultural

Nascut a l'Espluga de Francolí, Lluís Carulla (1904-1990) va ser un empresari d'èxit, fundador de Gallina Blanca i del conglomerat empresarial Agrolimen. Esperit inquiet i emprenedor, des de ben jove va participar en la vida cultural del país. Durant el franquisme, va impulsar una munió d'iniciatives per potenciar la llengua i la cultura catalanes, aleshores proscrites, entre les quals destaquen Òmnium Cultural i el bibliobús Cultura en Ruta.

L'any 1973, conjuntament amb la seva dona, Maria Font, va crear la Fundació Carulla-Font. La Fundació, que al cap de pocs anys passaria a dir-se Fundació Jaume I, va ser la culminació d'una vida dedicada al mecenatge i a la cultura catalana.

CRONOLOGIA

- **L'Observatori dels Valors**, impulsat el 2006 amb la col·laboració acadèmica d'ESADE i amb l'objectiu d'analitzar quins són els debats que preocupen la societat catalana i destriar els valors que n'ergeixen. L'any 2014, l'Observatori va iniciar l'Anuari dels Valors, estudis de les notícies i els articles d'opinió de rellevància apareguts a la premsa escrita, a fi de detectar les temàtiques més destacades de l'any en relació amb els valors. La del 2017 està dedicada a l'auge dels populismes a Occident.

Les línies d'acció existents van eixamplar-se i van actualitzar-se:

- **Editorial Barcino**. Se li donà nova embranzida des de dues vessants. D'una banda, s'inicià un procés d'internacionalització amb la publicació de clàssics medievals catalans traduïts a l'anglès (2006), al castellà (2006) i a l'alemany (2008), en coedició amb editorials rellevants dins els respectius dominis lingüístics. De l'altra, es persistí en la voluntat original de divulgar els clàssics entre un públic ampli amb

la creació de la plataforma Amics d'Els Clàssics (2010), a la qual s'han adherit milers de persones, i de la col·lecció Tast de Clàssics (2011), de textos medievals adaptats al català actual.

- **Museu de la Vida Rural** (2009-2012). L'empenta rebuda durant aquest període l'ha catapultat com un dels equipaments més rellevants del país. L'arquitecte Dani Freixes va ser l'encarregat de dur-ne a terme l'ampliació i la modernització amb la construcció de dos edificis nous adjacents a l'edifici original, als quals darrerament s'ha afegit un hort, i amb la renovació total del discurs museològic.

El 2017 s'inicia una nova etapa, amb la tercera generació de la família Carulla al capdavant

Presentació del primer Anuari de Valors a la Pedrera, Barcelona.

Mària Font i Francesc Candel en la presentació dels Premis Francesc Candel, 2004.

Lliurament dels Premis d'Actuació Cívica, Ateneu Barcelonès, 2017, amb la presència de la presidenta del Parlament Carme Forcadell i la consellera Dolors Bassa.

gràfic, que ara arriba fins a la pagesia en l'actualitat i promou el debat sobre el futur del món rural. En conjunt, representen més de 5.000 m² de superfície.

- **Premis Baldiri Reixac**. A fi d'afavorir l'intercanvi de les experiències pedagògiques guanyadores als premis, l'any 2011 es va instituir la Jornada Premis Baldiri Reixac, que es du a terme cada any en una demarcació territorial diferent i en la qual els professors guardonats expliquen les seves bones pràctiques educatives.
- **Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural** (2014). Amb la voluntat de donar resposta als reptes culturals del moment, l'antic Premi d'Honor Jaume I (esdevingut posteriorment Premi d'Honor Lluís Carulla) va convertir-se en el Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural. Dotat amb la rellevant quantitat de 100.000 euros, el nou guardó promou la innovació i l'emprenedoria culturals a fi d'enfortir i modernitzar el sector cultural.

Quarta etapa: 2017, amb la mirada en el futur

El 2016 va ser un any de canvis: Montserrat Carulla va jubilar-se i Carles Duarte, fins aleshores director de la Fundació, va assumir-ne temporalment la presidència, fins que a final d'any fou assumida per Joaquim Coello. Marta Esteve va incorporar-se a la direcció general i Nicolau Brossa, membre de la tercera generació de la família, va accedir a la vicepresidència de la Fundació.

S'ha iniciat una nova etapa, marcada especialment per dos reptes: internament, la incorporació plena de la tercera generació de la família Carulla als òrgans de govern i decisió de la Fundació; de cara enfora, establir el pla d'acció dels propers anys, tenint en compte els reptes actuals de la societat catalana.

La Fundació Carulla va néixer com una fundació eminentment dedicada a la cultura. La seva acció cultural reeixirà si respon als reptes globals del segle XXI i ajuda a la transformació social. ●

Creu de Sant Jordi a la col·lecció Els Nostres Clàssics de Barcino

· Canvi de nom: Fundació Lluís Carulla
· Primera edició dels Premis Francesc Candel
· Primera convocatòria dels Premis d'Educació en el Lleure

Internacionalització de Barcino: coedicions en alemany

Creació de la plataforma Amics d'Els Clàssics

Inauguració de la segona ampliació del Museu de la Vida Rural, per Dani Freixes

· Mor Maria Font i Bernaus, presidenta d'honor
· Carles Duarte, president
· Marta Esteve, nova directora
· Joaquim Coello, president de transició

1997

2003

2004

2006

2008

2009

2010

2011

2012

2014

2016

2017

· Creu de Sant Jordi a la Fundació
· Carles Duarte és nomenat director

· Montserrat Carulla i Font, presidenta
· Creació de l'Observatori dels Valors
· Internacionalització de Barcino: coedicions en anglès i castellà

Inauguració de la primera ampliació del Museu de la Vida Rural, per Dani Freixes

· Primer llibre de la col·lecció Tast de Clàssics
· Primera Jornada dels Premis Baldiri Reixac, a Vic

· Canvi de nom: Fundació Carulla
· Publicació del primer Anuari dels Valors
· Primera convocatòria del Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural

50è aniversari de la Nadal

Fundació
Carulla

Fa 50 anys Lluís Carulla i Maria Font van transformar la felicitació nadalenca que enviaven a les seves amistats en una publicació amb interès cultural. És el que coneixem avui dia com la Nadala de la Fundació Carulla. Des d'aleshores, centenars d'escriptors, historiadors i especialistes de renom hi han aportat reflexions sobre el país i la seva cultura, i les Nadales han esdevingut monografies de referència en el seu àmbit temàtic.

La Nadala que teniu a les mans celebra el cinquantè aniversari amb un número especial que explica la història de la publicació i la seva vinculació amb el micromecenatge dels Premis Baldori Reixac, fa un repàs dels canvis històrics produïts a Catalunya i al món durant el darrer mig segle i obre una reflexió sobre el futur de la cultura al segle XXI.

Fundació
Carulla

